

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

ARAP ÜLKELERİNDE ÇIKAN İSYANLARIN İNCELENMESİ

HATİCE BAHAR ATİLLA

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
İSTATİSTİK ANABİLİM DALI
İSTATİSTİK PROGRAMI**

**DANIŞMAN
PROF. DR. ALİ HAKAN BÜYÜKLÜ**

İSTANBUL, 2014

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ARAP ÜLKELERİNDE ÇIKAN İSYANLARIN İNCELENMESİ

Hatice Bahar ATİLLA tarafından hazırlanan tez çalışması 20.06.2014 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü İstatistik Anabilim Dalı'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Ali Hakan BÜYÜKLÜ

Yıldız Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri

Prof. Dr. Ali Hakan BÜYÜKLÜ

Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Cengiz Çağla

Yıldız Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Atıf Ahmet Evren

Yıldız Teknik Üniversitesi

ÖNSÖZ

Uzun soluklu eğitim sürecim boyunca her daim yanımda olan sevgili aileme, başta annem Aysel Atilla, babam Hakkı Atam Atilla, abim Namık Atay Atilla ve ailemizin yeni üyesi Serpil Uzun Atilla'ya destekleri için çok teşekkür ederim.

Haziran, 2014

Hatice Bahar ATILLA

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ŞEKİL LİSTESİ	vii
ÇİZELGE LİSTESİ	viii
ÖZET	xi
ABSTRACT	xiii
BÖLÜM 1	
GİRİŞ	1
1.1 Literatür Özeti	1
1.1 Tezin Amacı	1
1.1 Hipotez	1
BÖLÜM 2	
ARAP ÜLKELERİNDE YAŞANAN SÜREÇ: ARAP BAHARI	3
2.1 Arap Ülkelerinde Yaşanan Olaylar	4
2.1.1 Büyük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler	4
2.1.1.1 Tunus	4
2.1.1.2 Mısır	5
2.1.1.3 Bahreyn	7
2.1.1.4 Libya	8
2.1.1.5 Suriye	9
2.1.1.6 Yemen	10
2.1.2 Küçük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler	10
2.1.2.1 Cezayir	10
2.1.2.2 Sudan	11
2.1.2.3 Fas	11
2.1.2.4 Irak	11
2.1.2.5 Kuveyt	12
2.1.2.6 Suudi Arabistan	12

2.1.2.7 Lübnan	12
2.1.2.8 Umman	13
2.1.2.9 Ürdün	13
BÖLÜM 3	
ARAP ÜLKELERİNDE YAŞANAN İSYANLARIN KANTİTATİF ANALİZİ	14
3.1 Arap Ülkelerinin Sınıflandırılmasında Kullanılan Değişkenler	15
3.1.1 Arap Ülkelerine Dair Ekonomik, Sosyal ve Siyasi Değişkenler	15
3.1.2 Demokrasi Endeksi	19
3.1.3 Kabilecilik (Tribalizm) Endeksi	19
3.1.4 Arap Ülkelerinde Yönetim ve Devlet Başkanları	23
3.2 Kümeleme Analizi ve Arap Ülkelerinin Sınıflandırılması	28
3.2.1 Kümeleme Analizi	28
3.2.2 K-Ortalamalar Kümeleme Yöntemi	30
3.2.3 K-Ortalamalar Kümeleme Yöntemi İle Arap Ülkelerinin Sınıflanması	32
3.2.3.1 Arap Ülkelerinin Ekonomik, Sosyal ve Siyasi Değişkenler Bazında	
Sınıflandırılması.....	32
3.2.3.2 Demokrasi Endeksi ve Arap Baharı	34
3.2.3.3 Kabilecilik ve Arap Baharı	39
3.2.3.3.1 Yolsuzluk Algısı Endeksi ve Arap Baharı	42
3.2.3.3.2 Etnik Bölünme Endeksi ve Arap Baharı.....	47
3.2.3.3.3 Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi ve Arap Baharı	51
3.2.3.3.4 Grup Şikâyet Data ve Arap Baharı	56
3.2.3.3.5 Yerli Halk Oranı ve Arap Baharı	60
3.2.3 Demokrasi Endeksi ve Kabilecilik Arasındaki İlişki.....	63
3.2.4 Arap Ülkelerindeki Yönetim Süresi ve Demokrasi Endeksi	65
BÖLÜM 4	
SONUÇLAR ve ÖNERİLER.....	67
KAYNAKLAR	73
EK-A	
ARAP ÜLKELERİ	76
ÖZGEÇMİŞ	152

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 3.1 Dünya ülkeleri demokrasi endeksi değerleri (2012)	19
Şekil 3.2 Dünya ülkeleri kabilecilik endeks değerleri (2011).....	21
Şekil 3.3 Uzaklık formülleri.....	31
Şekil 3.4 K-Ortalama kümeleme yöntemi akış şeması.....	31
Şekil 3.5 Arap ülkeleri yıllar bazında demokrasi endeksleri.....	35
Şekil 3.6 Tunus ve Libya demokrasi endeksleri	36

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 3.1	Küçük çapta olayların yaşandığı ülke olayları	14
Çizelge 3.2	Büyük çapta olayların yaşandığı ülke olayları	15
Çizelge 3.3	Ülkelerin kabilecilik endeks değerleri	22
Çizelge 3.4	Arap ülkelerinin sınıflandırılması final merkezler	32
Çizelge 3.5	Arap ülkelerinin sınıflandırılması küme dağılımı.....	33
Çizelge 3.6	Arap ülkelerinin sınıflandırılması kümelere göre ülke dağılımları	34
Çizelge 3.7	Demokrasi endeks değerleri	35
Çizelge 3.8	İsyan çıkan ülkelerin demokrasi endeks yıl ortalamaları	36
Çizelge 3.9	Demokrasi endeksi iterasyon adımları	37
Çizelge 3.10	Demokrasi endeksi final merkezler.....	37
Çizelge 3.11	Demokrasi endeksi final merkezler arası uzaklık.....	37
Çizelge 3.12	Demokrasi endeksi küme dağılımı	37
Çizelge 3.13	Demokrasi endeksi kümelere göre ülke dağılımları	38
Çizelge 3.14	Kabilecilik endeks değerleri.....	39
Çizelge 3.15	İsyan çıkan ülkelerin kabilecilik endeksi yıl ortalamaları	39
Çizelge 3.16	Kabilecilik endeksi iterasyon adımları.....	40
Çizelge 3.17	Kabilecilik endeksi final merkezler	40
Çizelge 3.18	Kabilecilik endeksi final merkezler arası uzaklık	40
Çizelge 3.19	Kabilecilik endeksi küme dağılımı	40
Çizelge 3.20	Kabilecilik endeksi kümelere göre ülke dağılımları.....	41
Çizelge 3.21	Yıllara göre kabilecilik endeksi kümelere göre ülke dağılımları	42
Çizelge 3.22	Yolsuzluk algısı endeks değerleri	43
Çizelge 3.23	İsyan çıkan ülkelerin yolsuzluk algısı endeks yıl ortalamaları.....	44
Çizelge 3.24	Yolsuzluk algısı endeksi iterasyon adımları	44

Çizelge 3.25 Yolsuzluk algısı endeksi final merkezler	44
Çizelge 3.26 Yolsuzluk algısı endeksi final merkezler arası uzaklık	45
Çizelge 3.27 Yolsuzluk algısı endeksi küme dağılımı.....	45
Çizelge 3.28 Yolsuzluk algısı endeksi kümelere göre ülke dağılımları	46
Çizelge 3.29 Yıllara göre yolsuzluk algısı endeksi kümelere göre ülke dağılımları.....	47
Çizelge 3.30 Etnik bölünme endeks eğer yüzdeleri.....	48
Çizelge 3.31 İsyan çıkan ülkelerin etnik bölünme endeks değer yıl ortalamaları	48
Çizelge 3.32 Etnik bölünme endeks değer yüzdeleri iterasyon adımları	49
Çizelge 3.33 Etnik bölünme endeks değer yüzdeleri final merkezler	49
Çizelge 3.34 Etnik bölünme endeks değer yüzdeleri final merkezler arası uzaklık	49
Çizelge 3.35 Etnik bölünme endeks değer yüzdeleri küme dağılımı	49
Çizelge 3.36 Etnik bölünme endeks değer yüzdeleri göre ülke dağılımları	50
Çizelge 3.37 Etnik bölünme endeks değer yüzdeleri kümelere göre ülke dağılımları....	51
Çizelge 3.38 Toplumsal cinsiyet eşitsizlik endeksi.....	52
Çizelge 3.39 Toplumsal cinsiyet eşitsizlik endeks yıl ortalamaları	53
Çizelge 3.40 Toplumsal cinsiyet eşitsizlik endeksi iterasyon adımları	53
Çizelge 3.41 Toplumsal cinsiyet eşitsizlik endeksi final merkezler	53
Çizelge 3.42 Toplumsal cinsiyet eşitsizlik endeksi final merkezler arası uzaklık.....	54
Çizelge 3.43 Toplumsal cinsiyet eşitsizlik endeksi küme dağılımı	54
Çizelge 3.44 Etnik bölünme endeks değer yüzdeleri göre ülke dağılımları	55
Çizelge 3.45 Etnik bölünme endeks değer yüzdeleri kümelere göre ülke dağılımları....	56
Çizelge 3.45 Grup şikâyet yüzdeleri.....	57
Çizelge 3.46 Grup şikâyet yüzdeleri yıl ortalamaları	57
Çizelge 3.47 Grup şikâyet yüzdeleri iterasyon adımları.....	58
Çizelge 3.48 Grup şikâyet yüzdeleri final merkezler	58
Çizelge 3.49 Grup şikâyet yüzdeleri final merkezler arası uzaklık.....	58
Çizelge 3.50 Grup şikâyet yüzdeleri küme dağılımı.....	58
Çizelge 3.51 Grup şikâyet yüzdeleri göre ülke dağılımları	59
Çizelge 3.52 Grup şikâyet yüzdeleri kümelere göre ülke dağılımları	59
Çizelge 3.53 Yerli halk oranları (% toplam nüfus)	61
Çizelge 3.54 Yerli halk oranları (% toplam nüfus) iterasyon adımları	62
Çizelge 3.55 Yerli halk oranları (% toplam nüfus) final merkezler	62
Çizelge 3.56 Yerli halk oranları (% toplam nüfus) final merkezler arası uzaklık	62
Çizelge 3.57 Yerli halk oranları (% toplam nüfus)küme dağılımı	63
Çizelge 3.58 Yerli halk oranlarına (% toplam nüfus) göre ülke dağılımları	63

Çizelge 3.59 Korelasyon analizi sonuçları	64
Çizelge 3.60 Arap ülkeleri liderlerin ortalama yönetimde kalma süresi	65

ARAP ÜLKELERİNDE ÇIKAN İSYANLARIN İNCELENMESİ

Hatice Bahar ATİLLA

İstatistik Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ali Hakan BÜYÜKLÜ

2010 yılında Tunus'ta bir gencin kendisini yakması ile başlayan protestolar ülke içerisinde çok ses getirmiştir. Tunus'tan etkilenen diğer Arap ülkelerinde de küçük ya da büyük çapta olaylar yaşanmış ve yaşanan olaylar Arap Baharı olarak adlandırılmıştır.

Tunus'ta yaşanan olayların diğer Arap ülkelerinde de bu denli ses getirmesinin nedeni ülkelerin siyasi, politik, ekonomik ve sosyal açıdan birbirleri ile büyük benzerlikler gösterir iken diğer dünya ülkelerinden de benzer oranda ayrılımlarıdır.

Arap ülkeleri genel anlamda birbirleri ile büyük benzerlikler gösterirken, yaşanan isyanlar kimi ülkede iç savaşa dönüşürken kimi ülkede küçük protestolar olarak kalmıştır. Çalışmada yaşanan olayların düzeylerinin hangi sebeplerden farklı olabileceği konusuna değinilmiştir.

Tunus, Mısır, Libya, Yemen, Suriye ve Bahreyn büyük çapta olayların yaşandığı ülkeler olur iken Cezayir, Fas, Irak, Kuveyt, Lübnan, Sudan, Suudi Arabistan, Umman ve Ürdün küçük çapta olayların yaşandığı ülkelerdir. Çalışmada ülkelere dair sosyal, ekonomik ve siyasi bir takım değişkenler bazında nasıl gruplandıkları gözlemlenmiş ve büyük çapta olayların yaşandığı ülkeler ile küçük çapta olayların yaşandığı ülkeler ile aynı sınıflamaya dâhil olduğu görülmektedir.

Arap lkelerinde çıkan isyanların başlıca nedeni olarak ülkelerdeki demokrasi eksikliği gösterilmektedir. Bu varsayım doğrultusunda ülkelerinden demokrasi endeksi değerleri ve liderlerin ülkeyi yönetme süreleri incelenmiştir. Diğer bir varsayım ise Arap lkelerinde etnik yapının çok fazla çeşitlilik göstermesidir. Bu bağlamda ülkelerin kabilecilik (tribalizm) endeks değerleri de incelenmiş ve demokrasi endeksi ve kabilecilik endeksi arasındaki ilişki incelenmiş ve değişkenlerin birbirleri ile olan etkileşimleri ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Arap Baharı, Arap lkelerinde Demokrasi, Arap lkelerinde Etnik Yapı, Kabilecilik

ANALYSIS OF THE UPRISING IN ARAB COUNTRIES

Hatice Bahar ATILLA

Department of Statistics

MSc. Thesis

Adviser: Prof. Dr. Ali Hakan BÜYÜKLÜ

In 2010, starting with the burning of a young man in Tunisia himself has too much noise in protests in country. The other Arab countries that are affected by Tunisia also had small or large scale events and the events referred to as Arap Spring.

The events in Tunisia was reflected to the other countries due to all Arab countries are similar to the each other by political, economic and social ways. Also Arab countries are different from the other world countries by these ways.

Arab countries are showing great similarities to each other in a general sense, the riots became a civil war in some Arab countries and remained as small protests in other Arab countries. This study is about what is the differences between the this two class of Arab countries that had different scale events such as massive and on a small scale.

Tunisia, Egypt, Libya, Yemen, Syria and Bahrein are countries that had important events and Algeria, Morocco, Iraq, Kuwait, Lebanon, Sudan, Saudi Arabia, Oman and Jordan are countries that had the events not so hot as much as the other six countries. In this study it is determined why the events are different although the Arab countries are so similar to each other.

It is believed that the main reason for the riots in Arab countries is the lack of democracy in countries. According to this assumption it is analyzed the democracy indexes and how many

years the leader had been managed the country. The other assumption is that it shows a lot of diversity in the ethnic structure in the Arab countries. In this context, also the tribalism indexes are examined and the correlation between democracy indexes and tribalism indexes is propounded.

Key Words: Arab Spring, Democracy in Arab Countries, Ethnic Structure in Arab Countries, Tribalism

BÖLÜM 1

GİRİŞ

1.1 Literatür Özeti

Arap Bahar 2010 yılında başlayan ve etkileri yıllar boyunca süren ve günümüzde de etkileri hala görülmekte olan halk ayaklanmasının genel adıdır. Arap Bahar'ı hemen hemen tüm Arap ülkelerinde yaşanmış olup bazı ülkelerde yaşanan olaylar iş savaşı kadar giderken bazı ülkelerde liderlerin devreye girmesi ile imtiyazların verilmesinin ardından yaşanan protestolar büyümeden son bulmuştur.

1.2 Tezin Amacı

Arap Bahar'ı sürecinde yaşanan olaylar kimi ülkede bütün şiddeti ile hissedilmesine karşın kimi ülkede etkisi az olmuştur. Ülkelerin yaşanan olaylardan farklı şiddetlerde etkileneğinde ülkelerin sosyal, ekonomik ve siyasi yapılarının farklılığı, yönetim şekilleri, ülkelerdeki demokratik yapı, içerisinde bulundurduğu etnik yapılar ve kabilecilik yapılarının farklılığının etkileri araştırılmıştır.

1.3 Hipotez

Arap ülkelerinin süreçten farklı düzeylerde etkileneğinde Arap ülkelerinin diğer dünya ülkelerinden demokratik yapı itibarıyla ayrılmasına ek olarak kendi içlerinde de demokratik yapı bakımından farklılık göstermesidir. Ülkelerde yaşanan demokratik yapının farklılığında ülkelerin etnik kimlikleri ve kabilecilik yapısı da rol oynamaktadır. Diğer bir varsayım ile Arap ülkeleri siyasi, ekonomik ve sosyal yönlerden de birbirleri ile yıllar boyunca ayrılmışlardır ve bu farklılıklar yaşanan isyanların farklı ülkelerde farklı düzeylerde yaşanmasının nedenlerinden biri olmuştur. Genel olarak Arap ülkelerine

baktığımızda ülkelerin hem kendi içlerinde hem de diğer dünya ülkeleri ile farklılaşmaları; özellikle demokrasi, yönetim, siyasi ve etnik yapı bakımından var olan farklılıklar, Arap ülkelerinde yaşanan isyan diğer ülkelerde yaşansa idi nasıl etki oluşurdu sorusunun cevabının farklılaşmasına neden olmuştur.

BÖLÜM 2

ARAP ÜLKELERİNDE YAŞANAN SÜREÇ: ARAP BAHARI

Arap Baharı; Arap dünyasında yaşanan 21. yüzyılın en büyük olaylarından biridir. Diğer bir deyiş ile 2010 yılında başlayan ve günümüzde hala etkileri devam eden halk hareketlerini tanımlayan ortak addır. Devrimlerin bahar olarak adlandırılmasındaki başlıca etken, halkın diktatör rejime ilk olarak başkaldırı göstermiş olmasıdır.

Arap Baharında yaşanan protestoların, mitinglerin, gösterilerin ve de iç çatışmaların başlıca nedeni halkların sahip olmadıklarını düşündükleri demokrasi, özgürlük ve insan hakları taleplerini alma isteğinin yanı sıra işsizlik, gıdaların pahalı oluşu ve kötü yaşam koşullarıdır.

27 Aralık 2010'da Tunus'ta bilgisayar mühendisi olan 26 yaşındaki Muhammed Bouazizi Sidi'nin sebze ve meyve sattığı araba zabıtalardan ele geçirilmiş ve gence de tokat atılmıştır. Bouazizi protesto olarak valilik önünde kendini yakmıştır. Hastaneye kaldırıldıktan sonra 4 Ocak 2011 tarihinde ise hayatını kaybetmiştir. Sonrasında alev yangına dönmüş isyanlar başlamıştır.

Tunus'ta başlayan devrim ilk olarak Arap Bahar'ı adını almamıştır. Bouazizi'nin kendini yakması ile başlayan ve internet üzerinden "Polise yasemin verelim." sloganı ile Ben Ali iktidardan düşene kadar geçen süre "Yasemin Devrimi" adı ile anılmaktadır. Tunus'tan sonra Cezayir'e sıçrayan ve arkasından yayılan isyanların genel adı Arap Baharı olarak adlandırılmaktadır.

Arap Dünyasında yer alan çoğu ülkede, doğrudan ya da dolaylı olarak halk ayaklanmaları, protestolar, mitingler ve çatışmalar yaşanmıştır. Büyük çapta olaylar yaşanan ülkeler;

- Tunus
- Mısır
- Libya
- Yemen
- Suriye
- Bahreyn

Küçük çapta olaylar yaşanan ülkeler;

- Cezayir
- Fas
- Irak
- Kuveyt
- Lübnan
- Sudan
- Suudi Arabistan
- Umman
- Ürdün

2.1 Arap Ülkelerinde Yaşanan Olaylar

2.1.1 Büyük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler

2.1.1.1 Tunus

Tunus, Arap Baharının başlangıç noktasıdır. İşsizlik, fiyat pahalılığı, enflasyon, siyasi yozlaşma, kendini ifade etme özgürlüğü olmayışı ve yönetimde söz sahibi olamamanın verdiği yetersizlik duygusu, yaşam koşullarının kötüye gitmesi Yasemin Devrimini oluşturan halk protestolarına neden olmuştur. 2010 yılının Kasım ayında üniversite mezunu olan meyve sebze satıcısı işsiz bir gencin satış arabasına polis el koymasının

ardından kendini ateşe vermesi ile birlikte halk ayaklanmaları belirgin bir hale gelmiş ve isyan şeklini almıştır. Ülke çapında protestolar baş göstermiş ve Kamu alanları işgal edilmiştir. Tunus'ta son 30 yıl içerisinde yaşanan en büyük olaydır ve birçok insanın yaralanması ve hayatını kaybetmesine yol açmıştır.

14 Ocak 2011'de 23 yıldır ülkeyi yöneten Zeynel Abidin Bin Ali başkanlığı bırakarak ülkeden kaçmıştır. Politik Polis Teşkilatı ve eski iktidar partisi (RCD) dağıtılmış; siyasi suçlular serbest bırakılmıştır.

2011 yılında ülkede ilk kez çok partili adil bir seçim gerçekleştirilmiş olup oyların %37'sini alan Enhandu biri merkez sol diğeri sol iki parti ile koalisyon hükümeti kurmuştur. Enhandu'nun ülkeyi İslamleştirdiği ve laik ülke tanımından uzaklaştırdığı yönünde tepkiler giderek çoğalmıştır ve 2013 Eylül ayında ülkede hükümet geri adım atarak istifa etmiş ve seçime kadar yerini bağımsız geçiş hükümetine bırakma kararı almıştır. Halkın hükümeti istememesinin diğeri bir nedeni de ülkede gözle açıkça görülür iyileşmelerin olmamasıdır.

Tunus halkı yaşanan devrimden memnun olmakla birlikte işsizlik oranının hala aynı olduğunu vurgulamakta, fakat geleceğe dair umutlarının olduğunu ve yeni bir ülkeye kavuşabileceklerine inanmaktadır.

2.1.1.2 Mısır

25 Ocak 2011'den günümüze kadar uzanan halk gösterileri, protestolar ile sivil itaatsizlikler ve ayaklanmaların bütünüdür. İşsizlik, asgari ücretlerde azaltmaya gidilmesinin istenmesi, barınma ve yiyecek sıkıntıları, yaşanan yolsuzluklar, yaşam koşullarının giderek kötüye gitmesi, ifade özgürlüğünün olmayışı ve sert polis tepkileri halk içinde ayaklanmalara sebep olmakla birlikte yaşananların şiddetini artırmıştır. Ülke çapında protestolar yaşanmış, kamu alanları işgal edilmiş, devlet ve polis binalarına gösteriler düzenlenmiş ve bazı binalar gösteriler sırasında yakılmış, hapishanelere baskınlar düzenlenmiştir.

Enver Sedat'ın yerine geçen Hüsnü Mübarek dönemi ciddi açılımların olmadığı fakat Nasır ve Sedat dönemine oranla büyük çalkantıların olmadığı bir devim olmuştu. Demokratik bir ülke olmak adına çabalasa da bireysel özgürlükler tam anlamıyla yerine

oturmamıştı. Mısır halkı özellikle A.B.D. ve İsrail ile olan ilişkilerde tepkili olmuştur. Ayrıca ülkede fakir ve zengin arasındaki fark da giderek artış göstermiştir.

2011 yılında halk tarafında protestolar giderek artış göstermiştir. 11 Şubat 2011’de Hüsnü Mübarek gösteriler nedeniyle istifa etmiştir. Ardından Ahmet Şefiğin istifası gelmiştir. Silahlı kuvvetler gücü ele almış, parlamento dağıtılarak konsey askıya alınmıştır. Devlet Güvenlik Soruşturma Servisi kapatılmıştır. İktidar partisi dağıtılmıştır.

18 Ağustos 2011 tarihinde İsrail askerlerinin düzenlemiş oldukları saldırıda 6 Mısır askerinin hayatını kaybetmesi ve 10 Eylül 2013 tarihinde İsrail askerlerinin saldırısı sonucu Mısırlı güvenlik görevlisinin hayatını kaybetmesi üzerine Mısır ve İsrail arasındaki gerginlik artmıştır. Mısır İsrail’e verdiği petrolü geçici olarak durdurmuştur.

Bu dönemde halkın en büyük isteği, adil ve eşitlik değerlerini koruyan, özgürlüklere değer veren tarafsız bir hükümetin kurulması idi. Devrim sürecinde hayatını kaybeden 800 kişinin sorumlusu olarak Hüsnü Mübarek görülmekte idi. Hüsnü Mübarek, oğlu Cemal Mübarek ve İç İşleri Bakanı Habib el-Adly kötü yönetimlerinden ötürü yargılanmış fakat zaman aşımından dolayı (30 yıllık yönetimin 10 seneyi geçmesinden) dava düşmüştür. Protestolar döneminde ölüm emrini verenin Hüsnü Mübarek olup olmadığının kanıtlanamamasından ötürü de dava kapatılmıştır. Tüm davaların sonucunda Hüsnü Mübarek ve Habib el-Adly 25 yıl hapis cezasına çarptırılırken, Cemal Mübarek serbest bırakılmıştır. Anayasanın değiştirilmediği ve Hüsnü Mübarek döneminde görevlendirilen askerlerin halan görev başında olmasında kaynaklı olarak mahkemenin tarafsız olmadığını düşünen halk sonucu beğenmeyerek protestolarda bulunmuştur.

Devrimden sonra ülkede üçayakta gerçekleştirilen seçimler Ocak 2012 yılında tamamlanmıştır ve Mısır MK¹ hareketine bağlı Hürriyet ve Adalet Partisi oyların %47’sini alırken Selefî en-Nur Partisi oyların %24’ünü almıştır.

24 Haziran 2012 tarihinde açıklanan Cumhurbaşkanlığı seçimleri sonucunda Mursi oyların %51,3’ünün aldı; Ahmet Şevik ise oyların %48,7’sini aldı. Yemin sonrası tebrikleri alan Mursi Esad’ın tebrikini, Esad’ın Suriye’yi temsil etmediği gerekçesi ile

¹ Müslüman Kardeşler: Arap Dünyasının etkili ve en eski İslami hareket örgütüdür. 1928 yılında Hasan el-Benna tarafından kurulmuştur.

reddetti ve “Benim muhatabım Suriye halkıdır.”² dedi. Mursi ilk dostluk mesajını İran’a göndermiştir.

2013 yılı Ağustos ayında geçici Mısır başbakanı olan General Abdülfettah El Sisi komutasındaki Mısır Silahlı Kuvvetleri ve polis güçleri tarafından Mursi destekçilerine ve Müslüman Kardeşlere karşı Mısır meydanlarında halka ateş açılmıştır. Adeviyye Meydanı ve Nahda Meydanındaki Mısır ordusunun müdahalesinde 278 kişi hayatını kaybetmiştir. Ülkede bir aylık olağanüstü hal ilan edilmiş ve Cumhurbaşkanı yardımcısı Muhammed El Baradei istifa etmiştir. Ülkede 14 Ağustos tarihinden itibaren 1 aylık olağanüstü hal ilan edilmiş, Mısır genelinde yaşanan olaylar sonrası Mısır Sağlık Bakanlığı ilk resmi açıklamasında 235 kişinin öldüğünü, 2001 kişinin yaralandığını, İhvan tarafından internet sitesinden yazılı olarak yapılan açıklamada ise ölü sayısının 2 bin 200 olduğu söylenmiştir.³

Olaylar ile ilgili olarak dünyanın birçok ülkesinden darbe karşıtlarına karşı silahlı müdahalenin durdurulması ve ülkede ordunun müdahalesinin olmaması gerektiği yönünde tepkiler gelmiştir. Günümüzde Mısır henüz siyasi ve demokratik kimliğini tam olarak bulamamıştır.

2.1.1.3 Bahreyn

Arap Bahar’ının etkisi ile 14 Şubat 2011 tarihinde başlayan halk isyanıdır. Ayaklanmaların başlıca sebebi halkın özgürlük ve eşitlik isteğidir. Bahreyn Yönetimi isyanları kendisi için tehdit olarak görmüş ve ayaklanmaları bastırmaya çalışmıştır. Körfez İşbirliği Konseyi, yönetime yardımcı olmak adına Yarımada Kalkan Gücü adlı güvenlik kuvvetini göndermiştir. Eşitlik protestoları bir süre sonra Şii – Sunni çatışmalarına dönüşmüştür. Mezhep çatışmaları sonucunda Muhalif ve Şii gazeteciler tutuklanmıştır. Bunun üzerine Şiiler haklarının yendiği ve kendilerine özgürlük verilmediği gerekçesiyle isyanın düzeyini arttırmışlardır. İran’ın da ülkenin iç işlerine karışması çatışmaları daha da şiddetlendirmiştir. Bahreyn’deki isyanlar diğer ülkelerde olduğu gibi özgürlük, eşitlik ve demokratik hak isteğinden daha çok Şii hakları için mücadele şeklindedir.

² <http://www.haberturk.com/dunya/haber/754509-misirdan-esada-tokat>

³ “Mısır’da meydanlara kanlı baskın”: Radikal Gazetesi – 14 Ağustos 2013

Ülkede Şii'lere daha fazla hak ve özgürlük tanınması adına hükümet ile Şii muhalifler arasındaki çatışmalar sürmektedir.

2.1.1.4 Libya

Libya'daki gösteriler hükümet ve Muammer Kaddafi'ye yönelik olarak başlamış ve kısa süre içerisinde bir iç savaş haline gelmiştir. Protestolar 15 Şubat 2011 tarihinde başlamıştır ve çatışmalar kısa sürede iç savaşa dönüşmüştür. Libya'daki olayların 2011 yılındaki Mısır Devrimlerinden esinlenilerek ortaya çıktığı görüşler arasındadır. 18 Şubat 2011 tarihinde Libya'nın ikinci büyük kenti Bingazi polis ve askerlerin de desteği ile göstericiler tarafından ele geçirilmiştir. NATO Askerleri de Libya üzerinde operasyonlar düzenlemiştir. Askerler halk tarafından rejimin en büyük destekçileri olarak görülmeye başlanmıştır. Bu durum üzerine hükümet Bingazi olaylarına destek veren askeri birlikleri yollamıştır. Ülke Ulusal Geçici Konsey (UGK) ve Libya Sosyalist Halk Cemahiriyesi olarak ikiye ayrılmıştır.

20 – 28 Ağustos tarihleri arasında yaşanan Trablus Muharebesi sonucunda başkent Trablus UGK⁴'nin eline geçmiş ve UGK yüzden fazla ülke tarafından tanınmıştır. Muammer Kaddafi'nin memleketi Sirte'nin düşmesi ve Muammer Kaddafi'nin öldürülmesi ile birlikte 20 Ekim 2011 tarihinde UGK'nin zaferi ile iç çatışmalar son bulmuştur.

Kaddafi sonrası Libya halkı aradığı ve istediği yönetime kavuşamamıştır. Milis grupların ülkedeki otorite boşluğundan yararlanarak kuruma parası ve vergi başlığı altında halktan para aldığı, içlerinde küçük hapishanelerinin olduğu ve şiddet ve işkenceye başvurdukları ve silahlandıkları gelen haberler arasındadır. Halk demokrasinin ne demek olduğunu tam olarak ifade edememekle birlikte Türkiye'nin model olabileceğini düşünmektedir. Ülkenin hala bir anayasası olmamakla birlikte, parlamento laik ve İslamcı güçler arasındadır.⁵

⁴ Ulusal Geçiş Konseyi

⁵ <http://www.aksam.com.tr/dunya/halkin-uzerine-ates-actilar48-olu/haber-261525>

2.1.1.5 Suriye

Arap Baharının etkisi ile hükümet karşıtı muhalif gruplar silahlanmış ve Suriye’de iç savaş olarak da nitelendirilen çatışmalar başlamıştır. Çatışmaların başlangıç tarihi 15 Mart 2011 olarak gösterilmektedir. Muhalefet Baas Partisi rejimini yıkmak ve halkın değişimi ile “Özgür Suriye” devletini kurmak için silahlanmaya gidilmiştir.

Çatışmalar günümüzde de sürmekle beraber Suriye topraklarından bazı bölgelerin denetimi Suriye Ordusunun elinden çıkmıştır. Birtakım kaynaklara göre 15 Mart 2011 tarihinden bu yana 25.000 – 30.000 arasında insan ölmüştür. Yüzbinlerce insan da başta Türkiye olmak üzere diğer ülkelere göç etmişlerdir. Ülkede açlık ve susuzluk yaşanmakta, bulaşıcı hastalıklar baş göstermektedir. Humus, Halep, Rastan gibi birçok şehirdeki çoğu yapı yıkılmıştır. Ülkedeki siyasi suçlular serbest bırakılmıştır. Bölgesel valiler kovulmuş, parlamentodan bazı vekiller istifa etmiş ve hükümetten de istifalar yaşanmıştır.

Ülkedeki çatışmaları durdurmak adına BM, Arap Birliği ve Avrupa Birliği gibi birçok kuruluş diplomatik girişimlerde bulunmuşlardır. BM Suriye Özel Temsilcisi Kofi Annan, çatışmaları sonlandırmak adına girişimlerde bulunmuş ve Suriye İçin Kofi Annan Planı hazırlamıştır. Tüm bu çabalara rağmen Suriye’de iç barış henüz sağlanamamıştır. Çatışmaların sürmesinin yanı sıra ülkede kontrol büyük ölçüde Beşşar Esad’ın elinden alınmıştır.

Suriye’deki karışıklıkların ilk yılında 10 bin kişi hayatını kaybetmiş, 100 binin üzerinde insan Lübnan, Ürdün, Irak ve Türkiye’ye sığınmıştır. Üçüncü büyük şehir Homs’un büyük bir kısmı boşalmış ve Şam’ın nüfusu katlanmıştır.

Suriye’deki durum Mısır, Tunus ve Libya’dan biraz daha farklıdır. Esad’ın koltuğu sarsılmış da olsa hala iktidardaki konumunda devam etmektedir. Bu durumda iktidarda bulunan Esed-Makhlouf ailesinin dayandığı mezhebin de arka planda desteği olmaktadır. Şöyle ki ülke nüfusunun %8-%12’sini oluşturan kesim Esed ailesinin dayandığı mezhebi tabanı oluşturan Alevilerdir. Alevilerin, çoğunluğu Rum Ortodoks olan Hristiyan azınlık (ülke nüfusunun yüzde 10-14’ü) ile Sünni egemenliğinden kaygılı Dürzi azınlığı (nüfusun yüzde 3-4 civarı) yüzde 1 oranındaki İsmaili mezhebinden olanların eylemsiz desteği, iktidarın kitlesel konfigürasyonunu oluşturuyor. Buna belli

ölçülerde nötralitesi elde edilmiş olan yüzde 10 dolayındaki, ayrı bir etnisite olan Kürtleri de eklersek, Suriye nüfusunun yüzde 35-40'lık bir oranı, ya varoluşsal kaygılarla rejimle birlikte ya da ayaklanmanın aktif unsurları içinde yer almıyor.⁶

2.1.1.6 Yemen

Yemen'de halk Mısır Devriminden ve Tunus'ta gerçekleşen Yasemin devriminden etkilenerek sokaklara dökülmüştür. Ülke genelinde aşiretler bir olarak Yemen Aşiretleri İttifak'ını kurmuşlardır. Bu gruba bağlı militanlar bazı kasaba ve semtleri kontrolleri altına almıştır. Ülkede Şii ve Sünni gerilimleri yaşanmıştır. Güney Yemen Hareketinin yaşanan ayaklanmalardan fırsat bularak saldırılarda bulunması ülkeyi daha büyük kaos içine sürüklemiştir. Suudi Arabistan, Yemen Hükümetine destek olması amacıyla askeri birlik takviyesi yapmıştır ve bu durum çatışmaları daha da şiddetlendirmiştir.

Ayaklanmalar sonucunda iktidar partisinden bazı milletvekilleri istifa etmişlerdir. Devlet Başkanı Salih 23 Mayıs'ta dokunulmazlık verilmesi şartı ile istifa etmeyi kabul etmiştir.

2.1.2 Küçük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler

2.1.2.1 Cezayir

Cezayir'deki protestolar 2010 yılının Aralık ayında işsizlik, gıda enflasyonu, evsizlik, kötü yaşam koşulları ve ifade özgürlüğü gibi nedenlerle başlamıştır. Ülkedeki ilk polisle çatışma 29 Aralık 2012 tarihinde gerçekleşmiştir. 2011 yılının Ocak ayında gösteriler eş zamanlı olarak daha da şiddetlenmiştir. 3 Ocak – 11 Ocak tarihleri arasında birçok Cezayir şehrinde protestolar gerçekleşmiştir. 22 Ocak 2011 tarihinde RCD Partisi 300 civarında kişinin katılımı bir yürüyüş düzenlemiştir. İsyanların üzerine hükümet gıda fiyatlarını düşürme politikasına gitmiştir. Geçici olarak etkili olan bu yönetimin ardından tatmin olmayan halk hükümet binaları önünde kendini yakma eylemlerine başlamıştır. Bu sırada Tunus'ta gerçekleşen Yasemin Devrimi halka ilham kaynağı olmuştur. Protestolar ve mitingler sonucunda 19 yıllık olağanüstü hal kaldırılmıştır.

⁶ <http://www.tr.boell.org/web/111-1365.html>

Cezayir'deki çatışmalar sürekliliğini korumamıştır. Gözlemciler ülkede Arap Baharı eylemlerinin kısa ve etkisiz sürmesini 90'lı yılların kanlı günlerine geri dönüş endişesine bağlıyor.⁷

2.1.2.2 Sudan

17 Ocak 2011 yılında başlayan protestolar sonucunda Başkan Bashir 2015 yılı seçimlerinde aday olmayacağını belirterek gösterilerin şiddetlenmesini engellemiştir. Sudan'daki çatışmaların bu denli etkisiz gerçekleşmesinin bir başka nedeni de ülkede gerçekten baskıcı bir yönetimin olmasıdır.

2.1.2.3 Fas

30 Ocak 2011'de başlayan protestolar, mülkiyete zarar verecek düzeyde yaşanmıştır. Kral Muhammet VI tarafından ekonomik imtiyazlar verilmiş, referandum kararlaştırılmış ve yolsuzluğu önlemek için adımlar atılmıştır.

2.1.2.4 Irak

Arap Baharı 2003 yılından beri süregelen şiddetin de etkisi ile birlikte Irak⁸'ta da etkisini göstermiştir. 2011 yılının Şubat ayında protestoların en şiddetlileri yaşanmıştır. Protestoları engellemek amacıyla Irak Başbakanı Nuri el-Maliki 2014 yılında tekrardan aday olmayacağını bildirmiştir. Buna rağmen 12 Şubatta halk Bağdat ve Kerbela başta olmak üzere ülkenin büyük şehirlerinde toplanarak daha uygun koşullarda yaşamak istediklerini dile getirmişlerdir. Bunun üzerine Irak Hükümeti elektrik fiyatlarını düşürmüştür. 16 Şubat günü 2000 gösterici Kut kentinde bir il konseyi binasını ele geçirmiştir. Gösterilerin ana maddesi elektrik ve su kesikliği idi. 17 Şubat günü

⁷ <http://www.hurriyet.com.tr/planet/20536533.asp>

⁸ Irak ABD özgürlük hareketi ile siyasi yapısı oldukça karışık ve durulmayan bir politik yapıya sahip olmasına karşın bu dönemdeki dalgalanmaların anlamlı çıkması doğrultusunda analizlerde dışarda bırakılmamıştır.

Süleymaniye’de, 18 Şubat günü Basra’da gösteriler yaşanmıştır. Gösterilerin en şiddetlisi Irak Kürdistan Özerk Bölgesi’nde bulunan Süleymaniye’de yaşanmış, Mesut Barzani liderliğindeki Kürdistan Demokrat Partisine karşı gösteriler düzenlenmiştir. Gösterilerde fazla sayıda yaralı ve ölü kaydedilmiştir.

2.1.2.5 Kuveyt

18 Şubat 2011 tarihinde başlayan protestolar ile polis ve Bedeviler arasında çatışmalar yaşanmıştır. Protestoların sonucunda kabine istifa etmiştir.

2.1.2.6 Suudi Arabistan

Suudi Arabistan’da ilk gösteriler 2011 yılında 11 Mart 2011 tarihinde ülkenin Hofuf, Avamiye ve Katif şehirlerinde başlamıştır. Göstericiler genel anlamda reform talebiyle yürüyüş ve mitingler düzenlemiştir. Kral Abdullah tarafından ekonomik imtiyazlar verilmiştir. Gösterilerin ilerlememesinin bir diğer sebebi ise gösterilerin görüldüğü şehirlerdeki Şii azınlığın yoğunluğudur. Böylelikle kamuoyunda yapılan gösteriler Şii muhaliflerin ayaklanmaları olarak tanımlanması ve ülkenin genelinden destek bulamamıştır. Diğer bir yandan ülkenin krallık ile yönetiliyor olması da demokrasi ile yönetilen ülkelerde ayaklanmaların daha şiddetli, krallıklar da ise etkisiz olduğuna bir örnektir. Halk doğuştan itibaren ülkenin başında bir ve tek kişi vardır ve en çok onu severiz, o bizi korur anlayışından dolayı krala başkaldırmanın hem etik olmadığını savunmakta hem de gereksiz bir çaba olduğunu varsaymaktadır.

2.1.2.7 Lübnan

Lübnan’da Arap Bahar’ının etkisi ile birtakım protestolar görünmesine rağmen asıl etki doğrudan değil de komşu ülkelerin etkisi ile ekonomik anlamda yaşanmıştır. Suriye’de yaşanan Beşşar Esad ve rejim karşıtı ayaklanmalar ile Lübnan ekonomisi giderek kötü duruma gelmektedir. Özellikle turizm, ticaret, sermaye girişleri ve otoyol gelirlerinde önemli oranda düşüşler meydana gelmiştir. Suriye ve Mısır Lübnan ekonomisi için iki

önemli Pazar iken yaşanan isyanlardan dolayı Lübnan'daki ekonomik büyüme 2007 – 2010 yılları arasında %7,5 iken 2011 yılında %1,5 gerilemiştir.

Suriye'deki ayaklanmalardan dolayı Lübnan'ın ekonomisi giderek zayıflamaktadır. Suriye ve Mısır, Lübnan için iyi bir pazar iken günümüzdeki çatışmalardan dolayı ülkede ekonomi gerilemeye başlamıştır.

2.1.2.8 Umman

Umman'da Sudan ile eş dönemli başlayan protestolar sonucunda Sultan Kabus Bin Seyd El Ebu Seyd tarafından ekonomik imtiyazlar verilmiş, bazı başkanlar kovulmuş ve meclise yasama yetkisi verilmiştir. Böylelikle protestolar bastırılmıştır.

2.1.2.9 Ürdün

2010 Aralık ayında enflasyon oranının 1,5'ten 6,1'e yükselmesi, işsizlik seviyesinin %25 - %30 arasında olması halkın parlamentoyu protesto etmesine ve halkın devleti ağır vergiler ile fakirleştirdiği yönünde ayaklanmaların gerçekleşmesine neden olmuştur. Ürdün'ün en geniş muhalefet grubu Müslüman Kardeşler halkı ülkenin politik durumunu protestoya davet etmiştir. Gösteriler sonucunda 1 Şubat 2011 tarihinde Ürdün Kralı II. Abdullah başbakanı ve hükümeti görevden aldığını açıklamıştır.

Ürdün Başbakanı Abdullah Ensour, Ürdün'ün diğer Arap ülkelerinden farkını ortaya koyarken şöyle diyor: "Fas'ı dışarıda tutarsak, bizim Arap Baharı deneyimimiz diğer Arap ülkelerine göre çok daha farklı oldu. Onlar statik bir yol çizerken, biz son iki yıldır kralımızın yönlendirmesi doğrultusunda reformlar yapıyoruz. Önemli olan bu reformların insanlar sokağa dökülmeden yaşama geçirilmesi. Protestolar rejime, daha doğrusu Kral Abdullah'a dönük değildir. Onlar rejimi değiştirmek niyetinde değil, daha çok reform istiyorlar. Evet, biz bir Arap Baharı ülkesiyiz ama Allah'a şükür bu bir devrim değil. Kimsenin burnu bile kanamadı bu ülkede"⁹ değerlendirmesini yapıyor.

Aşağıdaki tablolarda büyük çapta olayların yaşandığı ve küçük çapta olayların yaşandığı Arap ülkelerinin yaşadığı ana olaylar ekli tablo ile gösterilmiştir.

⁹ http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2013/02/130226_urdu_serkan_demirtas.shtml

BÖLÜM 3

ARAP ÜLKELERİNDE YAŞANAN İSYANLARIN KANTİTATİF ANALİZİ

2011 yılında Tunus'ta başlayan isyanlar Arap ülkelerinde de farklı düzeylerde isyanlara, iç savaşılara, yönetim ve idari değişikliklere yol açmıştır. Arap ülkelerinde yaşanan olayların büyük çapta olayların yaşandığı ülkeler ve küçük çapta olayların yaşandığı ülkeler olarak aşağıdaki tablolarda yer almaktadır.

Çizelge 3.1 Küçük çapta olayların yaşandığı ülke olayları

	Küçük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler								
Yaşanan Olaylar	Cezayir	Fas	Irak	Kuveyt	Lübnan	Sudan	Suudi Arabistan	Umman	Ürdün
İktidar partisi dağılmıştır / dağıtılmıştır				x					x
Ekonomik imtiyazlar verildi		x					x	x	
Eylemler ve protestolar	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Valilerin istifaları			x						

Çizelge 3.2 Büyük çapta olayların yaşandığı ülke olayları

	Büyük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler					
Yaşanan Olaylar	Tunus	Mısır	Libya	Yemen	Suriye	Bahreyn
Devlet Başkanı görevinden ayrılmıştır / uzaklaştırılmıştır	x	x	x	x		
İktidar partisi dağılmıştır / dağıtılmıştır	x	x	x	x		
Yenilenen Hükümet					x	
Polis kuvvetleri dağıtıldı	x					
Siyasi suçlular serbest bırakıldı	x				x	x
Ekonomik imtiyazlar verildi						x
Büyük protestolar ve iç savaş	x	x	x	x	x	x

3.1 Arap Ülkelerinin Sınıflandırılmasında Kullanılan Değişkenler

3.1.1 Arap Ülkelerine Dair Ekonomik, Sosyal ve Siyasi Değişkenler

Arap ülkelerinde çıkan isyanların irdelenmesi amacıyla değişkenlerin tarih aralığı olarak isyanın yaşandığı yıllar ve öncesi yakın tarih aralığı olan 2008-2012 yılları arası ortalamalar alınmıştır. 2012 yılı ölçümü yapılamayan değişkenler için 2011 yılına kadarki değerlerin ortalamaları alınmıştır.

Analiz aşamasında kullanılan değişkenler aşağıdaki şekildedir;

Bitkisel Üretim Endeksi (2004 – 2006 = 100): Bitkisel üretim endeksi 2004 – 2006 yılları arasındaki üretimi baz alarak hesaplanan, her yıl için tarımsal üretimi gösterir. Yem bitkileri hariç tüm bitkileri içerir. FAO’nun üretim dizinleri için bölge ve gelir toplamaları 2004 - 2006 periyodu baz döneminde normalleştirilmiş uluslararası dolar üzerinden hesaplanmıştır.

Hayvancılık Üretim Endeksi (2004 – 2006 = 100): Hayvancılık üretim endeksi et ve süt ile peynir, yumurta, bal gibi günlük ürünleri ve ham ipek, yün ve deri üretimini kapsar.

Enerji İthalatı (% Enerji Kullanım): Ülkede kullanılan enerjinin ne kadarının diğer ülkelerden alındığının oranıdır. Negatif olan değerler ülkenin net ihracatçı olduğunu göstermektedir. Ülkeler arası enerji, petrol, doğalgaz ve benzeri petrol ürünlerinin transferi olarak ifade edilebilir.

Mazot Litre Fiyatı (A.B.D. \$): 1 Litre mazotun pompa fiyatını verir.

Benzin Litre Fiyatı (A.B.D. \$): 1 Litre benzinin pompa fiyatını verir.

Tüketici Fiyat Endeksi (2005 = 100): Tüketici fiyat endeksi tipik bir tüketicinin satın aldığı belirli bir ürün ve hizmet grubunun fiyatlarındaki ortalama değişimi gösterir. Kullanım amacı yıllık enflasyon değerindeki değişimi ölçmektir. Genellikle Laspeyres formülü kullanılır. Belli bir yıl temel yıl kabul edilir ve endeks değeri olan 100'e eşitlenir. Çalışmada 2005 yılı baz alınmış ve 100 kabul edilmiştir. Diğer bütün yıllar 2005 yılına göre yorumlanmıştır.

Yıllık Enflasyon Oranı: Fiyatlar genel düzeyinin sürekli ve hissedilir artışını ifade eder.

İthalat Değer Endeksi (2000=100): Çalışmada 2000 yılı temel yıl alınarak A.B.D. doları cinsinden ülkede yapılan ithalat değerlerini gösterir.

Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla Deflatörü: Ekonomide üretilen tüm mal ve hizmetleri kapsayan bir fiyat endeksidir. Nominal GSYİH değerinin Reel GSYİH değerine bölünmesi ile elde edilir. Nominal GSYİH değerinin belli bir yıl içerisinde üretilen mal ve hizmetleri ve Reel GSYİH değerinin baz yılda üretilen mal ve hizmetleri gösterdiği göz önüne alındığından GSYİH deflatörü cari yıl ile baz alınan yıl arasındaki fiyat gelişmelerini ifade eder.

En Büyük Kentin Nüfusu (% Kent Nüfusu): En büyük şehirdeki nüfusun büyük şehirlerde yaşan nüfusa oranını verir.

İnternet Kullanıcıları (Her 100 Kişi): İnternet kullanıcıları her 100 kişi arasında dünya çapında ağ erişimine giriş yapmış olan kişi sayısıdır.

Kentsel Nüfus: Ulusal İstatistik Ofisleri tarafından kent olarak tanımlanan yaşam bölgelerinde yaşanan nüfusu göstermektedir.

Kırsal Nüfus: Ulusal İstatistik Ofisleri tarafından kırsal bölge olarak tanımlanan yaşam bölgelerinde yaşanan nüfusu göstermektedir.

Nüfus Artışı (% Yıllık): Nüfus artışı yüzde olarak, içerisinde bulunan yılın (t) nüfusunun cari yıldan bir yıl öncesinin (t-1) nüfusuna oranıdır. (Yıl ortası baz alınır)

65 Yaş ve Üstü Nüfus (% Nüfus): Ülke vatandaşları içerisinde yaşı 65 ve üstü yaş nüfusunun toplam nüfusa oranını verir. (Yıl ortası baz alınır)

0-14 Yaş Nüfus (% Nüfus): Ülke vatandaşları içerisinde 0-14 yaş aralığında olan nüfusun toplam nüfusa oranını verir. (Yıl ortası baz alınır)

Beklenen Yaşam Süresi: Yaşam yılı beklentisi oranı ile bir bebeğin doğum anındaki yaşam kalitesi sabit kalmak kaydı ile yaşayabileceği ortalama yıl sayısı gösterilmektedir.

Erkek Nüfusta Beklenen Yaşam Süresi: Dişi bir bebeğin doğum anındaki yaşam kalitesi sabit kalmak kaydı ile yaşayabileceği ortalama yıl sayısı gösterilmektedir.

Kadın Nüfusta Beklenen Yaşam Süresi: Erkek bir bebeğin doğum anındaki yaşam kalitesi sabit kalmak kaydı ile yaşayabileceği ortalama yıl sayısı gösterilmektedir.

Ölüm Oranı (Her 1000 Kişi): Yıl ortasında hesaplanarak bir yıl boyunca her 1000 kişi içerisinde ölen kişi sayısını göstermektedir.

Doğum Oranı (Her 1000 Kişi): Yıl ortasında hesaplanarak bir yıl boyunca her 1000 doğumdan canlı olarak yaşamına devam eden bebek sayısını gösterir.

Mortalite Hızı (Erkek): Erkeklerde mortalite hızı, 15 ile 60 yaşa arasındaki ölme olasılığını göstermektedir. Diğer bir deyiş ile 15 yaşını geçmiş bir bireyin 60 yaşına ulaşmadan ölme olasılığını vermektedir.

Mortalite Hızı (Kadın): Erkeklerde mortalite hızı, 15 ile 60 yaşa arasındaki ölme olasılığını göstermektedir. Diğer bir deyiş ile 15 yaşını geçmiş bir bireyin 60 yaşına ulaşmadan ölme olasılığını vermektedir.

Sağlık Harcamaları (% GSYİH): Toplam sağlık harcamaları kamu ve sağlık harcamalarının toplamına eşittir. Sağlık hizmetleri içerisinde önleyişi ve iyileştirici çalışmalar yer almaktadır. Aile planlama faaliyetleri, beslenme faaliyetleri ve sağlık için belirlenmiş acil yardım harcamaları da toplam sağlık harcamaları içerisinde yer almaktadır. Çalışmada sağlık harcamalarının GSYİH içerisindeki payı ele alınmıştır.

Eğitim Konusunda Kamu Harcamaları (% GSYİH): Kamu ve özel eğitim kurumları için devlet tarafından yapılan harcamaların GSYİH içerisindeki payını gösterir.

Yükseköğretim Öğrenci Kaydı: Toplam nüfus içerisinde yükseköğretim eğitime (ISCED 5 ve 6) kayıt yaptıran nüfus oranını vermektedir.

Ortaokul Öğrenci Kaydı: Cari yıldan önceki yıl ilkokul (ISCED 1) son sınıfta olup, ortaokula (ISCAD 2) kayıt yaptıran öğrenci oranını verir.

Öğrenci – Öğretmen Oranı (ilkokul): İlkokulda görevli bir öğretmen başına kaç ilkokul öğrencisi düştüğünü göstermektedir.

Kız Öğrencinin Erkek Öğrencilere Oranı (İlkokul ve Ortaokul): İlk ve ortaokulda okumakta olan kız öğrencilerin sayılarına erkek öğrenci sayısına bölümü ile elde edilen bir göstergedir. Değerin 1'den büyük olması okuyan kız öğrenci sayısının, değer 1'den küçük olması ise erkek öğrenci sayısının fazla olduğunu göstermektedir.

Okur – Yazar Oranı (% 15 Yaş ve Üstü Nüfus): Okuryazar oranı, toplam 15 yaş ve üstü nüfus içerisinde, günlük hayatında kısa ve basit cümleleri okuyabilen ve yazabilen ve de aynı zamanda basit aritmetik işlemleri yapabilen nüfusun toplam 15 yaş ve üstü nüfusa bölünüp 100 ile çarpılması ile elde edilmiştir.

Tarım (İstihdam Toplam İstihdam Payı): Toplam istihdam içerisinde tarım ile uğraşmakta olan kesimin oranını gösterir.

Endüstri İstihdam (Toplam İstihdam Payı): Toplam istihdam içerisinde endüstride çalışan kesimin oranını gösterir.

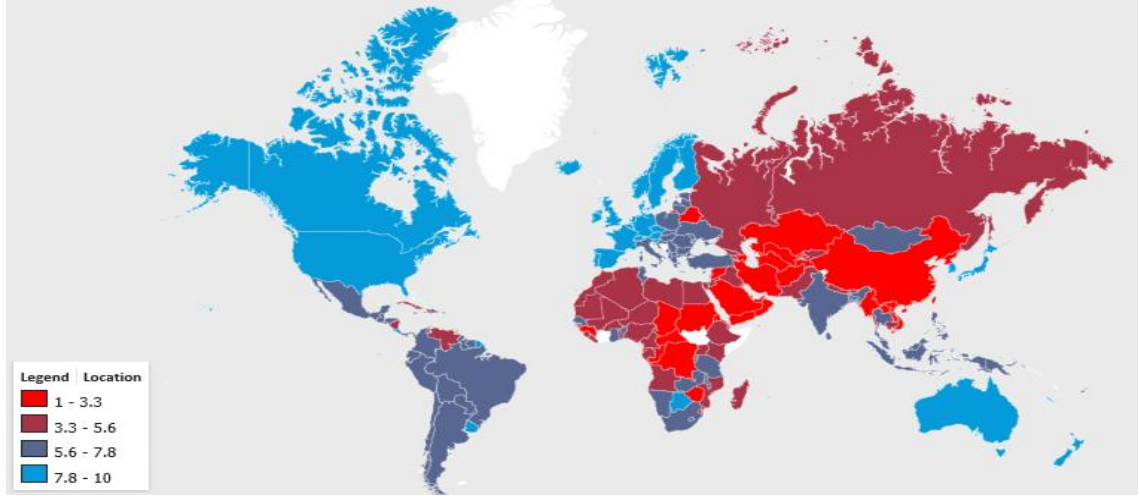
Hizmet Sektörü İstihdam (Toplam İstihdam Payı): Toplam istihdam içerisinde hizmet sektöründe çalışan kesimin oranını gösterir.

3.1.2 Demokrasi Endeksi

Demokrasi endeksi Londra merkezli haftalık ekonomi dergisi “The Economist”in bir çalışmasıdır. Ölçümleme 5 temel kategori üzerinden yapılmıştır. Ülkeler bu kategori değerlendirmeleri sonucunda 1 ile 10 arasında puan almaktadırlar. 10’a yakın olan ülkeler demokrasi açısından daha iyi düzeyde değerlendirilmektedir. Kategoriler;

- Özgür ve adil seçim
- Vatandaş özgürlükler
- Devlet fonksiyonları
- Politik katılım
- Politik kültür

2012 yılı ülkelerin demokrasi değerleri aşağıdaki şekilde yer almaktadır

Şekil 3.1 Dünya ülkeleri demokrasi endeksi değerleri (2012) .¹⁰

3.1.3 Kabilecilik (Tribalizm) Endeksi

Arap ülkelerindeki aşiret yapısı bölgenin politik, kültür, devlet- toplum ilişkisini şekillendirmektedir. Yıllar boyunca bölgede bulunan Romalılar, Persler, Osmanlılar, Fransızlar, İngilizler, İtalyanlar, Arap Krallıkları, padişahlar, tüm askeri yetkililer çoğu

¹⁰ <http://knoema.com/nfwist/democracy-index-2012>

başarılı-başarısız işlerinde aşiretler ile birliktelik oluşturmuşlardır. Örneğin Romalılar döneminde sınırları, para karşılığında kabileleri bu bölgelere yerleştirilerek sınırları korumuşlardır. Persler ise güçlü komşu hanedanlarına karşı tampon olarak kullanmışlardır.

Arap ülkelerinde yaşayan kabileler ülkenin Ortadoğu köklü kültürün bir nevi aynasıdır. Genel olarak kabilelerin Arap Ülkelerinde develer ile göçebe bir şekilde şehir şehir gezdiği fikri hâkim iken gerçekte Arap ülkelerindeki kabileler yerleşik hayata sahiptir.

Devletin kabilelere karşı tavrı sabit değildir, dönemin gerektirdiği ekonomik, siyasi, politik ortama göre değişiklik göstermektedir. Sabit olan tek bir gerçeklik vardır ki siyasi idareler zayıf olduğunda kabileler güçlü olur. Diğer bir deyiş ile kabilelerin gücü ve devletin zayıflığı yakından bağlantılıdır.

Suudi Arabistan, Ürdün, Irak, Yemen ve Libya’da aşiretler önemli bir politik aktördür. Bu ülkelerde aşiret kimliği diğer iki önemli ve baskın kimlik olan İslamcılık kimliği ve Milliyetçilik kimliği ile yarışmaktadır.

Arap Baharı döneminde Libya ve Yemen’de yaşanan olaylarda, devlet rejimine karşı ayaklanmalarda aşiretlerin payı oldukça fazladır. Özellikle Libya’da petrolün çok olduğu alanlardaki aşiretlerde Libya’daki rejime karşı çıkış dozu fazladır. Libya ve Yemen’deki aşiret güçleri ayaklanmalar döneminde barışı değil iç savaşı beraberinde getirdiği söylenebilir.

Kabileciliğin hesaplanmasında 5 ağırlık kullanılmaktadır;

1. Yolsuzluk Algısı Endeksi
2. Etnik Bölünme Endeksi
3. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi
4. Grup Şikâyet Data
5. Yerli Halkın Nüfusa Oranı

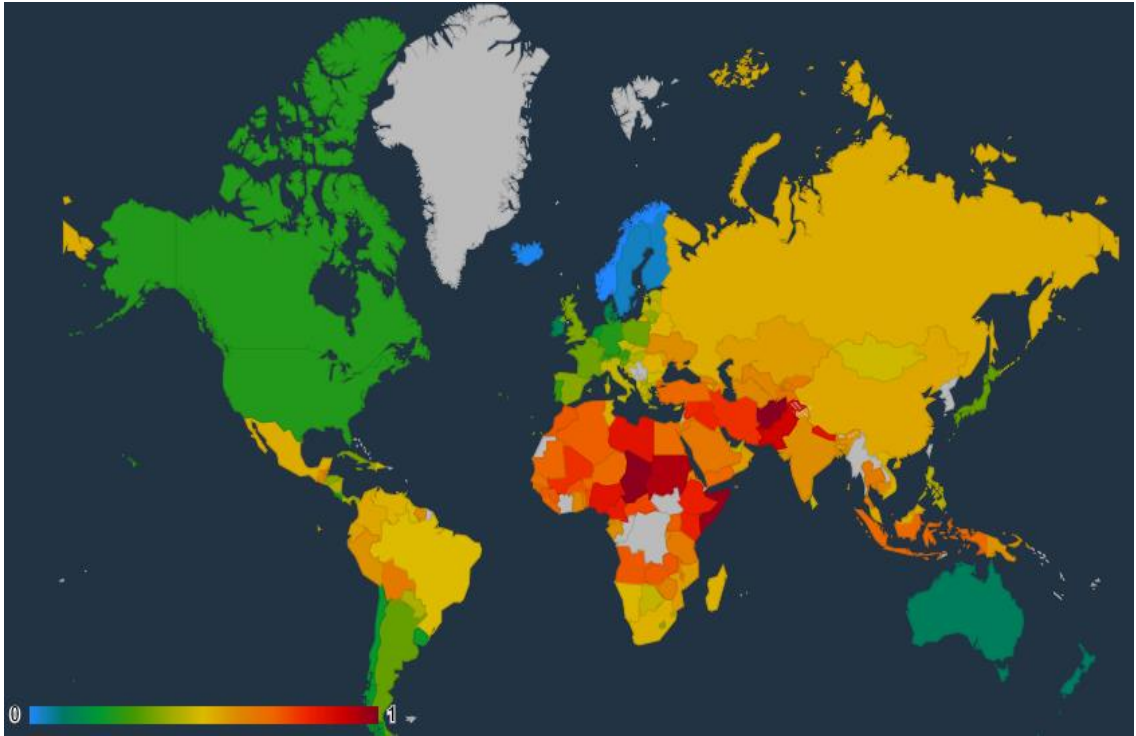
Değişkenler ve endeks hesaplamalarına katılım amaçları alt başlıklarda açıklanmıştır.

Kabilecilik endeksinin hesaplanma formülü şu şekildedir;

Kabilecilik Endeks = Yolsuzluk Algısı Endeksi + 0,5 (Etnik Bölünme Endeksi) + 0,5 (Yerli Halk Oranı) + 2 (Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi) + (Grup Şikâyet Data)

Formülden de anlaşılacağı üzere en etkili değişken x2 ağırlığı ile Cinsiyet Eşitsizliği Endeksidir; bunu Yolsuzluk Algısı Endeksi ve Grup Şikâyet Data takip etmektedir. Kabilecilik Endeks değeri 0 ile 1 arasında bir değer olarak hesaplanmaktadır; 0 ülkenin kabilecilik oranının düşükliğini 1 ise en yüksek düzeyi göstermektedir.

Dünya ülkeleri içerisinde kabilecilik oranı en yüksek ülkeler Afrika ülkeleridir.

Şekil 3.2 Dünya ülkeleri kabilecilik endeks değerleri (2011)¹¹

Aşağıdaki tabloda Arap ülkelerinin de yer aldığı 2011 yılı kabilecilik endeks sıralamaları yer almaktadır.

¹¹ <http://rin.etg.usf.edu/wp/ci/the-tribalism-index/>

Çizelge 3.3 Ülkelerin kabilecilik endeks değerleri

Rank	Country	Tribalism Index	Rank	Country	Tribalism Index
1	Afganistan	1	46	Tayland	0,64
2	Çad	0,99	47	Guatemala	0,63
3	Somali	0,98	48	Zimbabve	0,63
4	Sudan	0,94	49	Georgia	0,62
5	Pakistan	0,89	50	Belize	0,62
6	Libya	0,84	51	Burundi	0,62
7	Nijerya	0,84	52	Kamboçya	0,61
8	Nepal	0,84	53	Gambiya	0,61
9	Kamerun	0,82	54	Özbekistan	0,61
10	Kenya	0,81	55	Gana	0,61
11	Etiyopya	0,81	56	Türkmenistan	0,60
12	Irak	0,8	57	Azerbeycan	0,60
13	Suriye	0,79	58	Bahreyn	0,60
14	İran	0,78	59	Ekvator Gine	0,59
15	Mali	0,78	60	Surinam	0,59
16	Afrika Cumhuriyeti	0,75	61	Gabon	0,59
17	Benin	0,74	62	Hindistan	0,59
18	Burkina Faso	0,73	63	Ukrayna	0,59
19	Fas	0,72	64	Peru	0,58
20	Angola	0,72	65	Papua Yeni Gine	0,58
21	Zambiya	0,72	66	Bangladeş	0,57
22	Gana	0,72	67	Umman	0,56
23	Cezayir	0,71	68	Kazakistan	0,56
24	Uganda	0,71	69	Mozambik	0,56
25	Liberya	0,7	70	Kuveyt	0,56
26	Marutanya	0,7	71	Moldova	0,56
27	Yemen	0,69	72	Ruanda	0,55
28	Türkiye	0,69	73	Ekvator Gine	0,55
29	Endonezya	0,69	74	Kolombiya	0,54
30	Lübnan	0,69	75	Malezya	0,54
31	Nijerya	0,69	76	Çin	0,54
32	Mısır	0,68	77	Rusya	0,53
33	Ürdün	0,68	78	Ermenistan	0,53
34	Sierra Leone	0,68	79	Meksika	0,53
35	Malavi	0,67	80	Katar	0,53
36	Senegal	0,67	81	Tunus	0,53
37	Tacikistan	0,66	82	Romanya	0,52
38	Gine Bissau	0,65	83	Vietnam	0,52
39	Kırgızistan	0,65	84	Madagaskar	0,52
40	Suudi Arabistan	0,65	85	Venezuela	0,52
41	Maldivler	0,65	86	Belarus	0,52

Çizelge 3.3 Ülkelerin kabilecilik endeks değerleri

42	Tanzanya	0,64	87	Güney Afrika	0,52
43	Eritre	0,64	88	Namibya	0,51
44	Togo	0,64	89	Mauritius	0,51
45	Bolivya	0,64	90	Arnavutluk	0,51

3.1.4 Arap Ülkelerinde Yönetim ve Devlet Başkanları

Arap ülkelerinde yaşanan olayların başlıca nedenlerinden biri olarak da devleti yöneten kişinin uzun sürelerde devleti yönetmesi ve kraliyetin hüküm sürdüğü ülkelerde kralların aynı ailenin soyundan gelerek ülkenin yönetimini elinde tutmasıdır.

Arap ülkelerinin yönetim şekilleri aşağıdaki şekildedir;

Tunus: Yarı Başkanlık Tipi Cumhuriyet

Mısır: Cumhuriyet

Libya: Parlamenter Cumhuriyet

Yemen: Başkanlık Tipi Cumhuriyet

Suriye: Çok Partili Başkanlık Tipi Cumhuriyet

Bahreyn: Parlamenter Monarşi

Cezayir: Cumhuriyet

Fas: Parlamenter Monarşi

Irak: Parlamenter Cumhuriyet

Kuveyt: Anayasal Monarşi

Lübnan: Parlamenter Cumhuriyet

Sudan: Başkanlık Tipi Cumhuriyet

Suudi Arabistan: Teokratik Monarşi

Umman: Teokratik Monarşi

Ürdün: Parlamenter Monarşi

Yönetimin şekillerinin açıklamaları ise şu şekildedir;

Başkanlık Tipi Cumhuriyet: Başkanlık sisteminin başlıca özelliği yürütme (hükümet) organının yasama (meclis) organından olan bağımsızlığıdır. Başkanlık sisteminde yasamanın yürütmeyi feshetme yetkisi yoktur. Başkanlık sisteminde başkan yasa öneremez, yasama organının yaptığı yasaları veto edebilir, başkan güvensizlik oyu ile düşürülemez.

Çok Partili Başkanlık Tipi Cumhuriyet: Başkanlık tipi cumhuriyet yönetimi birebir uygulanmakla birlikte mecliste birden fazla partinin olabileceği yönetim şeklidir.

Parlamenter Cumhuriyet: Devlet başkanı olacak kişinin soya dayalı olarak değil seçim ile başa geldiği yönetim şeklidir. Cumhurbaşkanı'nın yetkileri oldukça azdır ve yetkilerin büyük bir kısmı hükümet başkanında toplanmıştır.

Yarı Başkanlık Tipi Cumhuriyet: Başkanlık tipi cumhuriyet ile parlamenter cumhuriyet yönetiminin bir arada bulunduğu yönetim şeklidir. Yürütme devlet başkanı ile hükümet başkanı arasında paylaşılır. Resmi olarak ise hükümetin başında devlet başkanı vardır.

Cumhuriyet: Cumhuriyet hükümet başkanının halk tarafından seçildiği yönetim şeklidir. Hükümet başkanı belirli bir süre için seçilir ve bu süre zarfında yönetimde bulunur. Egemenlik hakkı yönetene değil halka aittir. Gene de Cumhuriyet ile yönetilen her ülkede demokrasinin olduğu söylenemez.

Mutlak Monarşi: Devletin tek bir kişi tarafından yönetildiği yönetim şeklidir. Devletin başındaki kişinin yetkilerinde hiçbir kısıtlama söz konusu değildir.

Parlamenter Monarşi: Parlamenter Monarşi yönetim şeklinde kral yönetimin başındaki kişi olmasına rağmen yetkileri anayasa ile kısıtlanmıştır ve yürütme yetkisi hükümete aittir. Hükümet ise halk tarafından seçilmiş bir meclisin kararlarına uymak zorundadır. Demokrasiye en yakın yönetim şeklidir.

Teokratik Monarşi: İçerisinde hem teokrasi ve hem monarşiyi barındıran yönetim şeklidir. Teokrasi alınan kararların dini nedenler ile bağdaştırıldığı ve yasaların bu şekilde belirlendiği yönetim şeklidir.

Ülkelerdeki cumhurbaşkanı / kralların kronolojik sıralamaları şu şekildedir;

Tunus:

- Moncef Marzouki 2011-...
- Zeynelabidin bin Abidin 1987-2011 (24 sene)
- Burgima 1956-1987 (31 sene)

Mısır:

- Adli Mahmud Mansur 2013-...
- Muhammed Mursi İsa el Eyyat 2012-2013 (1 sene)
- Muhammed Hüseyin Tantavi 2011-2012 (1 sene)
- Muhammed Hüsnü Mübarek 1981-2011 (30 sene)
- Muhammed Enver el Sedat 1970-1981 (11 sene)
- Cemal Abdül Nasır Hüseyin 1956-1970 (14 sene)
- Muhammed Necib 1953-1954 (1 sene)

Libya:

- Muhammed Kaddafi 1979-2011 (42 sene)
- I. İdris 1951- 1969 (18 sene)

Yemen:

- Abd Rabbuh Mansur Hadi 2012-...
- Ali Abdullah Salih 1990-2012 (22 sene)

Suriye:

- Beşşar el Esed 2000-...
- Hafız Esed 1971-2000 (29 sene)
- Ahmed Hasan el Hatib 1970-1971 (1 sene)
- Nureddin el Atasi 1966-1970 (4 sene)
- Emin el Hafız 1965-1966 (1 sene)
- Luai el Atassi 1963-1965 (2 sene)
- Nazım el Kutsi 1961-1963 (2 sene)

Bahreyn:

- Hamad Bin İsa El Halife 1999-...
- İsa bin Salman Al Khalifa 1961-1999 (38 sene)

Cezayir:

- Abdülaziz Buteflika 1999-...
- Liamin Zerval 1992-1999 (7 sene)
- Şadli bin Cedid 1978-1992 (14 sene)
- Ahmed Bin Bella 1963-1965 (2 sene)

Fas:

- VI. Muhammed 1999-
- II. Hasan 1961-1999 (38 sene)
- V. Muhammed 1957-1961 (4 sene)

Irak:

- Celal Talabani 2005-...
- Gazi Meşal el Yaver 2004-2005 (1 sene)
- Saddam Hüseyin 1979-2003 (24 sene)
- Ahmed Hasan el Bekir 1968-1979 (11 sene)
- Abdül Rahman Arif 1966-1968 (2 sene)
- Abdürrahman el Bazzaz 1966-1966 (1 sene)
- Abdüsellam Arif 1963-1966 (3 sene)
- Muhammed Necip er Rubai 19653-1963 (10 sene)

Kuveyt:

- Sabah IV el-Ahmet el-Cabir el-Sabah 2006-...
- Saad I Al-Abdullah Al-Sallim Al-Sabah 2006-2006 (1 sene)
- Cebir III Al-Ahmet Al-Cabir Al-Sabah 1977-2006 (29 sene)
- Emir Sabah III El-Selim El-Sabah 1965-1977 (22 sene)
- Abdullah III El-Selim El-Sabah 1961-1965 (4 sene)

Lübnan:

- Mişel Süleyman 2008-...
- Fuad Sinyora 2007-2008 (1 sene)
- Emil Lahud 1998-2007 (9 sene)
- Elias Hrawi 1989-1998 (9 sene)
- Emin Cemayel 1982-1988 (6 sene)
- Elias Sarkis 1976-1982 (6 sene)
- Süleyman Franjiye 1970-1976 (6 sene)
- Şarl Heru 1964-1970 (6 sene)
- Kamil Şamun 1958-1964 (6 sene)

Sudan:

- Ömer Hasan Ahmet el Beşir 1989-...
- Ahmed el Mirgani 1986-1989 (3 sene)
- Abdurrahman Sivar ed Dahab 1985-1986 (1 sene)
- Cafer Muhammed en Numeyri 1969-1985 (16 sene)
- İsmail el Azhari 1965-1969 (4 sene)

Suudi Arabistan:

- Abdullah bin Abdülaziz el-Suud 2005-...
- Fehd bin Abdülaziz 1982-2005 (23 sene)
- Halid bin Abdülaziz 1975-1982 (7 sene)
- Faysal bin Abdülaziz 1964-1975 (11 sene)
- Suud bin Abdülaziz 1953-1965 (12 sene)
- Abdülaziz bin Abdül Rahman 1932-1953 (21 sene)

Umman:

- Kabus bin Seyd el Ebu Seyd 1970-...
- Seyid ibn Tamur 1932-1970 (38 sene)

Ürdün:

- Abdullah bin Hüseyin 1999-...
- Hüseyin bin Talal 1952-1999 (47 sene)
- Talal bin Abdullah 1951-1952 (1 sene)
- Abdullah bin Hüseyin 1921-1951 (30 sene)

3.2 Kümeleme Analizi ve Arap Ülkelerinin Sınıflandırılması

3.2.1 Kümeleme Analizi

Kümeleme Analizi (Clustering Analiz), gruplamaları belli olmayan birimleri ya da değişkenleri birbiri ile benzer özellik gösteren gruplara ayırma yöntemidir. Kümeleme analizinde baz olarak birimler ya da değişkenler arasındaki uzaklıklar veya benzerlikler ele alınır.

Kümeleme analizi için başka bir tanım da şu biçimde yapılmaktadır. “ Kümeleme analizi, temel amacı nesneleri (birimleri) sahip oldukları karakteristik özellikleri baz alarak gruplamak olan çok değişkenli teknikler grubudur. Kümeleme analizi, nesneleri küme içerisinde çok benzer biçimde, kümeler arasında farklı olacak biçimde kümeler. Kümeleme işlemi başarılı olursa, bir geometrik çizim yapıldığında nesneler küme içerisinde birbirine çok yakın, kümeler ise birbirinden uzak olacaktır. (Hair vd, 1995)

Kümeleme analizi, temel olarak dört değişik amaca yönelik işlev yerine getirir.

1. n sayıda birimi, nesneyi, oluşumu p değişkene göre saptanan özelliklerine göre olabildiğince kendi içinde türdeş ve kendi aralarında farklı alt gruplara ayırmak,
2. p sayıda değişkeni, n sayıda birimde saptanan değerlere göre ortak özellikleri açıkladığı varsayılan alt kümelere ayırmak ve ortak faktör yapıları ortaya koymak,
3. Hem birimleri hem de değişkenleri birlikte ele alarak ortak n birimi p değişkene göre ortak özellikli alt kümelere ayırmak,
4. Birimleri, p değişkene göre saptanan değerlere göre, izledikleri biyolojik ve tipolojik sınıflamayı ortaya koymak

Kümeleme analizinin uygulama aşamaları aşağıdaki gibi verilebilir.

1. Birim ya da değişkenlerin doğal gruplamaları hakkında kesin bilgilerin bulunmadığı popülasyonlardan alınan n sayıda birimin p sayıda değişkenine ilişkin gözlemlerin elde edilmesi (veri matrisinin belirlenmesi)
2. Birimlerin/değişkenlerin birbirleri ile olan benzerliklerini ya da farklılıklarını gösteren uygun bir benzerlik ölçüsü ile birimlerin/değişkenlerin birbirlerine uzaklıklarının hesaplanması (Benzerlik ya da farklılık matrisinin belirlenmesi)
3. Uygun küme yöntemi yardımı ile benzerlik/farklılık matrisine göre birimlerin/değişkenlerin uygun sayıda kümelere ayrılması
4. Elde edilen kümelerin yorumlanması ve bu kümeleme yapısına dayalı olarak kurulan hipotezlerin doğrulanması için gerekli analitik yöntemlerin uygulanması¹²

Analiz sırasında çeşitli uzaklık ölçüleri kullanılmaktadır. Çalışması için kümeleme yöntemi olarak kullanılan k-means yönteminde öklidyen uzaklık kullanılmaktadır.

Denklem 2.1
$$d(i, j) = \sqrt{(x_{i1} - x_{j1})^2 + (x_{i2} - x_{j2})^2 + \dots + (x_{ip} - x_{jp})^2}$$

Kümeleme metotları 5 çeşittir;

1. Hiyerarşik Metotlar
2. Bölmeli Metotlar
3. Yoğunluk Bazlı Metotlar
4. Model Bazlı Metotlar
5. Girid Bazlı Metotlar

¹² <http://tip.baskent.edu.tr/egitim/mezuniyetoncesi/calismagrp/ogrsmpzsnm13/13.P9.pdf>

3.2.2 K-Ortalamlar Kümeleme Yöntemi

K-Ortalamlar kümeleme yöntemi hiyerarşik olmayan kümeleme yöntemine ait bölme metotlarıdır. Bölme metotlarında amaç n adet birimden başlangıçta belirtilen k adet gruba $k < n$ olmak üzere ayırmaktır. Bölme metotlarında oluşturulacak k adet kümede en az birim bulunmak zorundadır ve bir birim sadece bir tek kümede yer alır. Bu kümeleme yönteminde birimlerin kaç gruba ayrılacağı önceden belirtilmelidir.

.K- ortalamlar yönteminin kullandığı algoritma aşağıdaki gibidir:

- K adet birim başlangıç küme merkezleri olarak rasgele seçilir.
- Küme merkezi olmayan birimler belirlenene uzaklık ölçütlerine başlangıç küme merkezlerinin ait oldukları kümelere atanır
- Yeni küme merkezleri oluşturulan k adet başlangıç kümesindeki değişkenlerin ortalamaları alınarak oluşturulur.
- Birimler en yakın oldukları oluşturulan yeni küme merkezlerine birimlerin uzaklıkları hesaplanarak kümeye atanır.
- Bir önceki küme merkezlerine olan uzaklıklar ile yeni oluşturulan küme merkezlerine olan uzaklıklar karşılaştırılır.
- Uzaklıklar makul görülebilir oranda azalmış ise 4. adıma dönlür.
- Eğer çok büyük bir değişiklik söz konusu olmamış ise, iterasyon sona erdirilir.

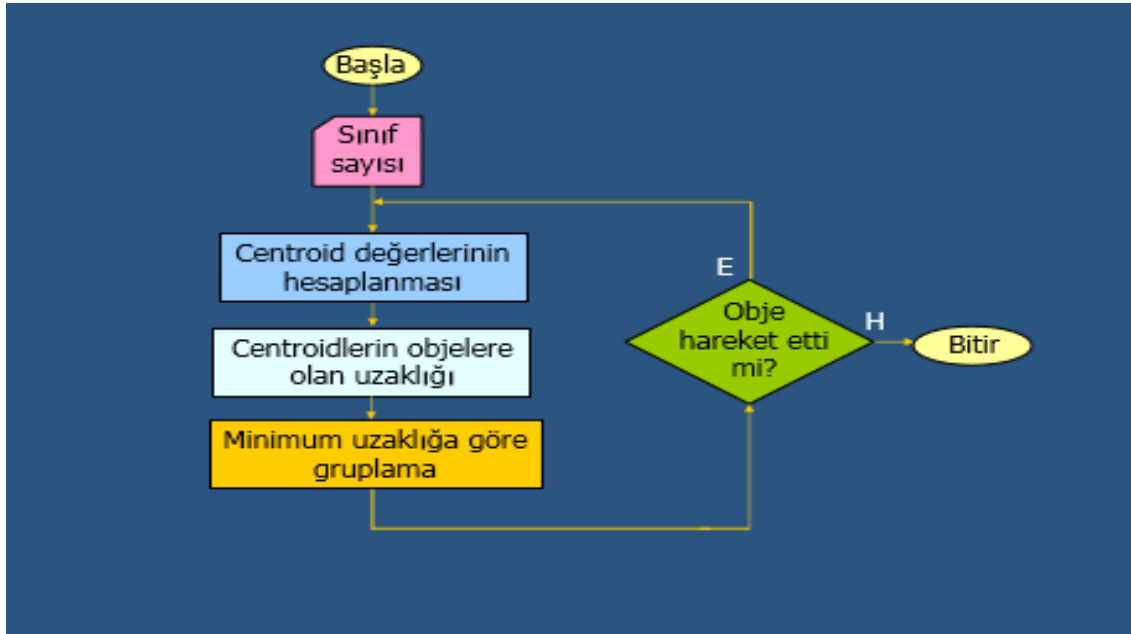
İterasyonun durdurulması için kullanılan ölçütlerden birisi, kareli hata ölçütleridir. Bu ölçüt p veri uzayında bir nokta, m_i ise C_i kümesine ait ortalama ya da küme merkezi olmak üzere şu biçimdedir ¹³

Denklem 2.2
$$E = \sum_{i=1}^k \sum_{p \in C_i} |p - m_i|^2$$

¹³ <http://tip.baskent.edu.tr/egitim/mezuniyetoncesi/calismagrp/ogrsmpzsnm13/13.P9.pdf>

Öklid Uzaklığı	$d(i, j) = \sqrt{\sum_{k=1}^p (x_{ik} - x_{jk})^2},$ $i = 1, 2, \dots, n; j = 1, 2, \dots, n; k = 1, 2, \dots, p$
Karesel Öklid Uzaklığı	$d(i, j)^2 = \sum_{k=1}^p (x_{ik} - x_{jk})^2,$ $i = 1, 2, \dots, n; j = 1, 2, \dots, n; k = 1, 2, \dots, p$
Pearson Uzaklığı	$d(i, j) = \sqrt{\sum_{k=1}^p (x_{ik} - x_{jk})^2 / S_k^2},$ $i = 1, 2, \dots, n; j = 1, 2, \dots, n; k = 1, 2, \dots, p$
Karesel Pearson Uzaklığı	$d(i, j)^2 = \sum_{k=1}^p (x_{ik} - x_{jk})^2 / S_k^2,$ $i = 1, 2, \dots, n; j = 1, 2, \dots, n; k = 1, 2, \dots, p$
Manhattan Uzaklığı	$d(i, j) = \sum_{k=1}^p x_{ik} - x_{jk} , X_1, \dots, X_n,$ $i = 1, 2, \dots, n; j = 1, 2, \dots, n; k = 1, 2, \dots, p$
Mahalanobis Uzaklığı	$d(i, j) = (x_i - x_j)' S^{-1} (x_i - x_j),$ $i = 1, 2, \dots, n; j = 1, 2, \dots, n$

Şekil 3.3 Uzaklık formülleri

Şekil 3.4 K-Ortalama kümeleme yöntemi akış şeması¹⁴

¹⁴ http://cse.iku.edu.tr/Courses/CSE015_47/K-Means_Clustering.pdf

3.2.3 K-Ortalamlar Kümeleme Yöntemi İle Arap Ülkelerinin Sınıflanması

3.2.3.1 Arap Ülkelerinin Ekonomik, Sosyal ve Siyasi Değişkenler Bazında Sınıflanması

Yukarıda tanımlanan değişkenler üzerinden Arap ülkeleri için K-Ortalamlar Kümeleme Analizi yapılmıştır. Büyük çapta isyan çıkan ülkeler ve küçük çapta isyan yaşayan ülkelerin ayrımının yapılabilmesi için analiz grup sayısı 2 olarak belirtilmiştir.

Analiz sonuçlarına göre her iki kümenin değişkenler bazında merkezleri aşağıdaki şekildedir;

Çizelge 3.4 Arap ülkelerinin sınıflandırılması final merkezler

	Final Merkezler	
	1. Küme	2.Küme
Bitkisel Üretim Endeksi	109,30	103,73
Hayvancılık Üretim Endeksi	120,27	104,85
Enerji İthalatı	-6,61	-286,63
Mazot Litre Fiyatı	,51	,32
Benzin Litre Fiyatı	,74	,35
Tüketici Fiyat Endeksi	134,84	129,09
Yıllık Enflasyon Oranı	6,64	5,60
İthalat Değer Endeksi	345,76	382,51
GSYİH Deflatörü	7,27	7,54
En Büyük Kent Nüfusu Oranı	22,70	32,93
Nüfus (0-14 Yaş)	31,69	28,89
Nüfus (65 Yaş Üstü)	4,29	2,98
Nüfus Artışı	2,64	3,14
Kırsal Nüfus Oranı	39,32	20,92
Kentsel Nüfus Oranı	60,68	79,08
Mortalite Hızı Kadın	98,83	88,84
Mortalite Hızı Erkek	143,10	142,64
Doğum Oranı	23,62	21,28
Ölüm Oranı	4,80	3,80
Beklenen Yaşam Süresi	72,64	73,49
Beklenen Yaşam Süresi Erkek	71,00	71,57
Beklenen Yaşam Süresi Kadın	74,22	75,27
Sağlık Harcamaları	5,48	4,00
Okur-Yazar Oranı (15 Yaş Üstü)	76,72	85,31
Kız Öğrencilerin Erkek Öğrencilere Oranı	94,28	98,13
Öğrenci –Öğretmen Oranı	23,21	16,14
Ortaokul Öğrenci Kaydı	89,55	88,20
Yüksek Öğretim Öğrenci Kaydı	23,54	26,71

Eğitim Konusunda Kamu Harcamaları	4,77	3,85
İnternet Kullanıcıları	31,71	34,48
Endüstri İstihdam Oranı	22,18	21,49
Hizmet İstihdam Oranı	52,28	66,67
Tarım İstihdam Oranı	24,48	11,61
Demokrasi Endeksi	3,39	3,72
Kabilecilik (Kabilecilik) Endeksi	,73	,72

Merkez uzaklık değerlerine göre ise ülkelerin kümelere ayrılması aşağıdaki şekildedir;

Çizelge 3.5 Arap ülkelerinin sınıflandırılması küme dağılımı

	Küme	Uzaklık
Tunus	1	100,042
Mısır	1	52,504
Libya	1	130,761
Yemen	1	205,939
Suriye	1	111,271
Bahreyn	1	150,126
Cezayir	2	85,927
Fas	2	111,884
Irak	2	156,127
Kuveyt	2	125,804
Lübnan	.	.
Sudan	.	.
Suudi Arabistan	2	58,961
Umman	2	54,257
Ürdün	2	116,135

Kümeleme ülkelerine göre; Tunus, Mısır, Libya, Yemen, Suriye ve Bahreyn aynı kümede yer alırken Cezayir, Fas, Irak, Kuveyt, Suudi Arabistan, Umman, Ürdün ve Birleşik Arap Emirliği diğer küme içerisinde yer almaktadır. Lübnan ve Sudan ait bir küme ise bulunamamıştır. Ülkelerin gruplanmalarının büyük çapta olayların yaşandığı ülkeler ile küçük çapta olayların yaşandığı ülkeler olarak gruplandığı görülmektedir.

Çizelge 3.6 Arap ülkelerinin sınıflandırılması kümelere göre ülke dağılımları

1. Küme	2. Küme
Tunus*	Cezayir**
Mısır	Fas
Libya	Irak
Yemen	Bahreyn
Suriye	Kuveyt
Bahreyn	Suudi Arabistan
	Umman
	Ürdün

*Büyük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler

**Küçük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler

3.2.3.2 Demokrasi Endeksi ve Arap Baharı

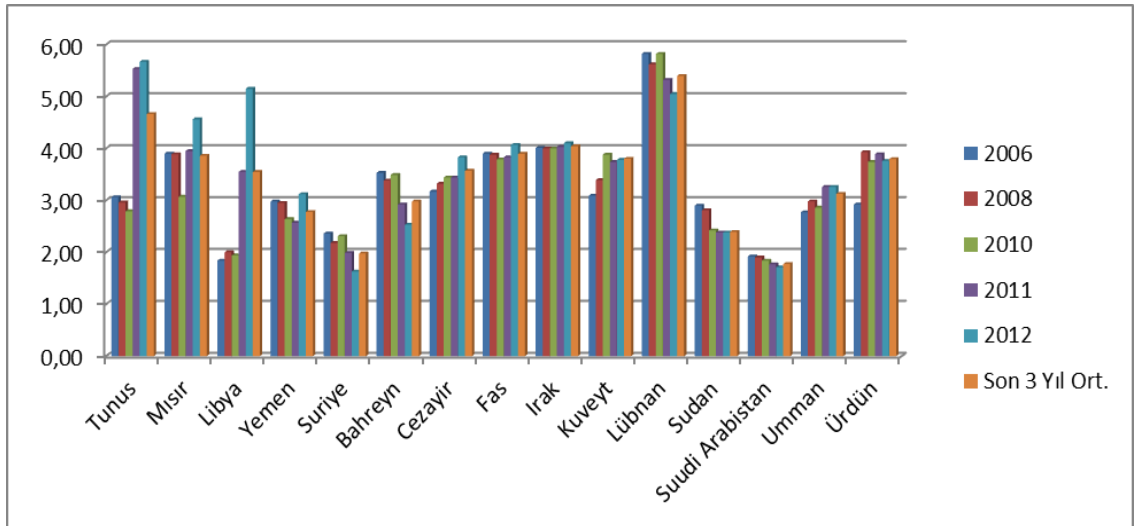
Demokrasi eksikliği Arap isyanlarındaki temel nedenlerinden biri olarak görülmektedir.

Ülkelerin yıl bazında demokrasi endeks değerleri ekli tabloda yer almaktadır.¹⁵

¹⁵ <http://knoema.com/nfwist/democracy-index-2012>

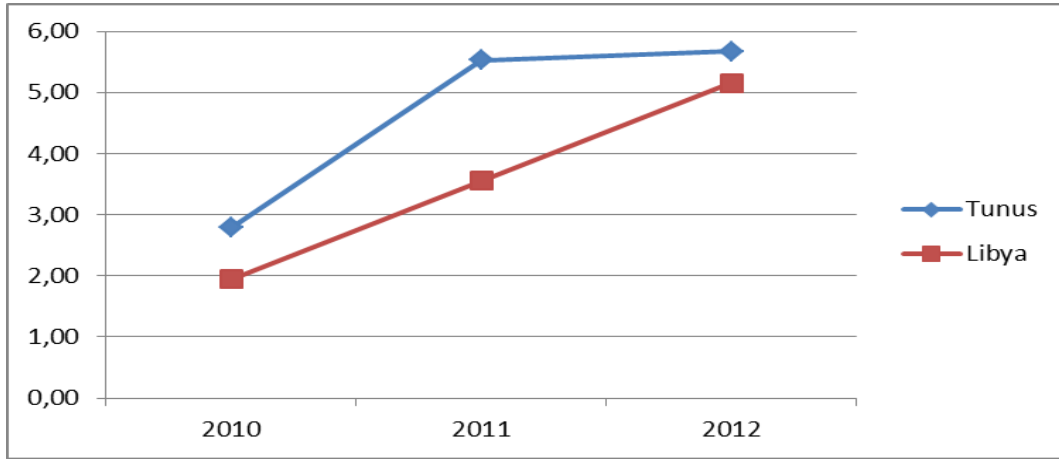
Çizelge 3.7 Demokrasi endeks değerleri

		2006	2008	2010	2011	2012	Son 3 Yıl Ort.
Küçük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler	Tunus	3,06	2,96	2,79	5,53	5,67	4,66
	Mısır	3,90	3,89	3,07	3,95	4,56	3,86
	Libya	1,84	2,00	1,94	3,55	5,15	3,55
	Yemen	2,98	2,95	2,64	2,57	3,12	2,78
	Suriye	2,36	2,18	2,31	1,99	1,63	1,98
	Bahreyn	3,53	3,38	3,49	2,92	2,53	2,98
Küçük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler	Cezayir	3,17	3,32	3,44	3,44	3,83	3,57
	Fas	3,90	3,88	3,79	3,83	4,07	3,90
	Irak	4,01	4,00	4,00	4,03	4,10	4,04
	Kuveyt	3,09	3,39	3,88	3,74	3,78	3,80
	Lübnan	5,82	5,62	5,82	5,32	5,05	5,40
	Sudan	2,90	2,81	2,42	2,38	2,38	2,39
	Suudi Arabistan	1,92	1,90	1,84	1,77	1,71	1,77
	Umman	2,77	2,98	2,86	3,26	3,26	3,13
	Ürdün	2,92	3,93	3,74	3,89	3,76	3,80

Şekil 3.5 Arap ülkeleri yıllar bazında demokrasi endeksleri

Demokrasi endeks değerleri 2010 yılı itibari ile en çok değişen ülkelerin Tunus ve Libya olduğu görülmektedir. Daha demokratik bir ülkeye kavuşmak amacıyla yapılan isyanların bu ülkelerdeki demokrasi endeksini yükselttikleri söylenebilir.

Şekil 3.6 Tunus ve Libya demokrasi endeksleri

Genel olarak baktığımızda küçük çapta olayların yaşandığı ve büyük çapta olayların yaşandığı ülkelerin yıl bazlı ortalamaları aşağıdaki şekildedir. Tablo değerlerine bakılarak 2006-2011 yılları arasında büyük çapta olayların yaşandığı ülkelerdeki demokrasi endeksi değerlerinin küçük çapta olayların yaşandığı ülkelere göre daha düşük olduğu görülürken 2012 yılında Libya ve Tunus'un demokrasi endeksi değerlerinin artması ile birlikte artmıştır.

Çizelge 3.8 İsyan çıkan ülkelerin demokrasi endeks yıl ortalamaları

	2006	2008	2010	2011	2012	Son 3 Yıl Ort.
Büyük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler	2,95	2,89	2,71	3,42	3,78	3,30
Küçük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler	3,86	4,00	4,00	3,98	3,45	3,81

Ülkelerin demokrasi endeksi bakımından hangi iki kümeye ayrıldığını görmek için k-ortalama kümeleme analizi yapılmıştır. Kümeleme analizi sonuçlarına göre ülkelerin ayrımı aşağıdaki şekildedir;

Çizelge 3.9 Demokrasi endeksi iterasyon adımları

İterasyon	Küme Merkezlerindeki Değişiklik	
	1. Küme	2.Küme
1	1,308	0,943
2	0,080	0,108
3	0,000	0,000

Çizelge 3.10 Demokrasi endeksi final merkezler

Demokrasi Endeksi	Final Merkezler	
	1. Küme	2.Küme
	4,06	2,64

Çizelge 3.11 Demokrasi endeksi final merkezler arası uzaklık

	1. Küme	2.Küme
1. Küme		1,425
2.Küme	1,425	

Çizelge 3.12 Demokrasi endeksi küme dağılımı

	Küme	Uzaklık
Tunus	1	0,173
Mısır	1	0,197
Libya	2	0,520
Yemen	2	0,180
Suriye	2	0,613
Bahreyn	2	0,440
Cezayir	1	0,557
Fas	1	0,172
Irak	1	0,032
Kuveyt	1	0,367
Lübnan	1	1,388
Sudan	2	0,143
Suudi Arabistan	2	0,835
Umman	2	0,450
Ürdün	1	0,235

Çizelge 3.13 Demokrasi endeksi kümelerine göre ülke dağılımları

1. Küme (Merkez 4,06)	2. Küme (Merkez 2,64)
Tunus*	Libya
Mısır	Yemen
Cezayir**	Suriye
Fas	Bahreyn
Irak	Sudan
Kuveyt	Suudi Arabistan
Lübnan	Umman
Ürdün	

*Büyük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler

**Küçük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler

Analiz sonuçlarına göre 1 nolu kümenin demokrasi endeksi merkezi 2008 yılı itibari ile 4,06 iken 2 nolu kümenin demokrasi endeksi merkezi 2,64'tür. Büyük çapta olayların yaşandığı Libya, Yemen, Suriye ve Bahreyn 2. kümede yer alırken, büyük olayların yaşandığı ilk ülke olan Tunus ve Mısır 1 nolu kümede yer almıştır. Bunun nedeni olarak Tunus ve Mısır'ın isyanların sonrası 2011 ve 2012 yıllarında demokrasi endekslerinde meydana gelen yükseliştir. Cezayir, Fas, Irak, Kuveyt, Lübnan ve Ürdün küçük çaplı olayların yaşandığı ülkeler olup 2 nolu kümede yer almaktadır. Küçük çapta olayların yaşandığı ülkeler olup bu grup içerisinde yer almayan Sudan, Suudi Arabistan ve Umman'a baktığımızda demokrasi endeksi bakımından 2 nolu kümenin ortalamasının altında kaldığı görülmektedir.

Analiz sonuçlarına göre büyük çapta olayların yaşandığı ülkeler ile küçük çapta olayların yaşandığı ülkelerin ayrıldığı, tam anlamıyla ayrılmamasının sebebi olarak da demokrasi endeksinin etkili bir neden olduğu fakat tam anlamıyla isyanların nedeni olmadığı başka nedenlerin de ülkelerdeki isyanları tetiklediği söylenebilir.

3.2.3.3 Kabilecilik (Tribalizm) ve Arap Baharı

Arap ülkelerinin kabilecilik endeks değerleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Çizelge 3.14 Kabilecilik endeks değerleri

		2010	2011
Büyük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler	Tunus	0,43	0,53
	Mısır	0,83	0,68
	Libya	0,88	0,84
	Yemen	0,90	0,69
	Suriye	0,91	0,79
	Bahreyn	0,75	0,60
Küçük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler	Cezayir	0,85	0,71
	Fas	0,86	0,72
	Irak	0,86	0,8
	Kuveyt	0,74	0,56
	Lübnan	0,79	0,69
	Sudan	0,90	0,94
	Suudi Arabistan	0,80	0,65
	Umman	0,69	0,56
	Ürdün	0,82	0,68

Büyük çapta olayların ve küçük çapta olayların yaşandığı ülkelerin ortalamaları aşağıda yer almaktadır.

Çizelge 3.15 İsyan çıkan ülkelerin kabilecilik endeksi yıl ortalamaları

	2010	2011
Büyük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler	0,78	0,69
Küçük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler	0,81	0,70

Arap ülkelerinin kabilecilik endeksi bakımından sınıflanmasına bakılması için yapılan kümeleme analizi sonuçları aşağıda yer almaktadır.

Çizelge 3.16 Kabilecilik endeksi iterasyon adımları

İterasyon	Küme Merkezlerindeki Değişiklik	
	1. Küme	2.Küme
1	0,128	0,120
2	0,000	0,000

Çizelge 3.17 Kabilecilik endeksi final merkezler

Demokrasi Endeksi	Final Merkezler	
	1. Küme	2.Küme
	0,61	0,80

Çizelge 3.18 Kabilecilik endeksi final merkezler arası uzaklık

	1. Küme	2.Küme
1. Küme		0,192
2.Küme	0,192	

Çizelge 3.19 Kabilecilik endeksi küme dağılımı

	Küme	Uzaklık
Tunus	1	0,128
Mısır	2	0,045
Libya	2	0,060
Yemen	2	0,005
Suriye	2	0,050
Bahreyn	1	0,068
Cezayir	2	0,020
Fas	2	0,010
Irak	2	0,030
Kuveyt	1	0,043
Lübnan	2	0,060
Sudan	2	0,120
Suudi Arabistan	2	0,075
Umman	1	0,018
Ürdün	2	0,050

Analiz sonucunda Tunus, Bahreyn, Kuveyt, Suudi Arabistan, Umman ve Ürdün merkez değeri 0,61 olan 1 nolu kümede yer alırken Mısır, Libya, Yemen, Suriye, Cezayir, Fas, Irak, Lübnan ve Sudan merkezi 0,80 olan iki nolu kümede yer almaktadır.

Çizelge 3.20 Kabilecilik endeksi kümelerine göre ülke dağılımları

1. Küme (Merkez 0,61)	2. Küme (Merkez 0,80)
Tunus*	Mısır
Bahreyn	Libya
Kuveyt	Yemen
Suudi Arabistan**	Suriye
Umman	Cezayir
Ürdün	Fas
	Irak
	Lübnan
	Sudan

*Büyük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler

**Küçük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler

Çizelge 3.21 Yıllara göre kabilecilik endeksi kümelerine göre ülke dağılımları

		2010	2011
		Küme 1: 0,43 Küme 2: 0,83	Küme 1: 0,64 Küme 2: 0,84
Büyük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler	Tunus	1	1
	Mısır	2	1
	Libya	2	2
	Yemen	2	1
	Suriye	2	2
	Bahreyn	2	1
Küçük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler	Cezayir	2	1
	Fas	2	1
	Irak	2	2
	Kuveyt	2	1
	Lübnan	2	1
	Sudan	2	2
	Suudi Arabistan	2	1
	Umman	2	1
	Ürdün	2	1

2010 yılından 2011 yılına geçilirken Arap ülkelerinin ortalaması düşük olan küme ortalamasının yükseldiği gözükmemektedir. Mısır, Kuveyt, Fas, Lübnan, Suudi Arabistan, Umman ve Ürdün'ün diğer ülkelere göre kabilecilik endeks değerinin düşük olduğu için 2011 yılında ortalaması 0,64 olan kümeye kaydığı görölmektedir.

3.2.3.3.1 Yolsuzluk Algısı Endeksi ve Arap Baharı

Yolsuzluk algısı endeksi 1995 yılından bu yana hesaplanmaktadır. Hesaplamalar her yıl düzenli olarak Uluslararası Şeffaflık Örgütü¹⁶ adlı araştırma şirketi tarafından yayınlanmaktadır. Konuda uzman olan kişilerin görüşleri ve kamuoyu araştırmaları sonucunda ülkelerin yolsuzluk algısı endeksleri hesaplanmaktadır.

¹⁶ 1993 yılında Berlin'de kurulmuş ve temel amacı yolsuzlukla mücadele olan sivil toplum örgütüdür.

Çalışma içerisinde yer alan yolsuzluk tanımı; ticari açıdan etkinliği hukuken tam anlamıyla kontrol edilemeyen, mevzuatın esnetilip görmezden gelinmesi ya da ihlallere göz yumulması halidir.

Aşiret çoğunluğu olan ülkelerde, aşiretlerin yapmış oldukları yolsuzluklara ve adam kayırmalara göz yumulacağı düşüncesi ile kabilecilik endeksi içerisinde yolsuzluk endeksi de yer almaktadır.

Ülkeler endekslenirken 10 en temiz ülkeyi, 0 ise yolsuzluk yaşanılması yüksek olan ülkeyi temsil eder.

Ülkelerin yıl bazında yolsuzluk algısı endeks değerleri ekli tabloda yer almaktadır.

Çizelge 3.22 Yolsuzluk algısı endeks değerleri¹⁷

		2008	2009	2010	2011	2012	Son 3 Yıl Ort.
Büyük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler	Tunus	4,40	4,20	4,30	3,80	4,10	4,10
	Mısır	2,80	2,80	3,10	2,90	3,20	2,93
	Libya	2,50	2,60	2,20	2,00	2,10	2,27
	Yemen	2,50	2,30	2,20	2,10	2,30	2,20
	Suriye	2,40	2,10	2,50	5,60	2,60	3,40
	Bahreyn	5,40	5,10	4,90	5,20	5,10	5,07
Küçük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler	Cezayir	3,20	2,80	2,90	2,90	3,40	2,87
	Fas	3,50	3,30	3,40	3,40	3,70	3,37
	Irak	1,50	1,30	1,50	1,80	1,80	1,53
	Kuveyt	4,30	4,10	4,50	4,60	4,40	4,40
	Lübnan	3,00	3,00	2,50	2,50	3,00	2,67
	Sudan	1,80	1,60	1,60	1,60	1,30	1,60
	Suudi Arabistan	3,50	4,30	4,70	4,70	4,40	4,57
	Umman	5,50	5,50	5,30	4,80	4,70	5,20
	Ürdün	5,10	5,00	4,70	4,50	4,80	4,73

¹⁷ http://tr.wikipedia.org/wiki/Yolsuzluk_Alg%C4%B1s%C4%B1_Endeksi

Büyük çapta olayların ve küçük çapta olayların yaşandığı ülkelerin ortalamaları aşağıda yer almaktadır.

Çizelge 3.23 İsyan çıkan ülkelerin yolsuzluk algısı endeks yıl ortalamaları

	2006	2008	2010	2011	2012	Son 3 Yıl Ort.
Büyük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler	3,33	3,18	3,20	3,60	3,23	3,33
Küçük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler	3,48	3,43	3,46	3,42	3,50	3,44

2008 yılı itibari ile ülkelerin yolsuzluk algısı endekslerine göre dağılımlarına bakmak için k-ortalama kümeleme analizine tabi tutulmuştur. Analiz sonuçları aşağıda olduğu şekildedir;

Çizelge 3.24 Yolsuzluk algısı endeksi iterasyon adımları

İterasyon	Küme Merkezlerindeki Değişiklik	
	1. Küme	2.Küme
1	0,669	0,865
2	0,172	0,113
3	0,000	0,000

Çizelge 3.25 Yolsuzluk algısı endeksi final merkezler

Demokrasi Endeksi	Final Merkezler	
	1. Küme	2.Küme
	5,16	1,58

Çizelge 3.26 Yolsuzluk algısı endeksi final merkezler arası uzaklık

	1. Küme	2.Küme
1. Küme		2,106
2.Küme	2,106	

Çizelge 3.27 Yolsuzluk algısı endeksi küme dağılımı

	Küme	Uzaklık
Tunus	1	,503
Mısır	2	,402
Libya	2	,278
Yemen	2	,278
Suriye	2	,482
Bahreyn	1	,477
Cezayir	2	,482
Fas	2	,902
Irak	2	,978
Kuveyt	1	,283
Lübnan	2	,242
Sudan	2	,978
Suudi Arabistan	1	,343
Umman	1	,497
Ürdün	1	,157

Kümeleme analizi sonucunda 1 no'u kümenin merkezi 5,16, 2 no'u kümenin merkezi 1,58 olarak oluşmuştur. Bu durumda yolsuzluk endeksinin oluşum yapısı gereği 2 nolu kümenin yolsuzluk eğiliminin daha yüksek olduğu söylenebilir. Büyük çapta olayların yaşandığı Mısır, Libya, Yemen ve Suriye 2 nolu küme içerisinde yer alırken, küçük çapta olayların yaşandığı Cezayir, Fas, Irak, Lübnan ve Sudan da 2 nolu küme içerisindedir. Diğer taraftan küçük çapta olayların yaşandığı Kuveyt, Suudi Arabistan, Umman ve Ürdün 1 nolu küme içerisinde yer alırken, büyük çapta olayların yaşandığı Tunus ve Bahreyn de 2 nolu küme içerisinde yer almaktadır.

Çizelge 3.28 Yolsuzluk algısı endeksi kümelerine göre ülke dağılımları

3. Küme (Merkez 5,16)	4. Küme (Merkez 1,58)
Tunus*	Mısır
Bahreyn	Libya
Kuveyt**	Yemen
Suudi Arabistan	Suriye
Umman	Cezayir
Ürdün	Fas
	Irak
	Lübnan
	Sudan

*Büyük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler

**Küçük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler

Arap ülkelerinin kümelenme sınıflarına, isyanların başladığı 2010 yılı öncesi ve 2010 yılı ve sonrası olarak baktığımızda iki zaman serisi arasında sadece Suriye ve Fas'ın 2 nolu kümeden 1 nolu kümeye geçtiği görülmektedir. Suriye ve Fas'taki yolsuzluk eğiliminin 2008-2009 yıllarından 2010-2012 yıllarına geçerken azaldığı söylenebilir.

Çizelge 3.29 Yıllara göre yolsuzluk algısı endeksi kümelerine göre ülke dağılımları

		2008-2009	2010-2012
		Küme 1: 4,71 Küme 2: 2,48	Küme 1: 4,36 Küme 2: 2,33
Büyük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler	Tunus	1	1
	Mısır	2	2
	Libya	2	2
	Yemen	2	2
	Suriye	2	1
	Bahreyn	1	1
Küçük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler	Cezayir	2	2
	Fas	2	1
	Irak	2	2
	Kuveyt	1	1
	Lübnan	2	2
	Sudan	2	2
	Suudi Arabistan	1	1
	Umman	1	1
	Ürdün	1	1

3.2.3.3.2 Etnik Bölünme Endeksi ve Arap Baharı

Etnik bölünme endeksi ilk olarak 1964 yılında Sovyet coğrafyacılar ve etnograflar tarafından ölçümlenmiştir. Atlas Naradov Mira olarak adlandırılan bir harita üzerinde ülkelerin etnografik dağılımları gösterilmiştir. Haritadaki etnik sınıflamaların nasıl yapıldığı hep karanlık bir nokta olarak kalmıştır.

Etnik bölünme endeksi ile etnik, dilsel, dinsel, ırksal heterojenite ölçümlenmektedir. Etnik farklılıkların kabilecilik destekleyici bir faktör olduğu öngörülmektedir. Diğer bir deyiş ile ülkede farklı farklı kabilelerin oluşu etnik farklılıkları da beraberinde getirir.

Aşağıda 2010 ve 2011 yıllarına ait Arap ülkelerinin sahip oldukları etnik bölünme endeksi yüzdeleri verilmiştir.

Çizelge 3.30 Etnik bölünme endeks eğer yüzdeleri ¹⁸

		2010	2011	Ortalama
Büyük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler	Tunus	0,98	0,08	0,53
	Mısır	0,97	0,37	0,67
	Libya	0,98	1,58	1,28
	Yemen	0,99	0,02	0,51
	Suriye	1,06	1,08	1,07
	Bahreyn	0,78	1,00	0,89
Küçük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler	Cezayir	0,99	0,68	0,84
	Fas	0,99	0,97	0,98
	Irak	0,94	0,74	0,84
	Kuveyt	0,57	1,32	0,95
	Lübnan	0,99	0,26	0,63
	Sudan	0,94	1,43	1,19
	Suudi Arabistan	0,96	0,36	0,66
	Umman	0,93	0,88	0,91
	Ürdün	0,94	1,19	1,07

Büyük çapta olayların ve küçük çapta olayların yaşandığı ülkelerin ortalamaları aşağıda yer almaktadır.

Çizelge 3.31 İsyan çıkan ülkelerin etnik bölünme endeks değer yüzdeleri yıl ortalamaları

	2010	2011
Büyük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler	0,96	0,69
Küçük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler	0,92	0,87

Arap ülkelerinin isyanların yaşandığı 2010-2011 yılları ortalama etnik bölünme değer yüzdelerine göre kümeleme analizi sonuçları aşağıdaki şekildedir.

¹⁸ <http://citizenshipinitiative.org/tribalism-index/>

Çizelge 3.32 Etnik bölünme endeks değer yüzdeleri iterasyon adımları

İterasyon	Küme Merkezlerindeki Değişiklik	
	1. Küme	2.Küme
1	0,186	0,216
2	0,028	0,022
3	0,000	0,000

Çizelge 3.33 Etnik bölünme endeks değer yüzdeleri final merkezler

Etnik Bölünme	Final Merkezler	
	1. Küme	2.Küme
	0,67	1,04

Çizelge 3.34 Etnik bölünme endeks değer yüzdeleri final merkezler arası uzaklık

	1. Küme	2.Küme
1. Küme		0,374
2.Küme	0,353	

Çizelge 3.35 Etnik bölünme endeks değer yüzdeleri küme dağılımı

	Küme	Uzaklık
Tunus	1	0,139
Mısır	1	0,001
Libya	2	0,238
Yemen	1	0,159
Suriye	2	0,027
Bahreyn	2	0,153
Cezayir	1	0,171
Fas	2	0,063
Irak	1	0,171
Kuveyt	1	0,139
Lübnan	1	0,001
Sudan	2	0,238
Suudi Arabistan	1	0,159
Umman	2	0,027
Ürdün	2	0,153

Çizelge 3.36 Etnik bölünme endeks değeri yüzdeleri göre ülke dağılımları

1. Küme (Merkez 0.67)	2. Küme (Merkez 1.04)
Tunus*	Libya
Mısır	Suriye
Yemen	Bahreyn
Cezayir**	Fas
Irak	Sudan
Kuveyt	Umman
Lübnan	Ürdün
Suudi Arabistan	

*Büyük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler

**Küçük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler

Kümeleme analizi sonuçlarına göre 1 nolu kümenin merkezi 0,67, 2 nolu kümenin merkezi 1,04'tür. Büyük çapta olayların yaşandığı Libya, Suriye ve Bahreyn 2 nolu küme içerisinde yer alırken, küçük çapta olayların yaşandığı Fas, Sudan, Umman ve Ürdün de 2 no'lu küme içerisinde yer almaktadır. Küçük çapta olayların yaşandığı Cezayir, Irak, Kuveyt, Lübnan ve Suudi Arabistan 1 nolu küme içerisinde yer alırken büyük çapta olayların yaşandığı Tunus, Mısır ve Yemen de bu kümede yer almaktadır.

Arap ülkelerinin 2010 ve 2011 yılları arası küme geçişlerine baktığımız zaman Tunus, Mısır, Yemen, Cezayir, Irak, Lübnan ve Suudi Arabistan 1 nolu kümeden 2 nolu kümeye geçmiştir. Kuveyt ise 2 nolu kümeden 1 nolu kümeye geçmiştir. Kümelenme sınıflarına göre zaman Tunus, Mısır, Yemen, Cezayir, Irak, Lübnan ve Suudi Arabistan'da 2010 yılından 2011 yılına geçişte etnik bölünme yüzdesinin azaldığı, Kuveyt'in ise kümelemeyi değiştirecek arttığı söylenebilir.

Çizelge 3.37 Etnik bölünme endeks değeri yüzdeleri kümelerine göre ülke dağılımları

		2010	2011
		Küme 1: 0,97 Küme 2: 0,68	Küme 1: 1,18 Küme 2: 0,36
Büyük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler	Tunus	1	2
	Mısır	1	2
	Libya	1	1
	Yemen	1	2
	Suriye	1	1
	Bahreyn	2	2
Küçük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler	Cezayir	1	2
	Fas	1	1
	Irak	1	2
	Kuveyt	2	1
	Lübnan	1	2
	Sudan	1	1
	Suudi Arabistan	1	2
	Umman	1	1
	Ürdün	1	1

3.2.3.3.3 Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi ve Arap Baharı

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği endeksi kazanımlar açısından kadın ve erkek arasındaki eşitsizliği 3 boyutlu olarak ölçer; üreme sağlığı, iş gücü piyasası ve güçlendirme. Endeks değeri 0 ve 1 arasında değişir; 0 kadın ve erkek aynı ücreti aldığını, 1 ise erkek ve kadınların tüm boyutlarda birbirlerine oranla düşük ücret aldıklarını gösterir.

Sağlık boyutunu iki gösterge ile ölçülür; anne ölüm oranı ve ergen doğurganlık oranı. Güçlendirme boyutu iki gösterge ile ölçülür; her bir cinsiyetin parlamentoda sahip olduğu koltuk sayısı oranı ve orta - yükseköğretime devam etme oranları. İş gücü piyasası ise kadınların iş gücüne katılımları ile ölçülür.

Endeks değerleri hesaplanırken UNICEF'ten anne ölüm oranı, BM Ekonomik ve Sosyal İşler Daire'sinden ergen doğurganlık oranı, Barro-Lee veri dizelerinden eğitime devam istatistikleri, Uluslararası Parlamenter Birliği'nden parlamentoda koltuk oranı ve Uluslararası Çalışma Örgütü verilerinden iş gücü piyasasına katılım oranları alınır.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği endeksi hesaplanırken akla gelen bir soru da erkeklerde karşılığı olmayan üreme sağlığının neden endeks hesaplarına katıldığıdır. Endeks hesaplanırken kadınların üreme sağlığı olması gereken toplumsal hedefler ile karşılaştırılmaktadır. Gebelikte anne ölümlerinin ve ergen hamileliklerin hiç olmaması gibi. Endeks hesaplamasında kadınların üreme sağlığının konulmasının amacı kadının doğurganlık faktörü ile hayata atılımları arasındaki ilişkidir. Ergen hamilelikler kadınların erken yaşta okullarından ayrılmalarına ya da anne ölümler iş gücü azalmasına neden olmaktadır gibi.

2008 yılı itibari ile Arap ülkelerinin toplumsal cinsiyet eşitsizliği endeksleri aşağıdaki tablo ile verilmiştir.

Çizelge 3.38 Toplumsal cinsiyet eşitsizlik endeksi¹⁹

		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Büyük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler	Tunus	0,63	0,63	0,63	0,62	0,63	0,63	0,63
	Mısır	0,58	0,58	0,58	0,59	0,59	0,59	0,60
	Libya	0,60	0,67	0,68	0,66	0,67	0,67	0,66
	Yemen	0,46	0,45	0,47	0,46	0,46	0,48	0,50
	Suriye	0,62	0,62	0,62	0,61	0,59	0,59	0,56
	Bahreyn	0,59	0,59	0,59	0,61	0,62	0,62	0,63
Küçük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler	Cezayir	0,60	0,61	0,61	0,61	0,61	0,60	0,61
	Fas	0,58	0,57	0,57	0,60	0,58	0,58	0,58
	Irak	0,56	0,55	0,56	0,57	0,55	0,56	0,56
	Kuveyt	0,63	0,64	0,64	0,64	0,63	0,63	0,63
	Lübnan	0,60	0,60	0,61	0,60	0,61	0,61	0,60
	Sudan	0,71	0,70	0,70	0,69	0,71	0,70	0,70
	Suudi Arabistan	0,52	0,56	0,55	0,57	0,57	0,58	0,57
	Umman	0,59	0,59	0,60	0,59	0,60	0,59	0,60
	Ürdün	0,61	0,62	0,63	0,62	0,60	0,61	0,61

Büyük çapta olayların ve küçük çapta olayların yaşandığı ülkelerin ortalamaları aşağıda yer almaktadır.

¹⁹ https://www3.weforum.org/docs/WEF_GenderGap_Report_2013

Çizelge 3.39 Toplumsal cinsiyet eşitsizlik endeks yıl ortalamaları

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Büyük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler	0,58	0,59	0,60	0,59	0,59	0,60	0,60
Küçük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler	0,60	0,60	0,61	0,61	0,61	0,61	0,61

Ülkelerin toplumsal cinsiyet eşitsizlik endekslerine göre dağılımlarına bakmak için yapılan kümeleme analizinin sonuçları aşağıda yer almaktadır.

Büyük çapta olayların ve küçük çapta olayların yaşandığı ülkelerin ortalamaları aşağıda yer almaktadır.

Arap ülkelerinin 2010 ve 2011 yılları arası küme geçişlerine baktığımız zaman Tunus, Mısır, Yemen, Cezayir, Irak, Lübnan ve Suudi Arabistan 1 nolu kümeden 2 nolu kümeye geçmiştir. Kuveyt ise 2 nolu kümeden 1 nolu kümeye geçmiştir. Kümelenme sınıflarına göre zaman Tunus, Mısır, Yemen, Cezayir, Irak, Lübnan ve Suudi Arabistan’da 2010 yılından 2011 yılına geçişte etnik bölünme yüzdesinin azaldığı, Kuveyt’in ise kümelemeyi değiştirecek arttığı söylenebilir.

Çizelge 3.40 Toplumsal cinsiyet eşitsizlik endeksi iterasyon adımları

	Küme Merkezlerindeki Değişiklik	
İterasyon	1. Küme	2.Küme
1	0,79	0,73
2	0,00	0,00

Çizelge 3.41 Toplumsal cinsiyet eşitsizlik endeksi final merkezler

	Final Merkezler	
Etnik Bölünme	1. Küme	2.Küme
	0,62	0,54

Çizelge 3.42 Toplumsal cinsiyet eşitsizlik endeksi final merkezler arası uzaklık

	1. Küme	2.Küme
1. Küme		0,078
2.Küme	0,078	

Çizelge 3.43 Toplumsal cinsiyet eşitsizlik endeksi küme dağılımı

	Kümeler	Uzaklık
Tunus	1	0,009
Mısır	1	0,031
Libya	1	0,039
Yemen	2	0,073
Suriye	1	0,021
Bahreyn	1	0,011
Cezayir	1	0,011
Fas	2	0,038
Irak	2	0,018
Kuveyt	1	0,009
Lübnan	1	0,021
Sudan	1	0,079
Suudi Arabistan	2	0,018
Umman	1	1,000
Ürdün	1	1,000

Cinsiyet eşitsizliği endekslerin baktığımız zaman Arap ülkelerinin genel olarak ortalamasının yüksek olduğu (eşitsizlik oranı yüksek) görülmektedir. Büyük çapta olayların yaşandığı Tunus, Mısır, Libya, Suriye ve Bahreyn 1 nolu kümede yer alırken, sadece Yemen 2 nolu kümede yer almıştır. Ayrıca küçük çapta olayların yaşandığı Cezayir, Kuveyt, Lübnan, Sudan, Umman ve Ürdün de 1 nolu kümede yer almaktadır. Küçük çapta olayların yaşandığı Fas, Irak ve Suudi Arabistan ise 2 nolu kümede sınıflanmıştır.

Çizelge 3.44 Etnik bölünme endeks değeri yüzdeleri göre ülke dağılımları

1. Küme (Merkez 0,62)	2. Küme (Merkez 0,54)
Tunus*	Yemen
Mısır	Fas
Libya	Irak
Suriye	Suudi Arabistan
Bahreyn	
Cezayir**	
Kuveyt	
Lübnan	
Sudan	
Umman	
Ürdün	

*Büyük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler

**Küçük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler

2006-2009 yılları ve 2010-2012 yılları arasındaki küme merkezleri arasında anlamlı bir farklılık görünmemektedir. 2006-2009 yıllarında 1 nolu kümenin merkezi 0,62 ve 2 nolu kümenin merkezi 0,52'dir; 2010-2012 yıllarında ise 1 nolu kümenin merkezi 0,63 ve 2 nolu kümenin merkezi 0,56'dır. Bu iki zaman dilimi arasında Mısır, Suriye ve Fas 1 nolu kümeden 2 nolu kümeye geçmiştir; diğer bir deyiş ile cinsiyet eşitsizlik endeksinin düştüğü söylenebilir.

Çizelge 3.45 Etnik bölünme endeks değeri yüzdeleri kümelerine göre ülke dağılımları

		2006-2009	2010-2012
		Küme 1: 0,62 Küme 2: 0,52	Küme 1: 0,63 Küme 2: 0,56
Büyük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler	Tunus	1	1
	Mısır	1	2
	Libya	1	1
	Yemen	2	2
	Suriye	1	2
	Bahreyn	1	1
	Cezayir	1	1
Küçük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler	Fas	1	2
	Irak	2	2
	Kuveyt	1	1
	Lübnan	1	1
	Sudan	1	1
	Suudi Arabistan	2	2
	Umman	1	1
	Ürdün	1	1

3.2.3.3.4 Grup Şikâyet Data ve Arap Baharı

Bir ülkenin yönetiminde farklı farklı gruplar aynı konudan farklı zaman dilimleri içerisinde şikâyet ediyor ise ülke içerisinde bir gruplanma olduğunun yorumlanabileceği varsayımı ile kabilecilik endeksinin içerisinde grup şikâyetleri de değerlendirilmektedir. Ülkenin belli gruplarının şikâyetleri ve bu şikâyetlerin değerlendirilmeye alınması ya da alınmaması ülkede kabileciliğin ya da diğer bir deyiş ile aşiretin var olduğunun bir göstergesi iken eğer sorunlar önemseniyor ise devlet tarafından kabilenin varlığının kabulü eğer önemsenmiyor ise aşiret veya kabilenin devlet tarafından göz ardı edildiğinin göstergesi olarak yorumlanabilir.

Arap ülkelerinin 2010-2011 yıllarındaki grup şikâyet yüzde oranları aşağıda yer almaktadır.

Çizelge 3.46 Grup şikâyet yüzdeleri²⁰

		2010	2011	Ortalama
Büyük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler	Tunus	0,57	0,56	0,57
	Mısır	0,82	0,83	0,83
	Libya	0,82	0,60	0,71
	Yemen	0,98	0,86	0,92
	Suriye	0,91	0,90	0,91
	Bahreyn	0,88	0,68	0,78
Küçük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler	Cezayir	0,90	0,78	0,84
	Fas	0,90	0,64	0,77
	Irak	0,83	0,90	0,87
	Kuveyt	0,85	0,49	0,67
	Lübnan	0,71	0,87	0,79
	Sudan	0,74	0,99	0,87
	Suudi Arabistan	0,92	0,60	0,76
	Umman	0,76	0,30	0,53
	Ürdün	0,84	0,67	0,76

Büyük çapta olayların ve küçük çapta olayların yaşandığı ülkelerin ortalamaları aşağıda yer almaktadır.

Çizelge 3.47 Grup şikâyet yüzdeleri yıl ortalamaları

	2010	2011
Büyük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler	0,83	0,74
Küçük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler	0,83	0,70

Arap ülkelerinin grup şikâyet dağılımına göre kümeleri aşağıda yer almaktadır.

²⁰ <http://rin.etg.usf.edu/wp/ci/the-tribalism-index/>

Çizelge 3.47 Grup şikâyet yüzdeleri iterasyon adımları

İterasyon	Küme Merkezlerindeki Değişiklik	
	1. Küme	2.Küme
1	0,090	0,093
2	0,000	0,000

Çizelge 3.48 Grup şikâyet yüzdeleri final merkezler

Etnik Bölünme	Final Merkezler	
	1. Küme	2.Küme
	0,62	0,83

Çizelge 3.49 Grup şikâyet yüzdeleri final merkezler arası uzaklık

	1. Küme	2.Küme
1. Küme		0,207
2.Küme	0,207	

Çizelge 3.50 Grup şikâyet yüzdeleri küme dağılımı

	Kümeler	Uzaklık
Tunus	1	0,050
Mısır	2	0,003
Libya	1	0,090
Yemen	2	0,093
Suriye	2	0,083
Bahreyn	2	0,047
Cezayir	2	0,013
Fas	2	0,057
Irak	2	0,043
Kuveyt	1	0,050
Lübnan	2	0,037
Sudan	2	0,043
Suudi Arabistan	2	0,067
Umman	1	0,090
Ürdün	2	0,067

K-Ortalamalar kümeleme analizi sonuçlarına göre 1 nolu kümenin merkezi 0,62 ve 2 nolu kümenin merkezi 0,83 olarak belirlenmiştir. Büyük çapta olayların yaşandığı Mısır, Yemen, Suriye ve Bahreyn 2 nolu kümede yer alırken, Tunus ve Libya 1 nolu kümede yer almaktadır. Küçük çapta olayların yaşandığı Cezayir, Fas, Irak, Lübnan, Sudan, Suudi Arabistan ve Ürdün de 2 nolu kümede yer almaktadır. Arap ülkelerinde şikâyet oranlarının oldukça yüksek olduğu söylenebilir.

Çizelge 3.51 Grup şikâyet yüzdeleri göre ülke dağılımları

1. Küme (Merkez 0,62)	2. Küme (Merkez 0,83)
Tunus*	Mısır
Libya	Yemen
Kuveyt**	Suriye
Umman	Bahreyn
	Cezayir
	Fas
	Irak
	Lübnan
	Sudan
	Suudi Arabistan
	Ürdün

*Büyük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler

**Küçük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler

2010 ve 2011 yılları arasındaki Arap ülkelerinin grup şikâyet yüzde oranlarına baktığımız zaman; Libya, Bahreyn, Fas, Kuveyt, Ürdün ve Suudi Arabistan'ın şikâyet yüzdesinin düştüğü görülmektedir. Benzer şekilde Lübnan ve Sudan'daki şikâyet yüzdesi ise artış göstermiştir denilebilir.

Çizelge 3.52 Grup şikâyet yüzdeleri kümelerine göre ülke dağılımları

		2010	2011
		Küme 1: 0,70 Küme 2: 0,88	Küme 1: 0,57 Küme 2: 0,88
Büyük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler	Tunus	1	1
	Mısır	2	2
	Libya	2	1
	Yemen	2	2
	Suriye	2	2
	Bahreyn	2	1
Küçük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler	Cezayir	2	2
	Fas	2	1
	Irak	2	2
	Kuveyt	2	1
	Lübnan	1	2
	Sudan	1	2
	Suudi Arabistan	2	1
	Umman	1	1
	Ürdün	2	1

3.2.3.3.5 Yerli Halk Oranı ve Arap Baharı

Kabilecilik endeks değerleri hesaplanırken etnik bölünme endeksine destek olarak yerli halk popülasyonu da hesaplama dâhil edilmiştir. Veriler CIA World Factbook demografik dağılımlarından alınmaktadır.

Etnik bölünme değerleri göçebe toplumun fazla olduğu ülkelerde, binlerce yıldır yerli halkların yaşamış olduğu ülkelere oranla daha az etkili bir göstergedir. İçerisinde düşük miktarda yerli halk barındıran ülkelerdeki kabilecilik endeksinin, etnik bölünme endeksi yüksek olmasına rağmen düşük olduğu gözlenebilmektedir. Etnik yapının etkisinin tam olarak ölçümlenebilmesi için bu değişken hesaplamalara dâhil edilmiştir.

Arap ülkelerindeki başlıca kabileler Berberiler²¹dir. Yoğun olarak Tunus, Mısır, Libya, Cezayir ve Fas'ta bulunmaktadır. Sudan ise %50 oranla içerisinde en fazla kabile barındıran Arap ülkesidir, Sudan'da bulunan başlıca kabileler Baka,Zande, Zaghawa, Beja,Oromo, Tigre, Copts, Nubians, Fur, Anuak, Dinka, Kwama, Nuer,Shilluk, Fulani. Sudan'ı %34 Berberi oranı ile Fas, %22 Beluci oranı ile Umman, %20 Berberi oranı ile Cezayir izlemektedir. Aşağıdaki tabloda ülkelerin son yıllardaki etnik grup oranları verilmiştir.

Çizelge 3.53 Yerli halk oranları (% toplam nüfus)

Büyük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler	Tunus	3,0%
	Mısır	8,5%
	Libya	7,0%
	Yemen	1,4%
	Suriye	1,0%
	Bahreyn	3,0%
Küçük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler	Cezayir	20,0%
	Fas	34,0%
	Irak	1,0%
	Kuveyt	1,0%
	Lübnan	2,0%
	Sudan	50,0%
	Suudi Arabistan	1,0%
	Umman	22,0%
	Ürdün	0,1%

Arap ülkelerinin barındırdığı yerli kabile oranlarına göre kümeleme analizi sonuçları aşağıdaki şekildedir;

²¹ Amazigh

Çizelge 3.54 Yerli halk oranları (% toplam nüfus) iterasyon adımları

İterasyon	Küme Merkezlerindeki Değişiklik	
	1. Küme	2.Küme
1	0,54	0,80
2	0,00	0,00

Çizelge 3.55 Yerli halk oranları (% toplam nüfus) final merkezler

Yerli Halk (%)	Final Merkezler	
	1. Küme	2.Küme
	0,05	0,42

Çizelge 3.56 Yerli halk oranları (% toplam nüfus) final merkezler arası uzaklık

	1. Küme	2.Küme
1. Küme		0,365
2.Küme	0,365	

Çizelge 3.57 Yerli halk oranları (% toplam nüfus)küme dağılımı

	Kümeler	Uzaklık
Tunus	1	0,025
Mısır	1	0,030
Libya	1	0,015
Yemen	1	0,041
Suriye	1	0,045
Bahreyn	1	0,025
Cezayir	2	0,145
Fas	2	0,080
Irak	1	0,045
Kuveyt	1	0,045
Lübnan	1	0,035
Sudan	2	0,080
Suudi Arabistan	1	0,045
Umman	2	0,165
Ürdün	1	0,054

Analiz sonuçlarına göre büyük çapta olayların yaşandığı ülkelerdeki kabile yaşantısının oranının düşük olduğunu ve küçük çapta olayların yaşandığı ülkelere Cezayir, Fas, Sudan ve Umman'daki etnik farklılıkların daha yüksek olduğu görülmektedir.

Çizelge 3.58 Yerli halk oranlarına (% toplam nüfus) göre ülke dağılımları

1. Küme (Merkez 0,05)	2. Küme (Merkez 0,42)
Tunus*	Cezayir**
Libya	Fas
Mısır	Sudan
Yemen	Umman
Suriye	
Bahreyn	
Irak	
Kuveyt	
Lübnan	
Suudi Arabistan	
Ürdün	

*Büyük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler

**Küçük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler

3.2.3 Demokrasi Endeksi ile Kabilecilik Arasındaki İlişki

Demokrasi endeksi genel hatları ile özgür ve adil seçim, vatandaş özgürlükleri, devlet fonksiyonları, politik katılım ve politik kültür kalemlerinin ölçülenmesi ile elde edilmiş endeks değeridir. Arap ülkelerinde yaşanan olaylara baktığımız zaman isyanların temelinde demokrasi endeksini oluşturan maddelerde yaşanan eksikler ya da yoklukların olduğu görülmektedir. Bu durum demokrasi endeksi ile ülkelere yaşanan

isyanların ölçümlenebilmesini açıklamaktadır. Diğer bir taraftan kabilecilik ile ülkelerde yaşanan isyan düzeyleri arasında sınıflama bakımından açıklayıcı bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu bağlamda demokrasi endeksi ve kabilecilik arasındaki ilişkinin düzeyini açıklamak için her iki değişken için korelasyon analizi yapılmıştır.

Demokrasi endeksinin değeri 0 ile 10 arasında değişmektedir ve 10'a yakın ülkelerde demokrasi açısından daha iyi olarak nitelendirilmektedir. Kabilecilik endeksi ise 0 ile 1 arasında değişmektedir ve 1'e yakın ülkelerde kabilecilik daha yüksektir.

Korelasyon analizinin sonuçları aşağıdaki şekildedir;

H_0 : Değişkenler arasında doğrusal ilişki yoktur

H_1 : Değişkenler arasında doğrusal ilişki vardır

Çizelge 3.59 Korelasyon analizi sonuçları

		Demokrasi_Endeksi	Kabilecilik_Endeksi
DemokrasEndeksi	Pearson	1	-,566(*)
	Correlation		
	Sig. (2-tailed)		,028
	N	15	15
TribalismEndeksi	Pearson	-,566(*)	1
	Correlation		
	Sig. (2-tailed)	,028	
	N	15	15

Tabloda yer alan sonuçlara göre analiz sonucuna göre H_0 'ı reddetmekle yapacağımız hata 0,05'ten daha küçük olduğu için H_0 'ı reddederiz, demokrasi endeksi ve kabilecilik endeksi arasında doğrusal ilişki vardır. Pearson korelasyon katsayısı negatif çıkmaktadır; bu durumda demokrasi endeksi ve kabilecilik endeksi değerleri arasında ters ilişki olduğu söylenir. Demokrasi endeksi ve kabilecilik endeksi değerleri büyüdükçe ülkedeki varlıkları arttığından denilebilir ki ülkenin demokrasi endeksi

değeri ne kadar yüksek ise kabilecilik endeksi ters orantılı olarak 0,566 oranında daha azdır ya da tam tersi.

3.2.4 Arap Ülkelerindeki Yönetim Süresi ve Arap Baharı

Arap ülkeleri diğer dünya ülkeleri ile kıyaslandığı zaman devlet başkanlarının en uzun süre yönetimde kaldığı ülkelerin başında yer gelir. Aşağıdaki tabloda Arap ülkelerinde ortalama olarak ne kadar sürede devlet başkanlarının yönetimde yerini devrettiği yer almaktadır.

Çizelge 3.60 Arap ülkeleri liderlerin ortalama yönetimde kalma süresi

		Ortalama Yönetimde Kalma Süresi	Demokrasi Endeksi
Büyük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler	Tunus	19	4,66
	Mısır	10	3,86
	Libya	30	3,55
	Yemen	12	2,78
	Suriye	8	1,98
	Bahreyn	23	2,98
Küçük Çapta Olayların Yaşandığı Ülkeler	Cezayir	10	3,57
	Fas	19	3,90
	Irak	8	4,04
	Kuveyt	13	3,80
	Lübnan	6	5,40
	Sudan	9	2,39
	Suudi Arabistan	14	1,77
	Umman	41	3,13
	Ürdün	23	3,80

Yönetimde kalma sürelerine baktığımız zaman Umman'da 41 sene, Libya'da 30 sene Bahreyn ve Ürdün'de 23 sene gibi oldukça uzun süreli yönetimler mevcuttur. En kısa dönem Lübnan'da 6 sene ile diğer Avrupa ülkelerine göre en kısa zamanlı yönetimde kalma süresidir. Büyük çapta olayların yaşandığı ülkelerdeki ortalama yönetimde kalma

süresi 17 sene iken küçük çapta olayların yaşandığı ülkelerde ise 16 senedir. Buradan da şu sonuca ulaşılabilir ki yöneticilerin yönetimde uzun süre kalmaları bütün Arap ülkelerinde ortak bir sıkıntıdır ve demokrasi endeksinin Avrupa ülkelerine göre neden oldukça düşük olduğunun bir kanıtıdır. Genel olarak baktığımızda Avrupa ülkelerinde ortalama yönetimde kalma süresi 3 ila 4 sene arasında değişmekte ve oy çoğunluğu sağlanır ise sene süresi uzamaktadır.

BÖLÜM 4

SONUÇ VE ÖNERİLER

Arap Baharı 2010 yılları ortalarında başlayan ve etkileri günümüzde de devam eden ve Arap ülkelerinin genel anlamda hepsini aynı süreç içerisinde etkileyen en büyük tarihi olaylardan biridir.

Olayların başlangıç noktası olan ülke Tunus'tur. Tunus, Mısır, Libya, Yemen, Suriye ve Bahreyn yaşanan olaylardan en çok etkilenen ülkeler sınıfında yer alırken Cezayir, Fas, Irak, Kuveyt, Lübnan, Sudan, Suudi Arabistan, Umman ve Ürdün de ise yaşanan olaylar daha da küçük çapta değerlendirilmiştir.

Çalışmanın temelinde büyük çapta olayların yaşandığı ülkeler ile küçük çapta olayların yaşandığı ülkeler arasındaki farklılar tespit edilmek istenmiştir. Diğer bir bakış açısı olarak ise Arap ülkelerindeki isyanların temelinin demokrasi isteğine bağlı gerçekleştiği varsayımı altında ülkelerin demokrasi endeksleri arasındaki farklılıklar ölçümlenmiştir. Son aşama olarak da Arap ülkelerindeki etnik ve kültürel yapının isyanlar üzerindeki etkilerini ölçümlemek amacı ile kabilecilik endeks değerleri ve alt grupları arasındaki benzerlikler araştırılmıştır.

Arap ülkelerini gruplandırmak amacıyla ekonomik, sosyal, kültürel, birçok değişken ele alınmıştır. Analizde kullanılan değişkenler bitkisel üretim endeksi, hayvancılık üretim endeksi, enerji ithalatı, mazot litre fiyatı, benzin litre fiyatı, tüketici fiyat endeksi, yıllık enflasyon oranı, ithalat değer endeksi, gayri safi yurtiçi hasıla deflatörü, en büyük

kentin nüfusu, internet kullanıcıları, kentsel nüfus, kırsal nüfus, nüfus artışı, 65 yaş ve üstü nüfus, 0-14 yaş nüfus, beklenen yaşam süresi, erkek nüfusta beklenen yaşam süresi, kadın nüfusta beklenen yaşam süresi, ölüm oranı, doğum oranı, mortalite hızı (erkek), mortalite hızı (kadın), sağlık harcamaları, eğitim konusunda kamu harcamaları, yükseköğretim öğrenci kaydı, ortaokul öğrenci kaydı, öğrenci-öğretmen oranı ilkokul, kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranı, okur-yazar oranı, tarımın toplam istihdam içerisindeki oranı, endüstrinin toplam istihdam içerisindeki oranı, hizmet sektörünün toplam istihdam içerisindeki oranıdır. Değişkenlerin 2008-2011 yılları arasındaki ortalamaları ele alınmıştır.

Arap ülkelerinin ele alınan değişkenler bakımından nasıl değişkenlik gösterdiğini görmek amacı ile k-ortalamalar kümeleme analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda Tunus, Mısır, Libya, Yemen, Suriye ve Bahreyn ilk kümede yer alırken; Cezayir, Fas, Irak, Kuveyt, Suudi Arabistan, Umman, Ürdün ikinci kümede yer almıştır. Ele alınan değişkenlerde Lübnan ve Sudan'ın ölçülenmemiş değerleri olduğundan sınıflama yapılamamıştır. Kümeleme analizi sonucunda elde edilen dağılım büyük çapta olayların yaşandığı ülkeler ile küçük çapta isyanların yaşandığı ülke dağılımına uygun şekilde çıkmıştır.

Arap ülkelerinin demokrasi alt yapıları arasındaki farklılıkları incelemek için ülkelerin 2010 yılı itibari ile 2012 yılına kadar olan son 3 yılın ortalamaları alınmıştır. Tarih aralığı seçilirken olayların başladığı ve devam ettiği 3 yıl baz alınmıştır. 2013 yılı itibari etkenin değil etkilerin devamı sürdüğü için ele alınmamıştır. Tunus, Mısır, Cezayir, Fas, Irak, Kuveyt, Lübnan ve Ürdün bir küme içerisinde yer alırken Libya, Yemen, Suriye, Bahreyn, Sudan, Suudi Arabistan ve Umman diğer küme içerisinde yer almaktadır. Ayrıca ülkelerin isyan öncesi ve isyan dönemi sonrası demokrasi endeks değerlerine bakıldığında Tunus ve Libya'nın demokrasi endekslerindeki değişikliğin büyük olduğu görülmektedir. Her ülkenin demokrasi endeksinde de büyüme gözlenmiştir.

Analiz sonuçlarına göre büyük çapta olayların yaşandığı ülkeler ile küçük çapta olayların yaşandığı ülkelerin ayrıldığı, tam anlamıyla ayrılmamasının sebebi olarak da demokrasi endeksinin etkili bir neden olduğu fakat tam anlamıyla isyanların nedeni olmadığı başka nedenlerin de ülkelerdeki isyanları tetiklediği söylenebilir.

Arap ülkelerindeki farklılıkları etnik açıdan bakmak için kabilecilik (kabilecilik) endeks değerleri ele alınmıştır. Analizde isyanların yaşandığı 2010 ve 2011 yıllarındaki kabilecilik endeks değerleri ele alınmıştır. Kabilecilik endeksi $\text{Kabilecilik Endeksi} = \text{Yolsuzluk Algısı Endeksi} + 0,5 (\text{Etnik Bölünme Endeksi}) + 0,5 (\text{Yerli Halk Oranı}) + 2 (\text{Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi}) + (\text{Grup Şikâyet Data})$ formülü ile hesaplanmaktadır.

Analiz sonucunda Tunus, Bahreyn, Kuveyt, Suudi Arabistan, Umman ve Ürdün merkez değeri 5,16 olan 1 nolu kümede yer alırken Mısır, Libya, Yemen, Suriye, Cezayir, Fas, Irak, Lübnan ve Sudan merkezi 1,58 olan iki nolu kümede yer almaktadır. 2010 yılından 2011 yılına geçilirken Arap ülkelerinin ortalaması düşük olan küme ortalamasının yükseldiği gözükmemektedir. Mısır, Kuveyt, Fas, Lübnan, Suudi Arabistan, Umman ve Ürdün'ün diğer ülkelere göre kabilecilik endeks değerinin düşük olduğu için 2011 yılında ortalaması 0,64 olan kümeye kaydığı görülmektedir.

Kabilecilik endeks değerlerini oluşturan alt başlıklarında inceleme katılması amacıyla ülkeler her bir kalem bazında k-ortalamalar kümeleme analizine dâhil edilmiştir. Yolsuzluk algısı endeksinin ölçümlemesi için ülkelerin 2008 –2012 yılları arasındaki endeks değerleri ele alınmıştır. Kümeleme analizi sonucunda 1 nolu kümenin merkezi 0,61, 2 nolu kümenin merkezi 0,80 olarak oluşmuştur. Bu durumda yolsuzluk endeksinin oluşum yapısı gereği 2 nolu kümenin yolsuzluk eğiliminin daha yüksek olduğu söylenebilir. Büyük çapta olayların yaşandığı Mısır, Libya, Yemen ve Suriye 2 nolu küme içerisinde yer alırken, küçük çapta olayların yaşandığı Cezayir, Fas, Irak, Lübnan ve Sudan da 2 nolu küme içerisinde yer almaktadır. Diğer taraftan küçük çapta olayların yaşandığı Kuveyt, Suudi Arabistan, Umman ve Ürdün 1 nolu küme içerisinde yer alırken, büyük çapta olayların yaşandığı Tunus ve Bahreyn de 2 nolu küme içerisinde yer almaktadır. Arap ülkelerinin kümelenme sınıflarına, isyanların başladığı 2010 yılı öncesi ve 2010 yılı ve sonrası olarak baktığımızda iki zaman serisi arasında sadece Suriye ve Fas'ın 2 nolu kümeden 1 nolu kümeye geçtiği görülmektedir. Suriye ve Fas'taki yolsuzluk eğiliminin 2008-2009 yıllarından 2010-2012 yıllarına geçerken arttığı söylenebilir.

Etnik bölünme endeksinin etkilerini ölçümleyebilmek için Arap ülkelerinin 2010-2011 yılı değerleri ele alınmıştır. Kümeleme analizi sonuçlarına göre 1 nolu kümenin merkezi

0,67, 2 nolu kümenin merkezi 1,04'tür. Büyük çapta olayların yaşandığı Libya, Suriye ve Bahreyn 2 nolu küme içerisinde yer alırken, küçük çapta olayların yaşandığı Fas, Sudan, Umman ve Ürdün de 2 nolu küme içerisinde yer almaktadır. Küçük çapta olayların yaşandığı Cezayir, Irak, Kuveyt, Lübnan ve Suudi Arabistan 1 nolu küme içerisinde yer alırken büyük çapta olayların yaşandığı Tunus, Mısır ve Yemen de bu kümede yer almaktadır. Arap ülkelerinin 2010 ve 2011 yılları arası küme geçişlerine baktığımız zaman Tunus, Mısır, Yemen, Cezayir, Irak, Lübnan ve Suudi Arabistan 1 nolu kümeden 2 nolu kümeye geçmiştir. Kuveyt ise 2 nolu kümeden 1 nolu kümeye geçmiştir. Kümelenme sınıflarına göre zaman Tunus, Mısır, Yemen, Cezayir, Irak, Lübnan ve Suudi Arabistan'da 2010 yılından 2011 yılına geçişte etnik bölünme yüzdesinin azaldığı, Kuveyt'in ise kümelemeyi değiştirecek arttığı söylenebilir.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği endeksinin Arap ülkeleri nasıl farklılaştırdığını ölçümlemek için ülkelerin 2006-2012 yıllarındaki endeks değerleri ele alınmıştır. Yapılan k-ortalamar kümeleme analizi sonucunda cinsiyet eşitsizliği endekslerin baktığımız zaman Arap ülkelerinin genel olarak ortalamasının yüksek olduğu (eşitsizlik oranı yüksek) görülmektedir. Büyük çapta olayların yaşandığı Tunus, Mısır, Libya, Suriye ve Bahreyn 1 nolu kümede yer alırken, sadece Yemen 2 nolu kümede yer almıştır. Ayrıca küçük çapta olayların yaşandığı Cezayir, Kuveyt, Lübnan, Sudan, Umman ve Ürdün de 1 nolu kümede yer almaktadır. Küçük çapta olayların yaşandığı Fas, Irak ve Suudi Arabistan ise 2 nolu kümede sınıflanmıştır. 2006-2009 yılları ve 2010-2012 yılları arasındaki küme merkezleri arasında anlamlı bir farklılık görünmemektedir. 2006-2009 yıllarında 1 nolu kümenin merkezi 0,62 ve 2 nolu kümenin merkezi 0,52'dir; 2010-2012 yıllarında ise 1 nolu kümenin merkezi 0,63 ve 2 nolu kümenin merkezi 0,56'dır. Bu iki zaman dilimi arasında Mısır, Suriye ve Fas 1 nolu kümeden 2 nolu kümeye geçmiştir; diğer bir deyiş ile cinsiyet eşitsizlik endeksinin düştüğü söylenebilir.

Grup şikayet data kabilecilik endeks değerlerinin hesaplanmasında kullanılan değişkenler arasında en zor anlaşılabilen değişkenlerdendir. Endeks genel anlamda belli bir grubun ortak şikâyetinin olduğunu ortaya koyarken eğer ülkedeki belli bir grup belli bir sebepten şikayet ediyor ise o zaman o ülkede şikayet eden gruba bu nedenle bir baskı uygulanmaktadır anlayışının ölçülmesi için ele alınan bir değişkendir. K-Ortalamar kümeleme analizi sonuçlarına göre 1 nolu kümenin merkezi 0,62 ve 2 no'u

kümenin merkezi 0,83 olarak belirlenmiştir. Büyük çapta olayların yaşandığı Mısır, Yemen, Suriye ve Bahreyn 2 nolu kümede yer alırken, Tunus ve Libya 1 nolu kümede yer almaktadır. Küçük çapta olayların yaşandığı Cezayir, Fas, Irak, Lübnan, Sudan, Suudi Arabistan ve Ürdün de 2 nolu kümede yer almaktadır. Arap ülkelerinde şikâyet oranlarının oldukça yüksek olduğu söylenebilir. 2010 ve 2011 yılları arasındaki Arap ülkelerinin grup şikâyet yüzde oranlarına baktığımız zaman; Libya, Bahreyn, Fas, Kuveyt, Ürdün ve Suudi Arabistan'ın şikâyet yüzdesinin düştüğü görülmektedir. Benzer şekilde Lübnan ve Sudan'daki şikâyet yüzdesi ise artış göstermiştir denilebilir.

Ülkelerin etnik farklılıklarını ölçümlemek için etnik bölünme endeksine ek olarak yerli halk oranı da endeks hesaplanmasına dâhil edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre büyük çapta olayların yaşandığı ülkelerdeki kabile yaşantısının oranının düşük olduğunu ve küçük çapta olayların yaşandığı ülkelere Cezayir, Fas, Sudan ve Umman'daki etnik farklılıkların daha yüksek olduğu görülmektedir.

K-ortalamlar analizi sonucunda ülkelerin farklı değişkenler için bakıldığında genel olarak farklı gruplara bölündüğü görülür iken küçük çapta olayların yaşandığı ülkeler ile büyük çapta olayların yaşandığı ülkelerin çoğunluğunun genel olarak aynı grupta yer aldığı görülmektedir. Ayrıca büyük çapta olayların yaşandığı ülkelerin gruplandığı kümenin demokrasi endeksi değerinin düşük olduğu söylenebilir iken yolsuzluğun, kabileciliğin, etnik bölünme endeksinin, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ve belirli bir toplumun şikâyet birliğinin daha fazla olduğu söylenebilir. Arap ülkelere genel olarak bakıldığında ise dünya ülkeleri içerisinde yolsuzluğun ve cinsiyet eşitsizliğinin ve dolayısı ile kabilecilik endeksinin en yüksek olduğu ülkeler olduğu görülmektedir.

Genel olarak ülkelerin yönetim şekilleri ve devlet başkanlarının görevde kalma sürelerine bakıldığında Arap ülkelerinde devlet başkanlarının ortalama görevde kalma sürelerinin ortalamanın oldukça üstünde olduğu görülmektedir. Küçük çapta olayların yaşandığı ülkeler ile büyük çapta olayların yaşandığı ülkelerdeki devlet başkanlarının görevde kalma sürelerine baktığımız zaman Arap ülkelerinde bu sürenin genel olarak yüksek olduğunu her iki grup arasında ortalamlar açısından fark olmadığını görmekteyiz.

Büyük çapta olayların ve küçük çapta olayların yaşandığı ülkelerde ayırt edici farklılık yaratan demokrasi endeksi ile kabilecilik endeksi arasındaki ilişkiye baktığımızda ise değişkenler arasında doğrusal ve ters yönlü bir ilişki olduğunu görmekteyiz. Demokrasi endeksi değerinin yüksek olduğu ülkelerde kabilecilik endeksinin düşük olduğu ya da kabilecilik endeksinin yüksek olduğu ülkelerde demokrasi endeksinin daha düşük olarak gözlemlendiği söylenebilir.

Analiz sonuçlarına göre Arap ülkelerindeki demokrasi endeksinin genel olarak düşük yapısı gereği kabilecilik endeksinin yüksek olduğu gözlenmektedir. Büyük çapta olayların yaşandığı ülkeler ile küçük çapta olayların yaşandığı ülkelerin ise bu değişkenler bakımından farklılık gösterdiği ve demokrasi endeksinin yüksek olduğu ülkelerde kabilecilik endeksinin 0,56 oranla düşük olduğu gözlenmiştir. Arap ülkelerinde yönetimde kalma süresi ise ortalama bakımından oldukça yüksektir ve bu durumda demokrasi endeksinin neden düşük olduğunun ispatı görülebilir.

KAYNAKLAR

- [1] Mısır'dan Esad'a Tokat, <http://www.haberturk.com/dunya/haber/754509-misirdan-esada-tokat>, 10 Haziran 213
- [2] "Mısır'da meydanlara kanlı baskın": Radikal Gazetesi, 14 Ağustos 2013
- [3] Kaddafi Sonrası Kaos Sona Ermiyor, <http://www.aksam.com.tr/dunya/halkin-uzerine-ates-actilar48-olu/haber-261525>, 3 Temmuz 2013
- [4] Çandar, C., Suriye: 'Arap Bahar'ının 'Arap Devrimi'ne Dönüşme Durumu, <http://www.tr.boell.org/web/111-1365.html>, 5 Temmuz 2013
- [5] Cezayir Arap Baharını Pas Geçti, <http://www.hurriyet.com.tr/planet/20536533.asp>, 7 Temmuz 2013
- [6] Demirtaş, S., Ürdün 'Arap Baharı' Sınavını Geçecek mi?, 26 Şubat 2013, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2013/02/130226_urdun_serkan_demirtas.shtml, 12 Temmuz 2013
- [7] Yılmaz, N., Kaddafi'nin Ölümü ve Arap Baharı, <http://www.sabah.com.tr/Perspektif/Yazarlar/nuh%20yilmaz/2011/10/22/kaddafi-nin-olumu-ve-arap-bahari>, 15 Temmuz 2013
- [8] Erdoğan A., (2011), DÜBAM Yuvarlak Masa Toplantıları, Arap Baharı
- [9] Prajhad, V. , (2012), Arap Baharı, Libya Kışı, 1. Baskı, Yordam Yayın, İstanbul
- [10] Ersoy, E., Suudi Arabistan ve Arap Baharı, <http://politikaakademisi.org/suudi-arabistan-ve-arap-bahari/>, 5 Ağustos 2013
- [11] Tandoğan A., (2013), Arap Sürecinde Mısır, Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara

- [12] Demokrasi Endeksi, http://en.wikipedia.org/wiki/Democracy_Index, 28 Temmuz 2013
- [13] Demokrasi Endeks Değerleri, <http://knoema.com/nfwist/democracy-index-2012>, 15 Ağustos 2013
- [14] Kabilecilik Endeks Değerleri, <http://rin.etg.usf.edu/wp/ci/the-tribalism-index/>, 28 Ağustos 2013
- [15] Deckard N., (2012), The Tribalism Index: Unlocking the Relationship Between Tribal Patriarchy and Islamist Militants, University of South Florida
- [16] Fattah K., (2011), Tribes and Tribalism in The Arab Spring, Centre for Mediterranean, Middle East & Islamic Studies, University of Peloponnese
- [17] Ada, M., Altunay F., Civelek M., Kaplan S., Koç P. Kümeleme Analizi, <http://tip.baskent.edu.tr/egitim/mezuniyetoncesi/calismagrp/ogrsmpzsnm13/13.P9.pdf>, 15 Eylül 2013
- [18] Diri B., http://cse.iku.edu.tr/ICourses/CSE015_47/K-Means_Clustering.pdf, 20 Eylül 2013
- [19] Yolsuzluk Algısı Endeksi, http://tr.wikipedia.org/wiki/Yolsuzluk_Alg%C4%B1s%C4%B1_Endeksi, 5 Ekim 2013
- [20] Etnik Bölünme Endeks Değerleri, <http://citizenshipinitiative.org/tribalism-index/>, 20 Ekim 2013
- [21] Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeks Değerleri, https://www3.weforum.org/docs/WEF_GenderGap_Report_2013, 05 Ocak 2014
- [22] The Global Gender Gap Report, (2013), World Economic Forum
- [23] Cinsiyet Eşitsizlik Endeksi, <https://data.undp.org/dataset/GII-Gender-Inequality-Index-value/bh77-rzbn>, 05 Ocak 2014
- [24] Grup Şikayet Data, <http://rin.etg.usf.edu/wp/ci/the-tribalism-index/>, 5 Kasım 2013
- [25] Arap Ülkeleri ve Araplar, <http://www.arapulkeleri.com/>, 10 Ocak 2014
- [26] Africa Indigenous People, http://indigenouspeoplesissues.com/index.php?option=com_content&view=category&id=25&Itemid=58, 12 Ocak 2014

- [27] The World Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2075.html>, 18 Ocak 2014
- [28] Ethnic Groups in Africa, http://en.wikipedia.org/wiki/Ethnic_groups_in_Africa, 19 Ocak 2014
- [29] Ülke Bilgileri, <http://www.ulkeler.net/>, 20 Ocak 2014
- [30] Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı İhracat Bilgi Platformu, <http://www.ibp.gov.tr/pg/section-pg-ulke.cfm?id=Irak>, 21 Ocak 2014
- [31] Smith, Peter B. ve Achoui M., (2007), Harb C., Unity and Diversity in Arab Managerial Styles, International Journal of Cross Cultural Management, Vol. 7(3), 275-289
- [32] The World Bank, <http://data.worldbank.org>, 10 Şubat 2014
- [33] Argün, Z., (2012), Çok Değişkenli Analiz, 1. Baskı, Palme Yayıncılık, Ankara
- [34] Albayrak, S., (2006), Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, 1. Baskı, Asil Yayın, Ankara
- [35] Kalaycı, Ş., (2014), SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, 6. Baskı, Asil Yayın, Ankara

ARAP ÜLKELERİ

Şekil 4.1 Arap Birliği Ülkeleri

4.1 Tunus

Başkenti: Tunus

Dili: Arapça

Nüfusu: 10.780.000 (2012)

Yüzölçümü: 163.610 km²

Para Birimi: T. Dinar

GSMH: 45,66 milyar \$ (2012)

Gelir Düzeyi: Orta Gelir Üstü

Komşuları: Cezayir (965 km), Libya (459 km)

Yönetim Biçimi: Başkanlık Tipi Cumhuriyet

Bağımsızlık Günü: 20 Mart 1956 (Fransa'dan)

Anayasa: 01 Haziran 1959

4.1.1 Tarihi ve Siyasi Yapı

Tunus Kuzey Afrika'da bulunan Avrupa'ya 140 km uzaklıkta bulunan ülkedir.

Tunus'un kökeni olarak Fenike kökenli Kartaca uygarlığı gösterilmektedir. Kartacalılar Sibiry ve İspanya'ya kadar koloniler kurmuşlardır fakat Roma İmparatorluğu zamanı Tunus'tan sürgün edilmişlerdir.

Roma İmparatorluğu döneminde ülke Afrika eyaleti olarak yönetildi. Barbaros Hayrettin Paşa ve Turgut Reis'in fethi ile birlikte Tunus'un doğu ve güney sahilleri Türklerin himayesine geçti. 1574 yılında Tunus Osmanlı Devleti'nin bir eyaleti haline geldi.

4.1.2 Toplumsal Yapı

Tunus halkının %99'u Müslüman, %1'i ise Fransız ve İtalyan'dır. Ülkede genel olarak Arapça konuşulurken ülkenin güneyinde Müslümanların %1'lik kesimi Berberice konuşur, bu dili kullanan diğer kesim Müslüman değildir.

4.1.3 Ekonomik Özellikler

Tunus'taki en önemli ekonomik kaynak tarımdır. Ülke topraklarının %55'inin tarıma elverişli olduğu, bu alanların %35'i ekilebilir düzeydedir. Tunus zeytincilikte dünya ülkeleri arasında ilk 10 içerisinde yer almaktadır.

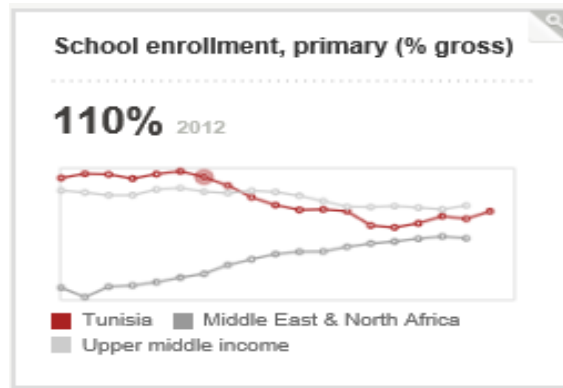
Sanayi kolu çok gelişmemekle birlikte en aktif olan alanlar; deri, gıda, eliş, petrol, selüloz, çelik, elektrikli ev aletleri üretimidir.

Son yıllarda ülkeye gelen turist sayısında artışlar olmuştur.

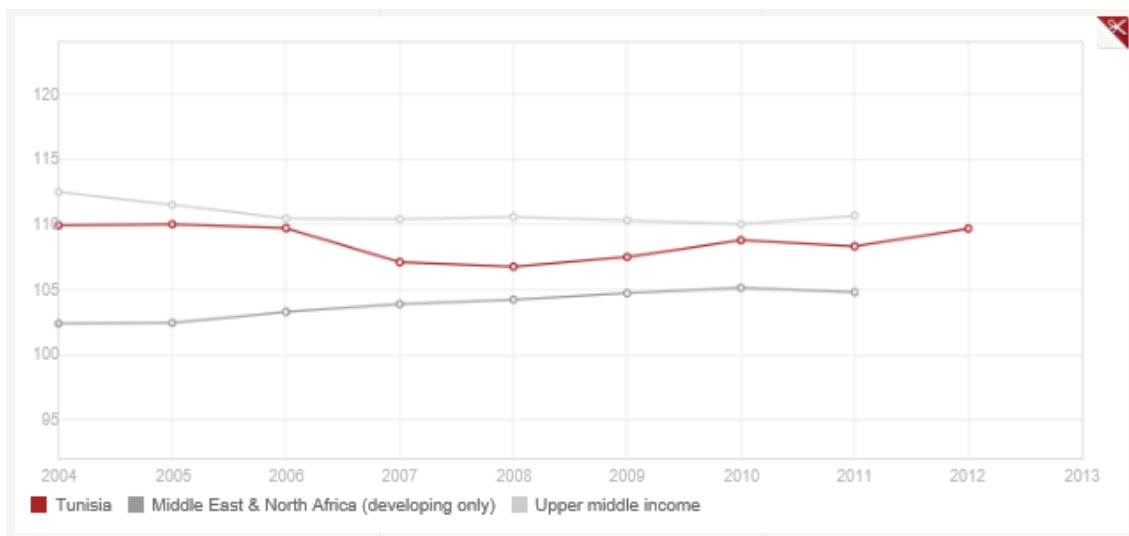
4.1.4 Tunus'a Ait Bazı İstatistikî Değişkenler

4.1.4.1 İlköğretime Kayıt Yaptıran Öğrenci Oranı

Aşağıdaki grafikte 1993-2012 yılları arasında Tunus'ta ilkokula kayıt olan genç nüfusun, ilkokula kayıt yaptıрма yaşında bulunan nüfusa oranı verilmiştir. 2012 yılında bu oran %110 iken en düşük oran 2008 yılında %108, en yüksek oran 1998 yılında %117'dir. Oranın %100 üzerinde çıkmasının nedeni okula erken başlaması ya da sınıf tekrarı yüzünden okul yaşı gelmemiş ya da geçmiş çocukların okula kayıt yaptıranlar arasında sayılmasındandır. Bu nedenle en verimli yıllar oranın %100 olduğu yıllardır.

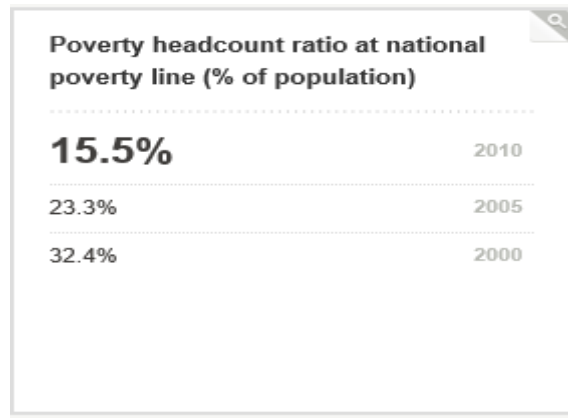
Şekil 4.2 İlköğretime kayıt yaptıran öğrenci oranı (%)

Şekil 4.3 İlköğretime kayıt yaptıran öğrenci oranı (yıllar)

4.1.4.2Ulusal Yoksulluk Oranı

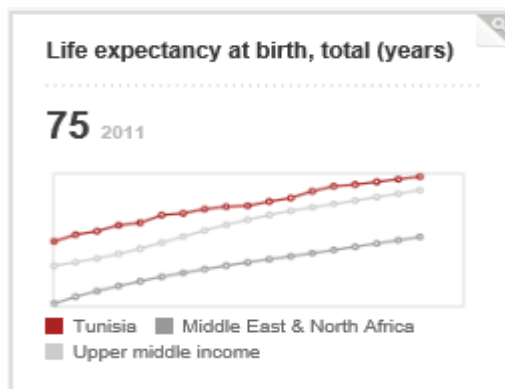
Ulusal yoksulluk oranı, ülkedeki yoksulluk sınırının altında yaşayan nüfusun oranını göstermektedir. 2000 yılında bu oran %32,4 iken, 2005 yılında düşüş ile %23,3'e 2010 yılında %15,5'e düşmüştür.

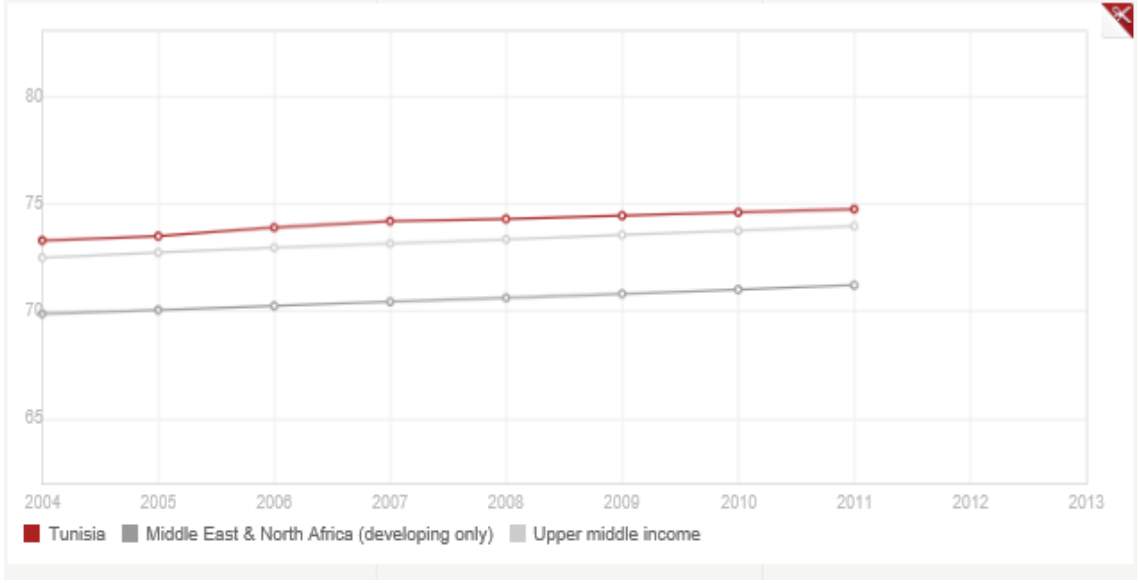
Şekil 4.4 Ulusal yoksulluk oranı

4.1.4.3 Yaşam Yılı Beklentisi Oranı

Yaşam yılı beklentisi oranı ile bir bebeğin doğum anındaki yaşam kalitesi sabit kalmak kaydı ile yaşayabileceği ortalama yıl sayısı gösterilmektedir. 2011 yılı itibari ile bu oran Tunus'ta 75 yaşıdır. Bu oran Ortadoğu ve Kuzey Afrika ve Dünya bazında orta düzeyden fazla geliri olan gruptan daha fazladır.

Şekil 4.5 Yaşam yılı beklentisi oranı (2011)

Şekil 4.6 Yaşam yılı beklentisi oranı (yıllar)

4.1.4.4 Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (US\$)

Kişi başına Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla, ülkenin Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYİH) değerinin ülke nüfusuna bölünmesi ile elde edilir. GSYİH bir ülke sınırları içerisinde belirli bir zamanda üretilen tüm nihai mal ve hizmetlerin para birimi cinsinden değeridir.

Tunus'un 2003 – 2011 yılları arasında kişi başına GSYİH değeri (US\$) cinsinden aşağıdaki grafikte gösterilmiştir. Grafiğe göre Tunus'taki GSYİH, Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinden fazla olmakla birlikte orta düzeyden fazla geliri olan gruptan daha azdır.

Şekil 4.7 Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (US\$)

4.2 Mısır

Başkenti: Kahire

Dili: Arapça

Nüfusu: 82.720.000

Yüzölçümü: 1.001.450 km²

Para Birimi: Mısır Ponu

GSMH: 262,8 milyar \$

Gelir Düzeyi: Orta Gelir Altı

Komşuları: Sudan (1.273 km), Libya (1.115 km), İsrail (266 km), Filistin (11 km)

Yönetim Biçimi: Başkanlık Tipi Cumhuriyet

Bağımsızlık Günü: 28 Şubat 1922 (İngiltere'den)

Anayasa: 11 Eylül 1971

4.2.1 Tarihi, Toplumsal ve Siyasi Yapı

Mısır'da halkın çoğunluğunu Müslüman Araplar oluşturmaktadır. Kuzey Afrika'da bulunan ve nüfusu en fazla olan ülkedir.

Ülkede Müslüman halk için tatil günleri Cuma olmakla birlikte, Hristiyan ve Yahudiler için Cumartesi ve Pazar günleri tatildir.

Mısır yaklaşık olarak 7.000 yıllık tarihi geçmişe sahiptir. Genel olarak Mısır'ın tarihi geçmişine baktığımızda;

- Hanedanlar Öncesi Dönem (M.Ö. 3550)
- Firavunlar Dönemi
- Erken Hanedanlar Dönemi (M.Ö. 3032 – M.Ö. 2707)
- Eski Krallık (M.Ö. 2707 – M.Ö. 2216)
- Birinci Ara Dönem (M.Ö. 2216 – M.Ö. 2025)
- Orta Krallık (M.Ö. 2010 – M.Ö. 1793)
- İkinci Ara Dönem (M.Ö. 1648 – M.Ö. 1550)
- Yeni Krallık (M.Ö. 1531 – M.Ö. 1075)
- Üçüncü Ara Dönem (M.Ö. 1075 – M.Ö. 652)
- Geç Dönem (M.Ö. 652 – M.Ö. 332)
- Yunan Roma Dönemi (M.Ö. 332 – M.S. 395)
- Bizans Dönemi (395 -638)
- İlk İslam Zamanı (640 – 868)
- Tolunoğulları (868 – 905)
- Abbasiler (905 – 935)
- Akşitler (935 – 969)
- Fatımiler Devleti (969 – 1171)
- Eyyubiler Devleti (1171 – 1250)
- Memluk Devleti (1250 – 1517)
- Osmanlı Devleti (1517 – 1805)
- Mısır Napolyon Çıkarması (1798 – 1802)
- Mehmet Ali Paşa Hanedanı (1805 – 1882)
- İngiliz Egemenliği (1882 – 15 Mart 1922)

- Mısır Krallığı (19 Nisan 1922 – Temmuz 1952)
- Mısır Cumhuriyeti (18 Haziran 1953 – 1 Şubat 1958)
- Birleşik Arap Cumhuriyeti (1 Şubat 1958 – 2 Eylül 1971)
- Mısır Arap Cumhuriyeti (1971 - ...)

Şubat 1958 tarihinde Mısır ve Suriye arasında imzalanan anlaşma ile iki ülke siyasi olarak birleşmiştir (Birleşik Arap Cumhuriyeti). 28 Eylül 1961 Yaşanan askeri darbenin ardından Suriye'nin Mısırdan bağımsızlığını ilan etmesinin ardından birliktelik bozulmuştur. Mısır 2 Eylül 1971 tarihine kadar Birleşik Arap Cumhuriyeti adını korumuştur. Sonrasında günümüzdeki adı olan Mısır Arap Cumhuriyeti adını almıştır.

4.2.2 Ekonomik Yapı

Mısır birçok medeniyete ev sahipliği yaptığından en önemli ekonomik kaynağı olarak Turizm gösterilebilir. Özellikle Kahire'de 5 yıldızlı oldukça lüks oteller bulunmaktadır. Nil Nehri kıyılarındaki Eski Mısır Tapınakları en çok turist çeken bölgelerdendir.

Turizmden sonra Mısır'ın en önemli ekonomik kaynağı Nil Nehri kıyılarında ve alüvyonlu topraklarda yetişen dünyanın en kaliteli uzun elyaflı pamuğu Gize ve tekstil ürünlerinin ihracatına dayanmaktadır.

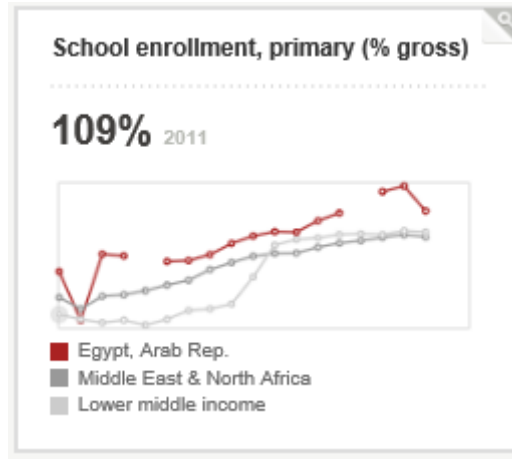
Kendisine yetecek kadar petrolü halkına ucuz olarak sunan Mısır'da hayatın sürdürülmesi için gerekli temel ihtiyaçların fiyatları da oldukça ucuz olmasına rağmen ücretler oldukça ucuzdur. Son yıllarda gerçekleşen özelleştirme ile birlikte işsizlikte de artış başlamıştır. Genel olarak istihdam devlet tarafından sağlanmaktadır. Üniversite mezunları için iş imkânları oldukça azdır.

4.2.3 Mısır'a Ait Bazı İstatistikî Değişkenler

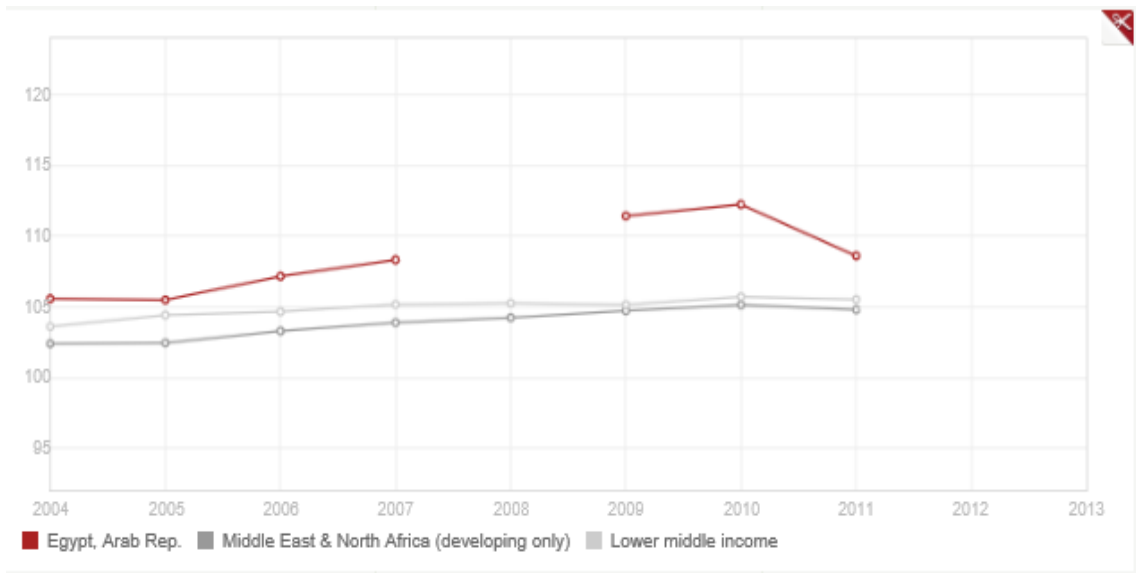
4.2.3.1 İlköğretime Kayıt Yaptıran Öğrenci Oranı

Aşağıdaki grafikte 1993 - 2010 yılları arasında Mısır'da ilkokula kayıt olan genç nüfusun, ilkokula kayıt yaptıрма yaşında bulunan nüfusa oranı verilmiştir. 2011 yılında bu oran %109 iken en düşük oran 1993 yılında %85, en yüksek oran 2009 yılında %106'dır.

Oranın %100 üzerinde çıkmasının nedeni okula erken başlaması ya da sınıf tekrarı yüzünden okul yaşı gelmemiş ya da geçmiş çocukların okula kayıt yaptıranlar arasında sayılmasındandır. En verimli yıllar oranın %100 olduğu (± 1) 1996, 1997, 2002, 2003 ve 2004 yıllarıdır.

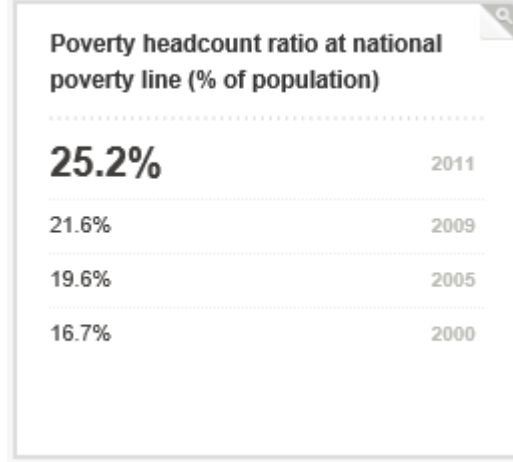
Şekil 4.8 İlköğretime kayıt yaptıran öğrenci oranı (%)

Şekil 4.9 İlköğretime kayıt yaptıran öğrenci oranı (yıllar)

4.2.3.2 Ulusal Yoksulluk Oranı

Ulusal yoksulluk oranı, ülkedeki yoksulluk sınırının altında yaşayan nüfusun oranını göstermektedir. 1996 yılında bu oran %19,4 iken, 2000 yılında düşüş ile %16,7'e inmiş; 2005 yılında bu oran tekrar %19,6'ya yükselmiş ve 2008 yılında bu oran %22 olmuştur.

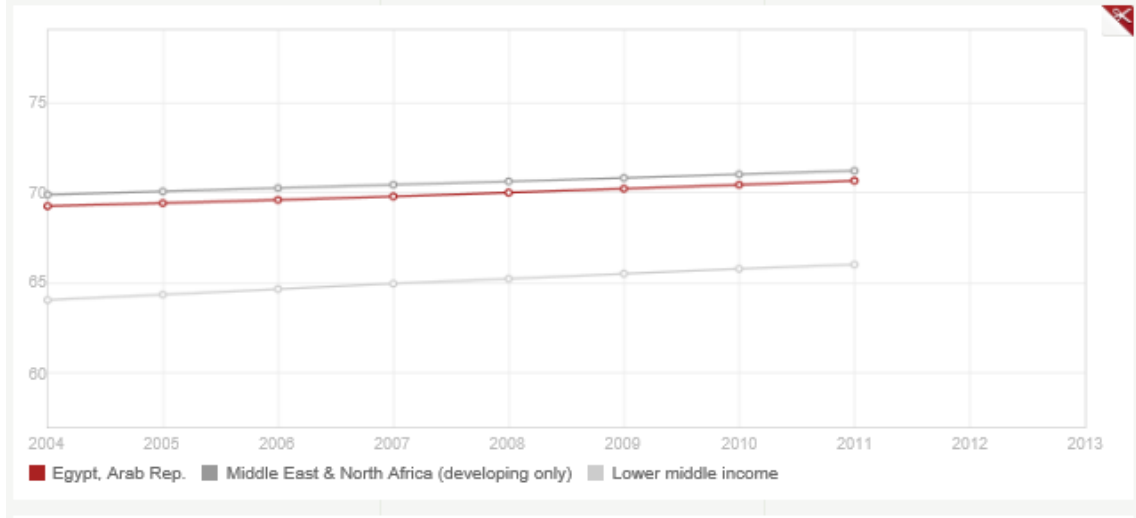
Şekil 4.10 Ulusal yoksulluk oranı

4.2.3.3 Yaşam Yılı Beklentisi Oranı

Yaşam yılı beklentisi oranı ile bir bebeğin doğum anındaki yaşam kalitesi sabit kalmak kaydı ile yaşayabileceği ortalama yıl sayısı gösterilmektedir. 2011 yılı itibari ile bu oran Tunus'ta 73 yaştır. Bu oran Ortadoğu ve Kuzey Afrika ve Dünya bazında orta düzeyden fazla geliri olan gruptan daha fazladır.

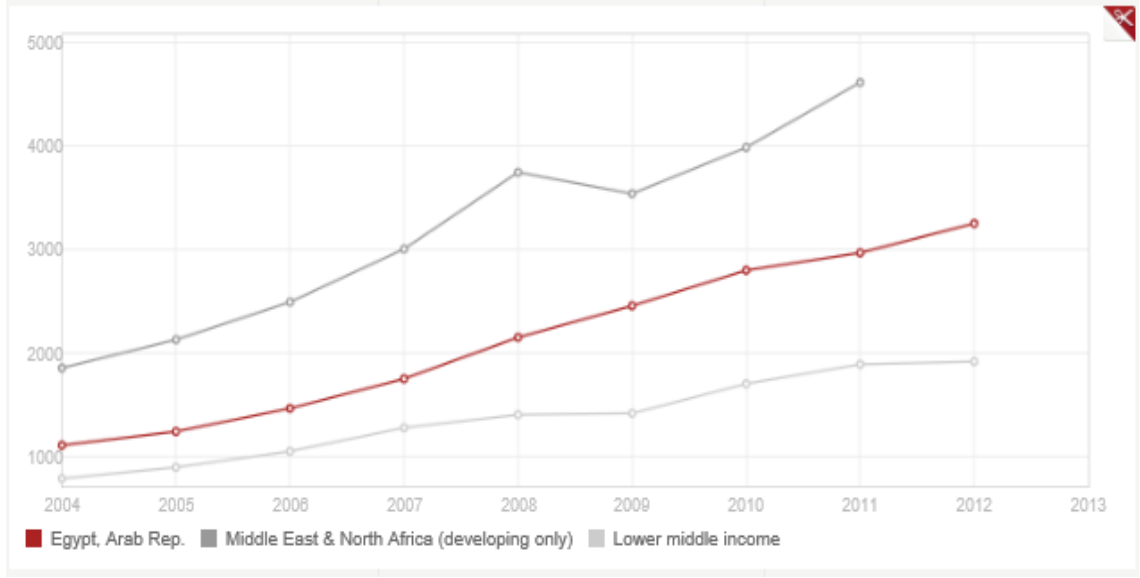
Şekil 4.11 Yaşam yılı beklentisi oranı (2011)

Şekil 4.12 Yaşam yılı beklentisi oranı (yıllar)

4.2.3.4 Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (US\$)

Tunus'un 2003 – 2012 yılları arasında kişi başına GSYİH değeri (US\$) cinsinden aşağıdaki grafikte gösterilmiştir. Grafiğe göre Tunus'taki GSYİH, orta düzeyden az geliri olan gruptan daha fazla olmakla birlikte Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinden daha azdır.

Şekil 4.13 Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (US\$)

4.3 Libya

Başkenti: Kuveyt

Dili: Arapça

Nüfusu: 6.155.100 (2012)

Yüzölçümü: 1.759.540 km²

Para Birimi: Kuveyt Dinarı

GSMH: 62,36 milyar \$ (2009)

Gelir Düzeyi: Orta Gelir Üstü

Komşuları: Cezayir (982 km), Cad (1,055 km), Mısır (1,115 km), Nijer (354 km), Sudan (383 km), Tunus (459 km)

Yönetim Biçimi: Cumhuriyet

Bağımsızlık Günü: 24 Aralık 1951

Anayasa: 11 Aralık 1969, 2 Mart 1977

4.3.1 Tarihi ve Siyasi Yapı

Libya'ya tarihten günümüze kadar sırasıyla Fenikeliler, Kartacalılar, Büyük İskender'in Orduları, Ptolemaus Hanedanı, Romalılar, Arap-İslam İmparatorluğu ve Osmanlı Devleti hâkim olmuştur.

Bölge 1553 yılında Turgut Reis tarafından Osmanlı İmparatorluğuna bağlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin zayıfladığı dönemlerde Libya'daki yönetim Dayı adı verilen bağımsız beyliklerin eline geçmiştir. Dayılar ülkeyi yönetmekte, siyasi kararlar verebilmekte, devletlerle ikili anlaşmalara imza atmaktaydı; hatta Amerika Birleşik Devletleri ile mücadele dahi etmişlerdir. 1835 yılında Osmanlılar Libya'daki kontrolü yeniden sağlaması adına Libya'yı tekrar merkeze bağlamıştır.

Osmanlı İmparatorluğunun zayıfladığı dönemlerde, 1911 yılında, bölge İtalya tarafından işgal edilmiştir. Trablusgarp Savaşı'nın ardından imzalanan Oşî Anlaşması ile ülke hukuken Osmanlı'ya bağlı kalırken Libya'daki fiili Osmanlı egemenliği sona ermiştir. İtalyanlara karşı Mustafa Kemal Paşa ve Enver Paşa oldukça direnmiştir fakat İtalya halkı baskı ile köleleştirmiştir.

İkinci Dünya Savaşından sonra bölge Fransa ve İngiltere'ye bırakılmıştır. 1949 yılında Birleşmiş Milletlerin aldığı karar ile Libya'nın bağımsız bir ülke olmasına karar verilmiştir. 1951 yılında Libya Şeyh İdris temsili ile bağımsızlığını kazanmıştır ve Birleşmiş Milletler aracılığı ile bağımsızlığını kazanan ilk ülke olmuştur. Şeyh İdris ise ülkenin kralı olmuştur.

1969 yılında ordudaki genç subaylardan Muammer Ebu Minyar El-Kaddafi bir grup subay ile birlikte Kral İdris'i deviren darbeyi gerçekleştirmiştir. Kaddafi "Üçüncü Evrimsel Teori" denilen Sosyalizm ve İslam karışımı bir politika uygulamıştır.

Tunus'taki Arap Bahar'ından etkilenen ülkede çıkan isyanlar 2011 yılında iç savaşa dönmüştür. 18 Mart 2011 akşamı Birleşmiş Milletler, Fransa, İngiltere ve ABD önderliğinde Libya'ya karşı havadan askeri operasyon başlatmıştır. BM ve halk 22 Ağustos 2011 tarihinde Kaddafi'yi devirmiştir. Kaddafi ise Sirte yakınlarında yakalanarak linç edilmiştir.

4.3.2 Toplumsal Yapı

Libya'nın yüzölçümü çok büyük olmasına rağmen, ülkenin büyük bir çoğunluğu çöl olduğundan halkın %9'u kıyı şeridinde yaşar. Halk genellikle Trablusgarp ve Sirenayka Bölgelerinde (Trablus, Bingazi, El Bayda) yaşamaktadır.

Libya nüfusunun yarısı 15 yaşından küçüktür. Ülkenin etnik yapısını ise Araplaşmış Berberiler, Türkler, Saf Arap ve çöl kabilelerinden oluşan Bedeviler ve Tuaregler oluşturmaktadır. Ayrıca çok sayıda Orta Afrika göçmeni ve Mısırlı göçmenler yaşamaktadır. Ülkenin %80'i Arapça, geri kalan kısmı ise Berberi Dili ve Tamazight dilini konuşmaktadır. İtalyan esaretini yaşamış çoğu insan ise İtalyanca dilini bilmektedir.

4.3.3 Ekonomik Yapı

Libya Afrika ülkeleri arasında 43,7 milyar varillik petrol rezerviyle birinci, 54,4 trilyon kübik feet doğalgaz rezerviyle dördüncü sırada yer almaktadır.

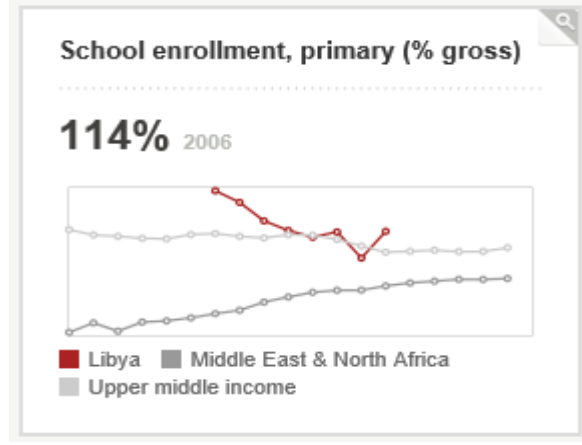
Libya ekonomisinin %69'u hidrokarbon sektörüne dayanmaktadır. Hidrokarbon ürünlerinden elde edilen gelir GSYİH'nın %69, kamu gelirlerinin %90 ve ihracat gelirlerinin %98'ini oluşturmaktadır.

Başlıca endüstri ürünlerini petrol, gıda üretimi, tekstil, el sanatları, çimento; başlıca tarım ürünleri buğday, arpa, zeytin, hurma, narenciye, sebze, soya fasulyesi oluşturmaktadır.

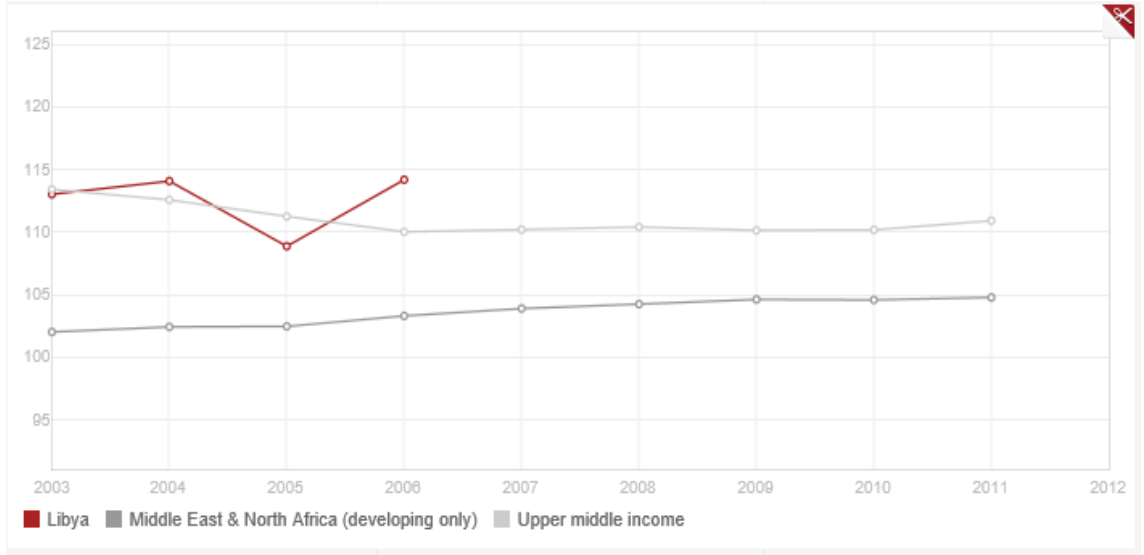
4.3.4 Libya'ya Ait Bazı İstatistikî Değişkenler

4.3.4.1. İlköğretime Kayıt Yaptıran Öğrenci Oranı

Aşağıdaki grafikte 1999 - 2006 yılları arasında Libya'da ilkokula kayıt olan genç nüfusun, ilkokula kayıt yaptıрма yaşında bulunan nüfusa oranı verilmiştir. En son ölçüm alınan 2006 yılında bu oran %114 iken en düşük oran 2005 yılında %109, en yüksek oran 1999 yılında %122'dir. Oranın %100 üzerinde çıkmasının nedeni okula erken başlaması ya da sınıf tekrarı yüzünden okul yaşı gelmemiş ya da geçmiş çocukların okula kayıt yaptıranlar arasında sayılmasındandır.

Şekil 4.14 İlköğretime kayıt yaptıran öğrenci oranı (%)

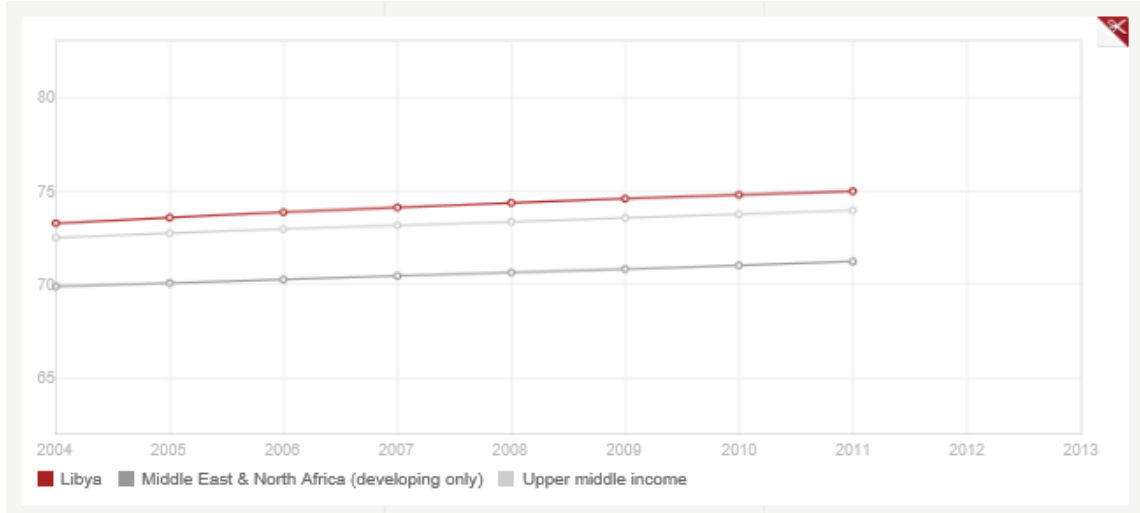
Şekil 4.15 İlköğretime kayıt yaptıran öğrenci oranı (yıllar)

4.3.4.2 Yaşam Yılı Beklentisi Oranı

Yaşam yılı beklentisi oranı ile bir bebeğin doğum anındaki yaşam kalitesi sabit kalmak kaydı ile yaşayabileceği ortalama yıl sayısı gösterilmektedir. 2011 yılı itibari ile bu oran Libya’da 75 yaştır. Bu oran Ortadoğu ve Kuzey Afrika ve Dünya bazında orta düzeyden fazla geliri olan gruptan daha fazladır.

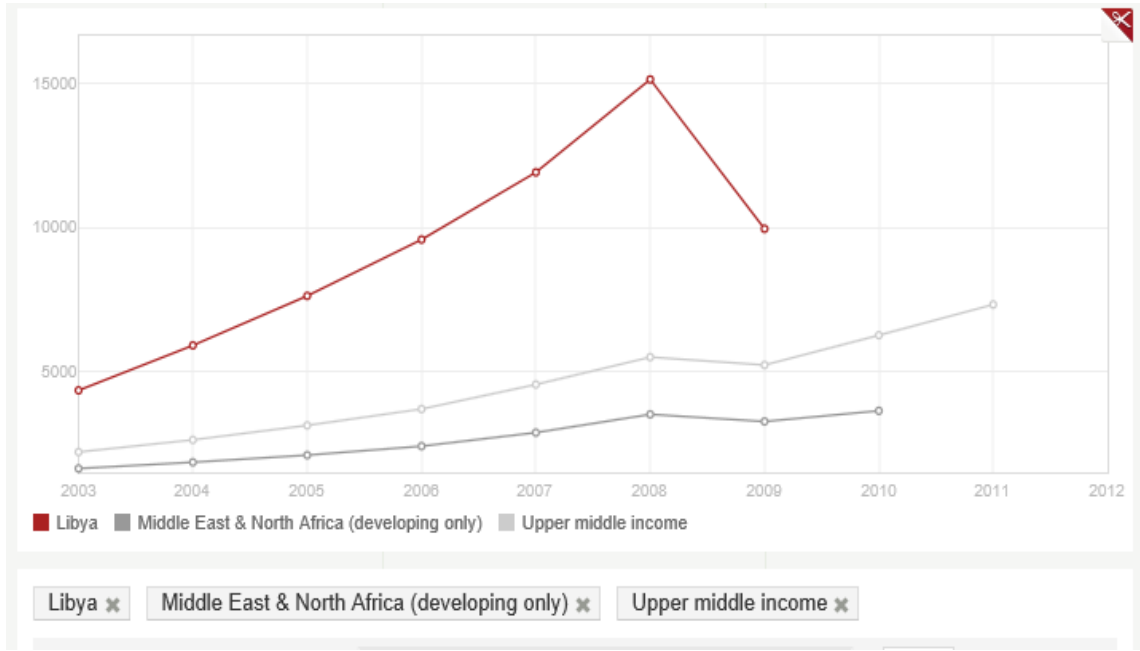
Şekil 4.16 Yaşam yılı beklentisi oranı (2011)

Şekil 4.17 Yaşam yılı beklentisi oranı (yıllar)

4.3.4.3 Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (US\$)

Libya'nın 2003 – 2009 yılları arasında kişi başına GSYİH değeri (US\$) cinsinden aşağıdaki grafikte gösterilmiştir. Grafiğe göre Libya'daki GSYİH, orta düzeyden fazla geliri olan gruptan ve Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinden daha fazladır.

Şekil 4.18 Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (US\$)

4.4 Yemen

Başkenti: Sanaa

Dili: Arapça

Nüfusu: 23.850.000 (2012)

Yüzölçümü: 527.970 km²

Para Birimi: Yemen Riyali

GSMH: 63,65 milyar \$ (2012)

Gelir Düzeyi: Orta Gelirin Altı

Komşuları: Umman (288 km, Suudi Arabistan 1,458 km)

Yönetim Biçimi: Çok Partili Başkanlık Sistemi

Bağımsızlık Günü: 22 Mayıs 1990

Anayasa: 16 Mayıs 1991

4.4.1 Tarihi ve Siyasi Yapı

Yemen 1990 yılının Mayıs ayına kadar Yemen Arap Cumhuriyeti (Kuzey Yemen) ve Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti (Güney Yemen) olmak üzere iki devlettir. Kuzey Yemen 1517 yılında Memlûklüler'den Osmanlı Devletinin hakimiyeti altına girerek 1517 – 1918 yılları arasında Osmanlı Devleti'nde varlığını sürdürmüştür. 19. yüzyılda İngiltere Aden Bölgesi ve Perim Adasını ele geçirmiş ve Arap Yarımadasının güneybatı kıyılarında etkisini arttırmıştır. Yemen 1918 yılında bağımsızlığını ilan ederek İmam Yahya'nın yönetimi altına girmiştir. 1962 yılında Cumhuriyet ilan edilmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra rejime ve imamlara karşı ayaklanmalar başlamıştır. Yemen 1958 yılında Mısır ve Suriye tarafından kurulan Birleşik Arap Devleti'ne üye oldu. Bu birlik 1961 yılında dağılmıştır ve 1962 yılında imam rejime karşı yaşanan ayaklanmalar ülkeyi iç savaşa sürüklemiştir. İç savaş sırasında kralcılar Suudi Arabistan ve Cumhuriyetçiler Mısır tarafından desteklenmiştir. 1967 yılında Hartum'daki "Arap Zirvesi" toplantısında anlaşmayla sonuçlanmış gözükse de çatışmalar 1968 yılı sonuna kadar sürmüştür.

Güney Yemen I. Dünya Savaşı'na kadar İngiliz denetimi altındaydı. 1954 yılı itibari ile İngiltere buradaki dağınık birçok gruplar halinde yaşayan yerli halkı belirli bir yönetim altında toplamak amacıyla çeşitli girişimlerde bulunmuş ve Yemen ve Arap Dünyasının tüm karşı çıkımlarına rağmen 1959'da Batı Aden Himayesinin 6 devleti "Güney Arap Emirlikleri Federasyonu" nu kurmuştur. 1959 – 1962 yıllarında 5 yerli devletin katılımı ile adı değiştirilerek "Güney Arabistan Federasyonu" adını aldı. 1963 yılında Aden de bu federasyona katıldı. 1967 yılında Güney Yemen, Ulusal Kurtuluş Cephesinin yönetiminde bağımsız bir devlet olarak örgütlendi. 1970 yılında yeni anayasa ile birlikte "Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti" adını aldı. 1972 yılında Kuzey Yemen ve Güney Yemen arasında savaş çıktı fakat çok uzun sürmede sona erdi. 1978 yılında yönetiminin başında bulunan Ahmet el-Rahmi'nin suikasta kurban gitmesi sonucunda 1979'da Kuzey ve Güney Yemen arasında yeni bir savaş çıktı. Arap ülkelerinin arabuluculuğu ile sone eren çatışmaların ardından 1981 ve 1982 yılında yeni çatışmalar patlak verse de iki ülke birleşme yoluna gitmiştir. İki Yemen ülkesi 1990 yılında resmi olarak birleşmişlerdir.

4.4.2 Toplumsal Yapı

Yemende yaşayan halk genel olarak Yemenlidir. Ayrıca Güneybatı Asya ve Afrika'dan çalışmaya gelen nüfus da oldukça yaygındır. Nüfusun hemen hemen tamamı Müslüman ve %45'i Zeydiyye ve %55'i Şafi mezhebindendir.

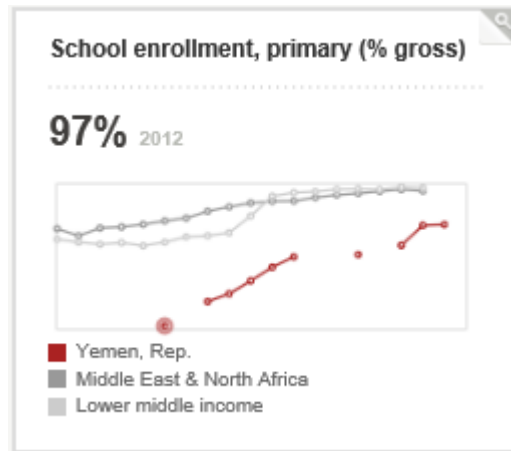
4.4.3 Ekonomik Yapı

Yemen ekonomisi ağırlıklı olarak tarım ve hayvancılığa dayanır. Tarım ürünlerinden elde edilen gelir GSYİH'nın %21'ini oluşturur. Başlıca tarım ürünleri tahıl, pamuk, hurma, muz, darı, kahvedir. Güney Yemen de ise petrol ve doğalgaz çıkarılmaktadır. Petrol, doğalgaz ve diğer yerel kaynaklardan elde edilen gelirin GSYİH'daki payı %9'dur.

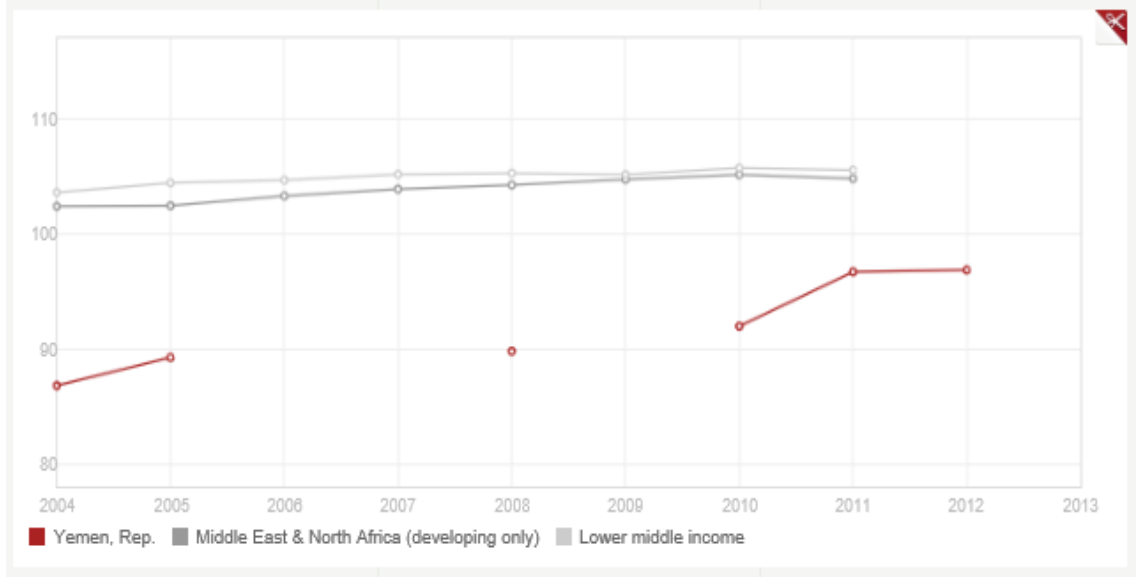
4.4.4 Yemen'e Ait Bazı İstatistiki Değişkenler

4.4.4.1 İlköğretime Kayıt Yaptıran Öğrenci Oranı

Aşağıdaki grafikte 2003 - 2012 yılları arasında Yemen'de ilkokula kayıt olan genç nüfusun, ilkokula kayıt yaptıрма yaşında bulunan nüfusa oranı verilmiştir. En son ölçüm alınan 2012 yılında bu oran %97 iken en düşük oran 2003 yılında %83, en yüksek oran 2012 yılında %97'dir.

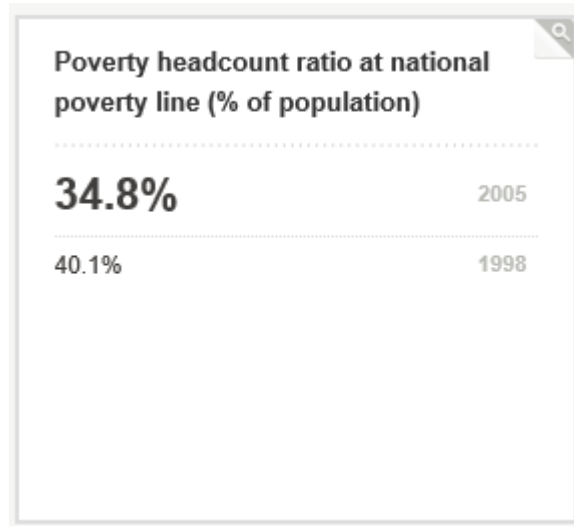
Şekil 4.19İlköğretime kayıt yaptıran öğrenci oranı (%)

Şekil 4.20 İlköğretime kayıt yaptıran öğrenci oranı (yıllar)

4.4.4.2 Ulusal Yoksulluk Oranı

Ulusal yoksulluk oranı, ülkedeki yoksulluk sınırının altında yaşayan nüfusun oranını göstermektedir. 1999 yılında bu oran %40,1 iken, 2005 yılında düşüş ile %34,8'e inmiştir.

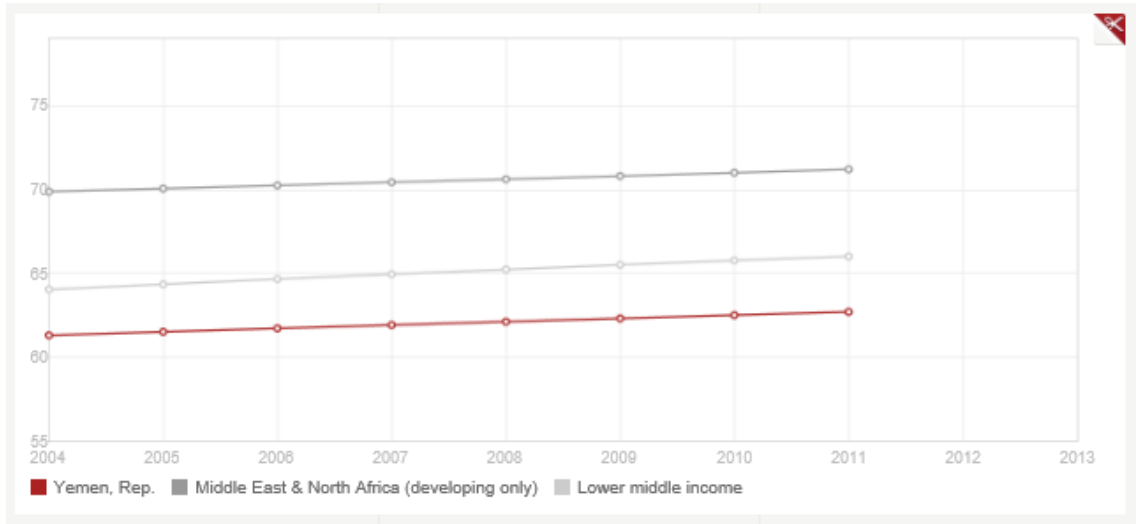
Şekil 4.20 Ulusal yoksulluk oranı

4.4.4.3 Yaşam Yılı Beklentisi Oranı

Yaşam yılı beklentisi oranı ile bir bebeğin doğum anındaki yaşam kalitesi sabit kalmak kaydı ile yaşayabileceği ortalama yıl sayısı gösterilmektedir. 2011 yılı itibari ile bu oran Libya’da 65 yaştır. Bu oran Ortadoğu ve Kuzey Afrika ve Dünya bazında orta düzeyden fazla geliri olan gruptan daha azdır.

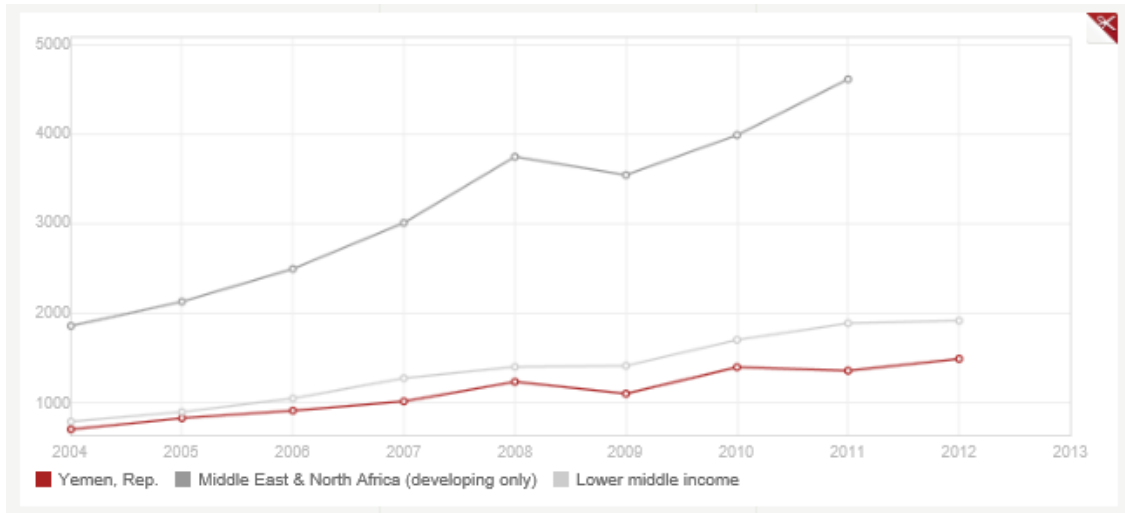
Şekil 4.21 Yaşam yılı beklentisi oranı (2011)

Şekil 4.22 Yaşam yılı beklentisi oranı (yıllar)

4.4.4.4 Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (US\$)

Yemen'in 2004 – 2012 yılları arasında kişi başına GSYİH değeri (US\$) cinsinden aşağıdaki grafikte gösterilmiştir. Grafiğe göre Yemen'deki GSYİH, orta düzeyden fazla geliri olan gruptan ve Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinden daha azdır.

Şekil 4.23 Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (US\$)

4.5 Suriye

Başkenti: Şam

Dili: Arapça

Nüfusu: 22.400.000 (2012)

Yüzölçümü: 185,180 km²

Para Birimi: Suriye Lirası

GSMH: 73,67 milyar \$ (2012)

Gelir Düzeyi: Orta Gelirin Altı

Komşuları: Irak (605 km), İsrail (76 km), Ürdün (375 km), Türkiye (822 km)

Yönetim Biçimi: Çok Partili Başkanlık Tipi Cumhuriyet

Bağımsızlık Günü: 17 Nisan 1946

Anayasa: 13 Mart 1973

4.5.1 Tarihi ve Siyasi Yapı

Suriye tarih boyunca sırasıyla Kenanlılar, İbraniler, Aramiler, Asurlular, Babilliler, Persler, Yunanlılar, Romalılar, Bizans, Emeviler, Abbasiler, Eyyubiler, Selçuklular, Memlûklular, Haçlılar ve Osmanlı Devleti tarafından yönetilmiştir. Şam Emevi İmparatorluğu ve Memlûk Devletinin yönetim merkezi olmuştur. Abbasiler döneminde Suriye ilim, kültür ve medeniyet bakımından oldukça ilerlemiştir. 1096 yılındaki Haçlı Seferlerinde oldukça zarar gören Suriye, 1517 yılında Osmanlı hâkimiyeti altına girmiştir. 16. Yüzyılın başından 20. Yüzyılın başına kadar Osmanlı hâkimiyetinde kalan Suriye, bu dönem içerisinde en huzurlu ve ferah dönemini yaşamıştır. 1833 yılında ülkenin yönetimi Osmanlı Devletine bağlı kalacak şekilde Mehmet Ali Paşa yönetimine verilmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrası ülke Fransızların işgaline uğramış ve 1920 yılında Fransız mandasına girmiştir. 1939 yılında Hatay tekrardan Türk topraklarına dâhil olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sırasında 1941 yılında ülke Fransa nüfuzu altında kalmak kaydıyla kısmi bağımsızlığına kavuştu. 1943 seçimlerinde Şükrü el-Kuwatli Suriye'nin ilk cumhurbaşkanı seçildi. 1948 yılında Arab-İsrail savaşına katılan Suriye'de 1949 yılında ihtilal ile Şükrü el-Kuwatli iktidardan uzaklaştırıldı. 1958 yılında Mısır ile Arap Cumhuriyeti adı altında birleşti ve 1961 yılında ayrıldı. Suriye İsrail ile olan savaşta Golen Tepelerini kaybetmiştir ve bu durum hala iki ülke arasında sorundur.

4.5.2 Toplumsal Yapı

Ülkenin etnik yapısı genel olarak %77 Arap, %7 Kürt, %5 Türk, %2 Ermeni, %1 Çerkez ve %1 diğer mültecilerdir. Toplumun %90'nı Müslüman, %10 kadarı ise Hristiyan'dır.

4.5.3 Ekonomik Yapı

Suriye'nin ekonomisinde endüstri tarıma oranla daha gelişmiştir. Mısır'dan sonra endüstride gelişmiş ikinci ülke Mısır'dır. Başlıca endüstri dalları pamuklu ve ipekli kumaşlar, yünlü kumaşlar, çimento, yemeklik sıvı yağlar, tütün, işlemeli mobilyalar, gümüş eşyalar, petrol endüstrisi, tekstil, cam eşya, şeker ve pirinç aletlerdir.

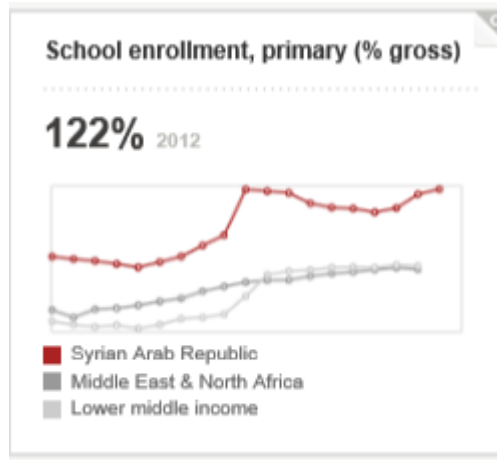
Arazilerin ancak %40'ı ekilebilir ve sulama olanakları oldukça kısıtlıdır. Başlıca tarım ürünleri arpa, buğday, darı, yulaf, mısır, sebze, meyve, tütün ve şeker kamışıdır.

Petrol sınırlı ölçüde çıkarılır. Maden olarak en çok fosfat çıkarılır.

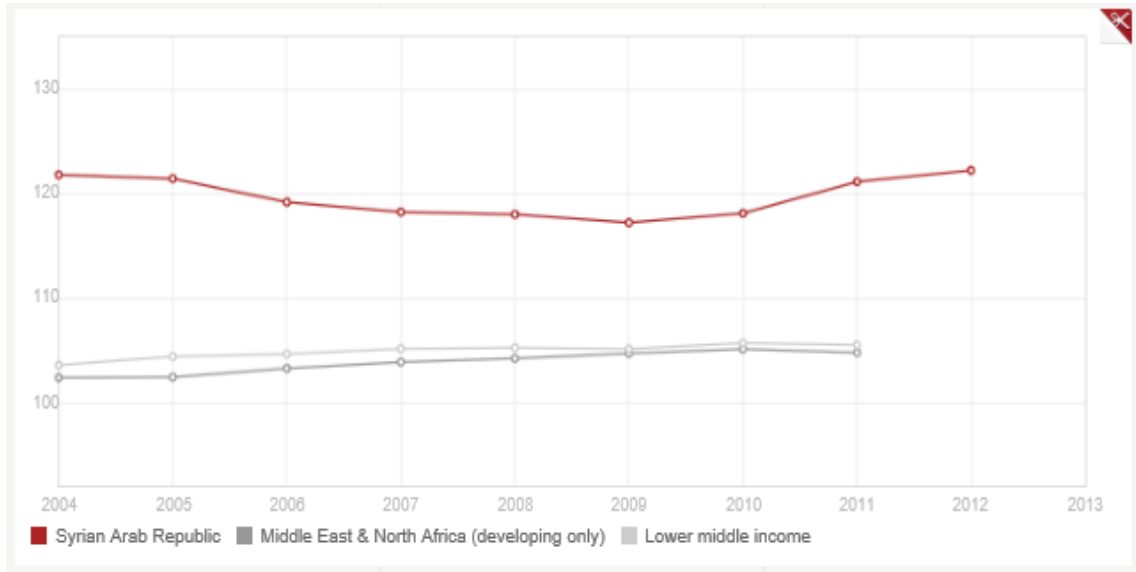
4.5.4 Suriye'ye Ait Bazı İstatistikî Değişkenler

4.5.4.1 İlköğretime Kayıt Yaptıran Öğrenci Oranı

Aşağıdaki grafikte 2003 - 2012 yılları arasında Suriye'de ilkökula kayıt olan genç nüfusun, ilkökula kayıt yaptırmaya yaşında bulunan nüfusa oranı verilmiştir. En son ölçüm alınan 2012 yılında bu oran %122 iken en düşük oran 2007 yılında %113, en yüksek oran 2003 yılında %123'dür. Oranın %100 üzerinde çıkmasının nedeni okula erken başlaması ya da sınıf tekrarı yüzünden okul yaşı gelmemiş ya da geçmiş çocukların okula kayıt yaptıranlar arasında sayılmasındandır.

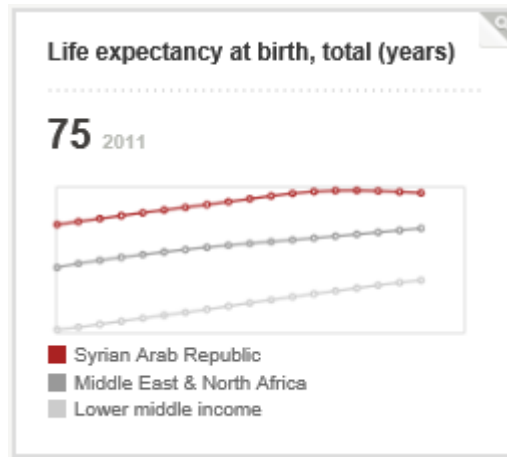
Şekil 4.23 İlköğretime kayıt yaptıran öğrenci oranı (%)

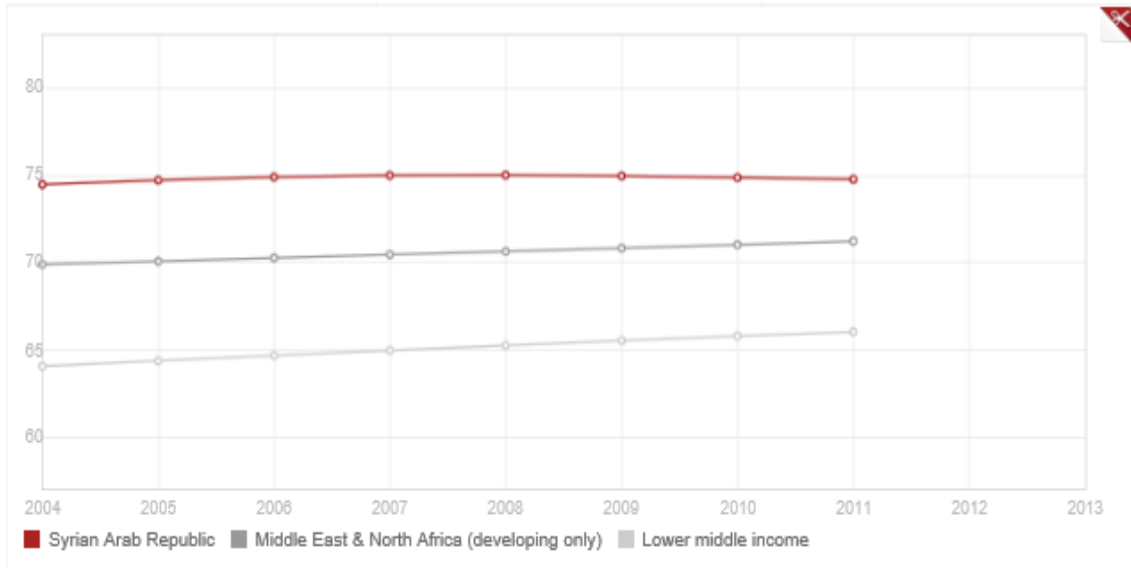
Şekil 4.24 İlköğretime kayıt yaptıran öğrenci oranı (yıllar)

4.5.4.2 Yaşam Yılı Beklentisi Oranı

Yaşam yılı beklentisi oranı ile bir bebeğin doğum anındaki yaşam kalitesi sabit kalmak kaydı ile yaşayabileceği ortalama yıl sayısı gösterilmektedir. 2011 yılı itibari ile bu oran Suriye’de 75 yaştır. Bu oran Ortadoğu ve Kuzey Afrika ve Dünya bazında orta düzeyden az geliri olan gruptan daha fazladır.

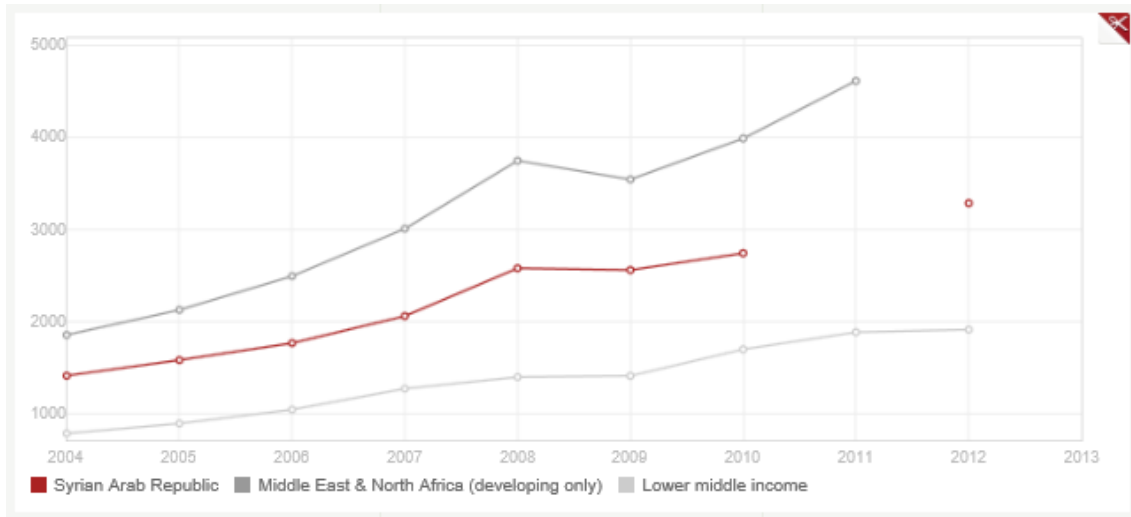
Şekil 4.25 Yaşam yılı beklentisi oranı (2011)

Şekil 4.26 Yaşam yılı beklentisi oranı (yıllar)

4.5.4.3 Kişi Başına Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla (US\$)

Suriye'nin 2003 – 2010 yılları arasında kişi başına GSYİH değeri (US\$) cinsinden aşağıdaki grafikte gösterilmiştir. Grafiğe göre Suriye'deki GSYİH, orta düzeyden fazla geliri olan gruptan ve Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinden daha azdır.

Şekil 4.27 Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (US\$)

4.6 Bahreyn

Başkenti: Manama

Dili: Arapça

Nüfusu: 1.318.000 (2012)

Yüzölçümü: 665 km²

Para Birimi: Bahreyn Dinarı

GSMH: 29,04 Milyar \$ (2011)

Gelir Düzeyi: Yüksek Gelir

Komşuları: Ada ülkesidir. En yakın ülkeler Suudi Arabistan ve Katar

Yönetim Biçimi: Mutlak Monarşi

Bağımsızlık Günü: 15 Ağustos 1971

Anayasa: 14 Mart 2002

4.6.1 Tarihi ve Siyasi Yapı

Basra Körfezinde stratejik konumu itibari ile Asur, Babil, Yunan, Perslerin ve son olarak Arapların etkisinde kalan ülke, I. Dünya Savaşı'na kadar yaklaşık 400 yıl boyunca Osmanlı Devleti'nin himayesi altında kalmıştır. 1913 yılında Londra'da imzalanan anlaşma ile Osmanlı yönetimi Bahreyn'in bağımsızlığını tanımayı, İngiltere de burayı kendi topraklarına ilhak etmemeyi taahhüt etti. Fakat sözünde durmayan İngiltere ülkeyi kendi himayesi altına aldı. 1970 yılı itibari ile Körfez Ülkeleri Federasyonuna dahil olmuş, 15 Ağustos 1971'de yayınladığı deklarasyon ile federasyondan ayrılıp bağımsızlığını ilan etmiştir.

Ülkeyi 1 Kasım 1961 yılından itibaren el-Halife ailesinden İsa bin Selman Ali Halife tarafından yönetilmektedir. Onun yerine geçecek veliahttı ise oğlu Hamed bin Ali Halife'dir.

4.6.2 Toplumsal Yapı

Bahreyn'in nüfusunun 3'te biri ülkeye gelen göçmen ve çalışma amaçlı gelen yabancılardan oluşmaktadır. Bu yabancılar genellikle İranlı, Türk, Güney ve Güneydoğu Asyalıdır.

4.6.3 Ekonomik Yapı

Tarihsel olarak Bahreyn petrol ve inci üretimi ile tanınsa dahi günümüzde ülke doğal kaynakları bakımından komşuları kadar zengin değildir. Bölgenin 1936 yılında ilk petrol ithal eden ülkesi olmasına rağmen, kaynaklarındaki sınırlılıklardan ötürü petrol dışı politikalara yönelinmiştir. 1970'lerden itibaren geliştirilen yapısal reform ve serbest ekonomi politikaları sayesinde Orta Doğu Bölgesinin bankacılık ve mali işlemler merkezi haline gelmiştir.

Bahreyn 2006 yılında Arap dünyasının en hızlı büyüyen ekonomisi olmuştur. Wall Street Journal gazetesine bağlı Heritage Foundation derneğinin yayımladığı Index of Economic Freedom (Özgür Ekonominin Listesine) göre Orta Doğu Bölgesinin en özgür, tüm dünyanın ise 10. en özgür ülkesi ilan edilmiştir. Ülkenin ekonomisinin bu nedenle hızlı ve olumlu gelişmesinin sebebi banka sektöründeki büyük gelişimlerdir. Bu büyüme sayesinde 2008 yılında dünyanın en hızlı büyüyen finans merkezi unvanını almıştır.

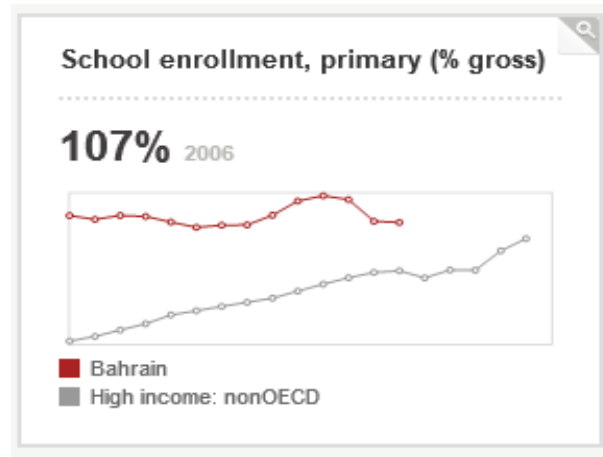
Bahreyn ekonomisi genel olarak hala petrole bağlıdır. Petrolün ihracatından elde edilen gelir ülkenin ihracatının %60'ını, devlet gelirlerinin %70'ini, GSMH'nın ise %11'ini oluşturmaktadır.

Petrokimya (BAPCO) ve alüminyum işleme (ALBA) tesisleri önemli sanayi kuruluşlarındandır. Bahreyn bölgenin bankacılık ve mali işler merkezi olarak anılmakta ve İslami Bankacılık alanında dünya çapında bir merkez olarak Malezya ile rekabet halindedir.

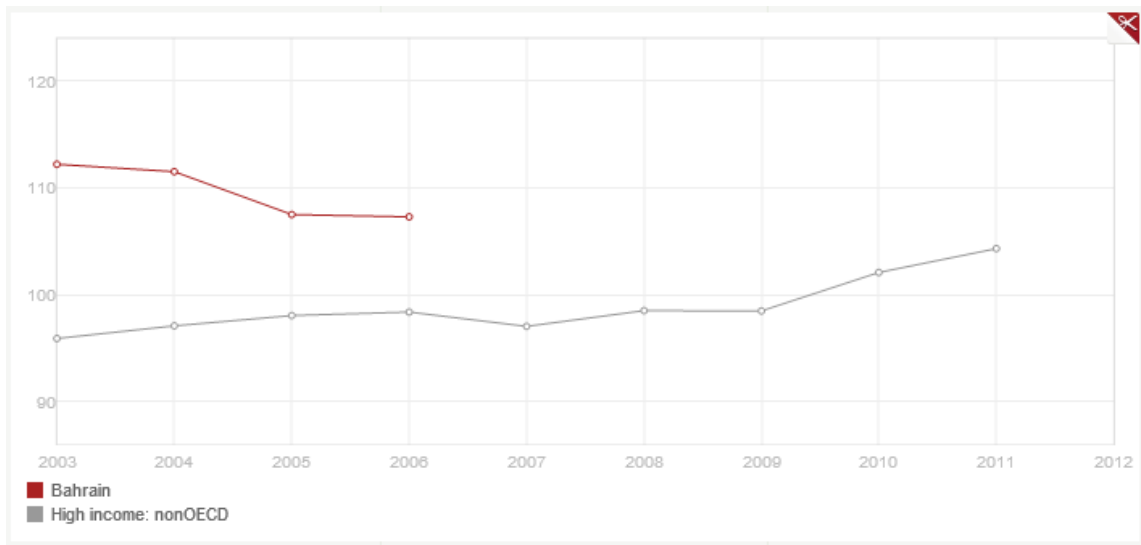
4.6.4 Bahreyn'e Ait Bazı İstatistikî Değişkenler

4.6.4.1 İlköğretime Kayıt Yaptıran Öğrenci Oranı

Aşağıdaki grafikte 2003 - 2006 yılları arasında Bahreyn'de ilkokula kayıt olan genç nüfusun, ilkokula kayıt yaptıрма yaşında bulunan nüfusa oranı verilmiştir. En son ölçüm alınan 2006 yılında bu oran %107 iken en düşük oranda budur, en yüksek oran 2003 yılında %112'dir. Oranın %100 üzerinde çıkmasının nedeni okula erken başlaması ya da sınıf tekrarı yüzünden okul yaşı gelmemiş ya da geçmiş çocukların okula kayıt yaptıranlar arasında sayılmasındandır.

Şekil 4.28 İlköğretime kayıt yaptıran öğrenci oranı (%)

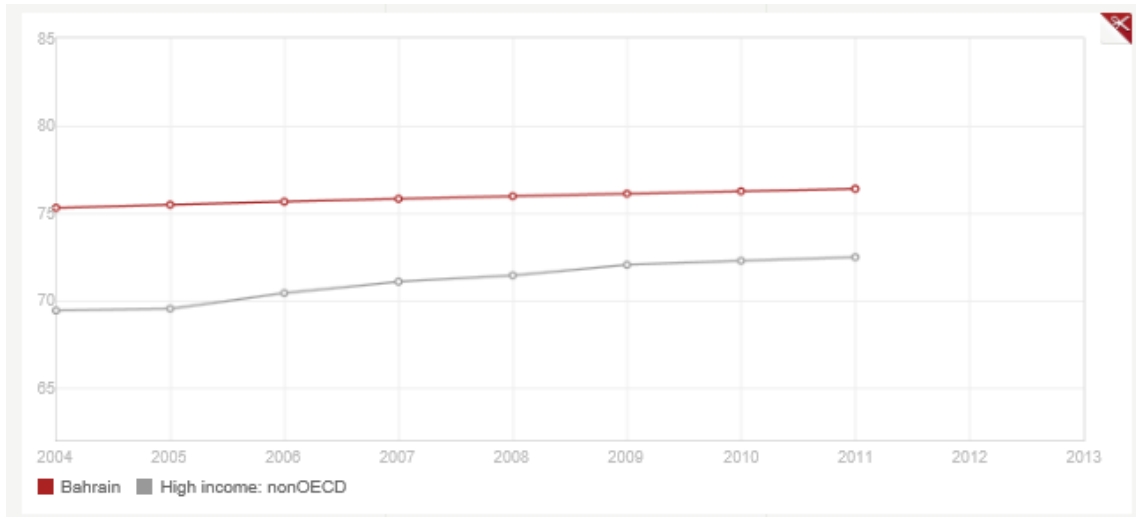
Şekil 4.29 İlköğretime kayıt yaptıran öğrenci oranı (yıllar)

4.6.4.2 Yaşam Yılı Beklentisi Oranı

Yaşam yılı beklentisi oranı ile bir bebeğin doğum anındaki yaşam kalitesi sabit kalmak kaydı ile yaşayabileceği ortalama yıl sayısı gösterilmektedir. 2011 yılı itibari ile bu oran Bahreyn’de 75 yaştır. Bu oran dünya bazında yüksek düzey geliri olan gruptan daha azdır.

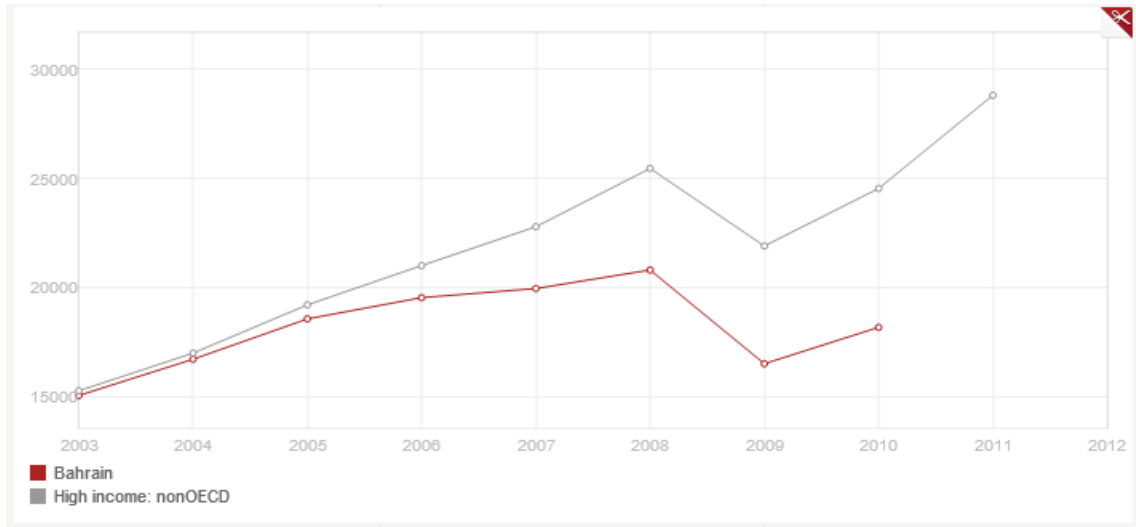
Şekil 4.30 Yaşam yılı beklentisi oranı (2011)

Şekil 4.31 Yaşam yılı beklentisi oranı (yıllar)

4.6.4.3 Kişi Başına Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla (US\$)

Bahreyn'in 2003 – 2011 yılları arasında kişi başına GSYİH değeri (US\$) cinsinden aşağıdaki grafikte gösterilmiştir. Grafiğe göre Bahreyn'deki GSYİH, yüksek düzey geliri olan gruptan daha azdır.

şekil 4.32 Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (US\$)

4.7 Cezayir

Başkenti: Cezayir

Dili: Arapça

Nüfusu: 38.480.000 (2012)

Yüzölçümü: 2.381.740 km²

Para Birimi: Cezayir Dinar

GSMH: 205,8 Milyar \$ (2012)

Gelir Düzeyi: Orta Gelirin Üstü

Komşuları: Tunus (965 km), Libya (982 km), Nijerya (956 km), Mali (1.376 km), Moritanya (463 km), Batı Sahra (42 km), Fas (1.559 km)

Yönetim Biçimi: Başkanlık Tipi Cumhuriyet

Bağımsızlık Günü: 5 Temmuz 1962

4.7.1 Tarihi ve Siyasi Yapı

Cezayir tarih boyunca sırasıyla Fenikeliler, Kartacılılar, Romalılar ve Bizanslıların eline geçmiştir. Bu dönemde ülke Hristiyanlığı kabul etmiştir. 7. asırda Müslümanlar bölgeye gelmiştir. Abdullah bin Ebu Serh tarafından fethedilen ülkede Müslümanlık kabul edilmiş ve ülke İslamiyet sayesinde ilerlemiştir. 16. asırda Oruç ve Hızır (Barbaros Hayrettin Paşa) tarafından fethedilmiştir. Cezayir 3 asır boyunca Osmanlı Devletinin himayesinde kalmıştır. 1830 yılında Fransızlar uzun ve zorlu savaşların ardından ülkeyi ele geçirmiş, ülke halkına köle muamelesi uygulamıştır. Cezayir halkı sömürge hayatını hiçbir zaman kabullenmemiştir. İkinci Dünya Savaşı boyunca Fransa Cezayir'i mukavemet merkezi olarak kullanmıştır. Savaşın ardından Cezayir halkı savaş boyunca yaptıklarının karşılığında Fransa halkı ile aynı haklara sahip olmak istemiş fakat Fransa bu isteğe tepki göstererek halkı katletmeye başlamıştır. Günümüzde hala o günlerden kalma toplu mezarlar bulunmaktadır. 1948 yılında Fransa Cezayir'in sömürge değil Fransa toprağı olduğunu ilan etmiştir. Gene de Cezayir halkına sömürge olarak davranılmış, hiçbir zaman Fransızlar ile eşit tutulmamıştır.

Cezayir 1950 yılında Fransa'ya karşı mücadele etmek için teşkilatlanmaya başlamış ve kendilerine ait ordu kurmayı başarmışlardır. 1954 yılında direnişe geçen ülkeye. 1956 yılında bağımsızlığını kazanmış Fas ve Tunus'tan da destek gelmiştir. 1962 yılında Cezayir Demokratik Halk Cumhuriyeti adı ile bağımsızlığını ilan etmiştir. 1963 yılında ilk anayasa oy birliği ile kabul edilmiştir. Bu anayasaya göre cumhurbaşkanı beş yılda bir seçilmekte idi. Cezayir'in ilk cumhurbaşkanı Ahmed bin Bella 16 Haziran 1965'te Albay Huari Bumedyan tarafından darbe ile devrilmiştir. 1978 yılına kadar ihtilal konseyi tarafından yönetilen ülkede 1978 yılında yeni bir anayasa kabul edilmiştir. 7 Şubat 1979'da Şadli bin Cedid devlet başkanı olmuştur. 1989 yılında yeni anayasa kabul edilmiştir. 26 Aralık 1991 yılında yapılan seçimlerde İslami Selamet Cephesi oyların %85'ini alınca seçimler iptal edilmiştir. 16 Ocak 1992'de Budiyaf Devlet Başkanı olmuş, 9 Şubat 1992'de sıkıyönetim ilan edilmiştir. 4 Mart 1992 yılında İslami Selamet Cephesi yasadışı ilan edilmiş ve birçok kişi idam edilmiştir. 29 Haziran 1992 yılında Budiyaf suikast sırasında öldürülmüştür.

4.7.2 Toplumsal Yapı

Cezayir İslam medeniyetinden en çok etkilenen ülkelerden biridir. Ülke nüfusunun %99'unu Müslümanlar oluşturmaktadır. Hristiyanların oranı %0,1'dir. Musevilerin sayısı ise geçmişe göre oldukça azalmıştır.

Devlet din eğitime oldukça önem vermekte, eğitime ve camilere maddi katkı sağlamaktadır. 2005 yılından beri şeriat hukuku orta dereceli okullarda zorunlu ders olarak okutulmaktadır.

4.7.3 Ekonomik Yapı

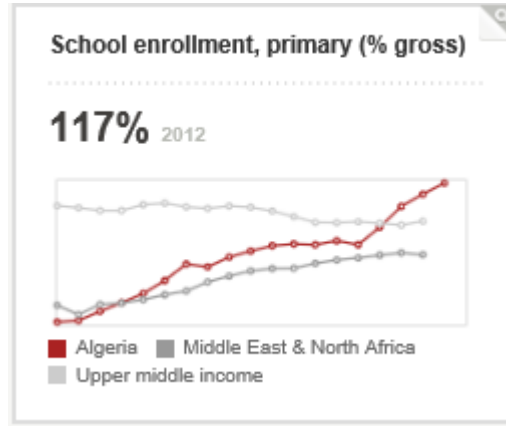
Cezayir Afrika kıtasının en zengin ülkelerinden biridir. Doğalgaz üretiminde dünya 5.'si, ihracatta 4.'dür; petrol üretiminde dünya 13.'sü, ihracatta 9.'dur. Petrol ve doğalgaz ülkenin başlıca gelir kaynağı olmakla birlikte, tarım ve ağır sanayi de ülkede desteklenen ekonomik faaliyetlerdendir.

Denize yakın kesimlerde tarıma oldukça elverişli araziler bulunmaktadır. Cezayir bakla tarımında dünya 1.'si, incirde 5.'si, hurmada 6.'sı, kayısıda 9.'su, bademde 10.'sudur. Buna karşın çoğunu ihraç edemez.

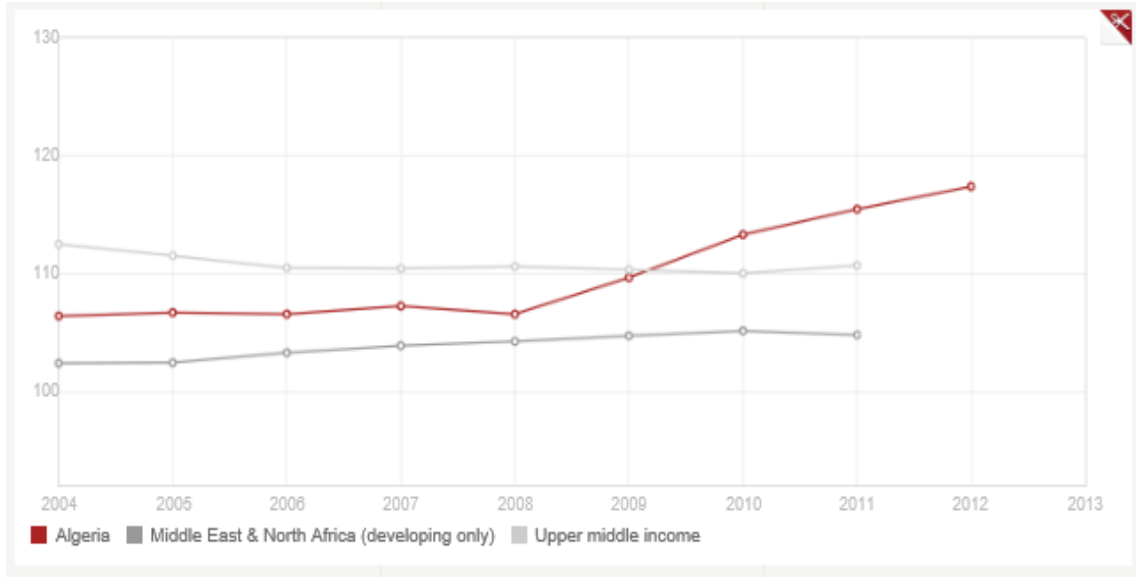
4.7.4 Cezayir'e Ait Bazı İstatistikî Değişkenler

4.7.4.1 İlköğretime Kayıt Yaptıran Öğrenci Oranı

Aşağıdaki grafikte 2003 - 2012 yılları arasında Cezayir'de ilkokula kayıt olan genç nüfusun, ilkokula kayıt yaptıрма yaşında bulunan nüfusa oranı verilmiştir. En son ölçüm alınan 2012 yılında bu oran %117 iken en düşük oran 2003 yılında %107, en yüksek oran 2012 yılında %117'dür. Oranın %100 üzerinde çıkmasının nedeni okula erken başlaması ya da sınıf tekrarı yüzünden okul yaşı gelmemiş ya da geçmiş çocukların okula kayıt yaptıranlar arasında sayılmasındandır.

Şekil 4.33 İlköğretime kayıt yaptıran öğrenci oranı (%)

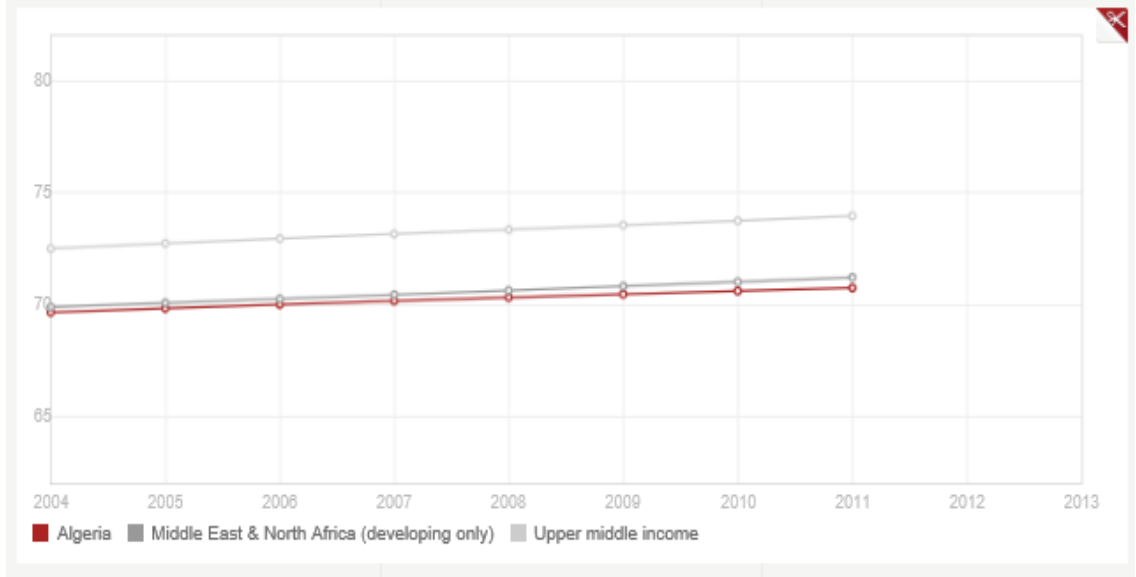
Şekil 4.34 İlköğretime kayıt yaptıran öğrenci oranı (yıllar)

4.7.4.2 Yaşam Yılı Beklentisi Oranı

Yaşam yılı beklentisi oranı ile bir bebeğin doğum anındaki yaşam kalitesi sabit kalmak kaydı ile yaşayabileceği ortalama yıl sayısı gösterilmektedir. 2011 yılı itibari ile bu oran Cezayir’de 73 yaştır. Bu oran Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinin düzeyinden yüksek, dünya bazında orta düzeyden fazla geliri olan gruptan daha fazladır.

Şekil 4.35 Yaşam yılı beklentisi oranı (2011)

Şekil 4.36 Yaşam yılı beklentisi oranı (yıllar)

4.7.4.3 Kişi Başına Düşen Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla (US\$)

Cezayir'in 2003 – 2012 yılları arasında kişi başına GSYİH değeri (US\$) cinsinden aşağıdaki grafikte gösterilmiştir. Grafiğe göre Cezayir'deki GSYİH, Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinden daha azdır.

Şekil 4.37 Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (US\$)

4.8 Fas

Başkenti: Rabat

Dili: Arapça - Fransızca

Nüfusu: 32.520.000 (2012)

Yüzölçümü: 446.550 km²

Para Birimi: Fas Dirhemi (MAD)

GSMH: 95.98 Milyar \$ (2012)

Gelir Düzeyi: Orta Gelirin Altı

Komşuları: Cezayir (1.559 km), Batı Sahra (443 km), İspanya (6,3 km), İspanya (9,6 km)

Yönetim Biçimi: Meşruti Krallık

Bağımsızlık Günü: 2 Mart 1956

4.8.1 Tarihi ve Siyasi Yapı

Fas topraklarındaki yaşam M.Ö. 8000'li yıllarda Cilalı Taş Devri'ne kadar gitmektedir. Klasik Dönemde Moritanya adını alan ülkede Fenikeliler, Roma ve Bizans İmparatorluğu hâkim olmuştur. 7. yüzyılda 670 yılında Şam Emevileri tarafından gerçekleştirilmiş, 683

yılında ise Fas'ın tamamı fethedilmiştir. Bu dönemde 7 asır boyunca Arap kültürünün etkisi altında kalmış olan ülkede İslam dini benimsenmiştir. Kendi içerisinde de bir takım bölünmeler yaşayan ülke İspanya ve Osmanlı tarafından da baskı altın alınmaya çalışılmıştır. 1830'lu yıllarda Fransa Fas ile yakından ilgilenmeye başlamıştır. 1904 yılında Fas'taki Fransızların tanınması kararlaştırılmış ve bu durum Almanya tarafından tepkiyle karşılanmıştır. 1905 yılında yapılan Algeciras Konferansında sorun çözülsede 1906 yılında Fas'ın geleceğinin Fransa ve İspanya'nın ortak kararına bırakılması Fas ile ilgili beklentiden oluşan gerilimi tekrardan tırmandırdı. Berlin tarafından çıkarılan Fas Krizi Fes Antlaşması ile çözülmüş ve Fas Fransız sömürgesi haline getirilmiş ve Kuzey Sahra ve Güney Sahra sınır bölgeleri İspanya'ya bırakılmıştır.

4.8.2 Toplumsal Yapı

Fas'ta ülkenin nüfusunun %55'inin Araplar oluşturmaktadır. Çoğu tarihçiye göre ülke de genel nüfus Berberi olmasına rağmen Berberiler Arap kültürünün etkisi altında kaldıklarından yaşayanların çoğu Arap olarak algılanmaktadır. Berberilerin ülkedeki oranı %34'tür. Berberilerin isimlerini Barbar kelimesinden aldıkları tahmin edilmektedir. Nüfusun %10'unu ise Moritanya kökenli olan Moorlar oluşturmaktadır. Ülkedeki Arapların %98'i Müslümandır; Berberilerin tamamı Müslüman ve çoğunluğu Malikidir. Nüfusun geri kalanı ise başta İspanyollar olmak üzere Avrupalı Hristiyan azınlıklar ile Yahudi azınlıklardır.

4.8.3 Ekonomik Yapı

Fas ekonomisi genel olarak tarım, madencilik ve turizme dayanır. Çalışan nüfusun %40'ı tarım sektöründe çalışırken, tarımın gayri safi yurtiçi hasıladaki payı %16'dır.

Fas aynı zamanda fosfat rezervi bakımından dünyada birinci sıradadır. İhracat gelirlerinin %15 fosfat ihracatından elde edilmektedir. Fas'ta petrol ve doğalgaz rezervleri de olmasına rağmen ülkenin ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde değildir.

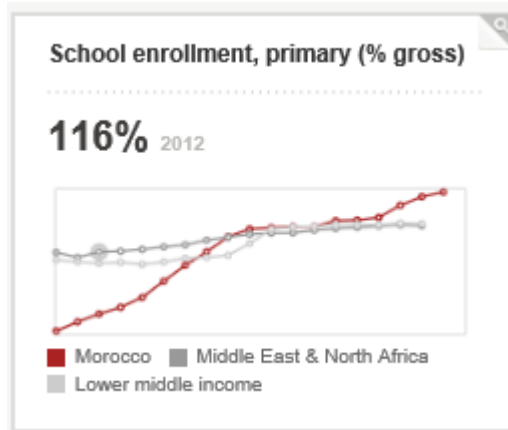
Ülkede aynı zamanda ağır sanayi tesisleri de kurulmuştur. En başlıcaları motorlu taşıt ve araba lastiği fabrikalarıdır. Diğer sanayi kolları ise kimyasal madde, deri, tekstil, hazır

giyim, mobilya, kâğıt, kauçuk, plastik, inşaat malzemeleri, metal işleri, elektrikli araç üretimidir. Sanayi gelirlerinin gayri safi yurtiçi hâsıladaki payı %19'dur.

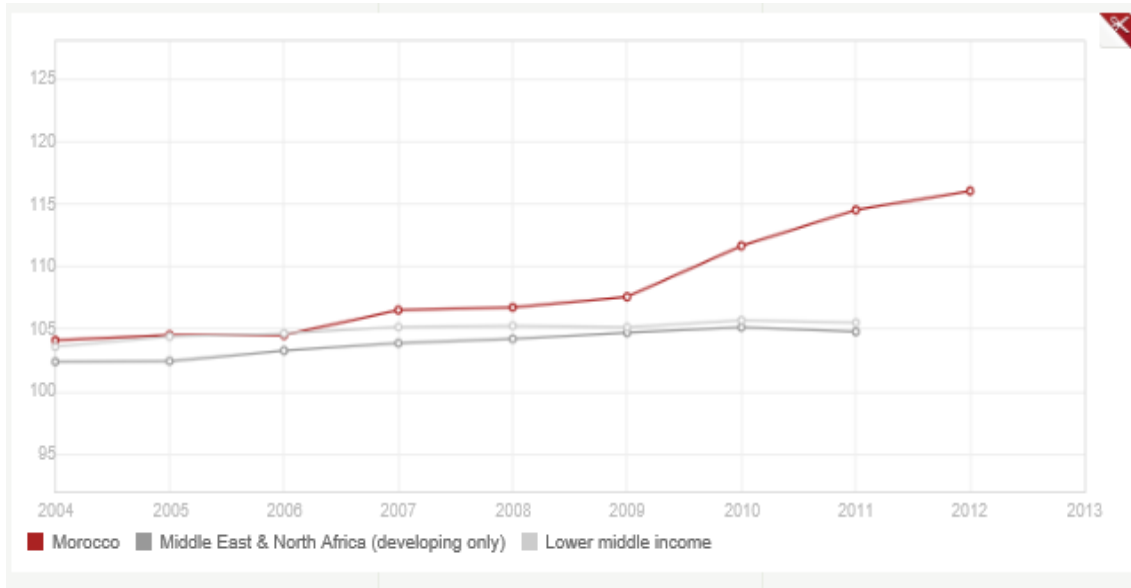
4.8.4 Fas'a Ait Bazı İstatistikî Değişkenler

4.8.4.1 İlköğretime Kayıt Yaptıran Öğrenci Oranı

Aşağıdaki grafikte 2003 - 2012 yılları arasında Fas'ta ilkokula kayıt olan genç nüfusun, ilkokula kayıt yaptıрма yaşında bulunan nüfusa oranı verilmiştir. En son ölçüm alınan 2012 yılında bu oran %116 iken en düşük oran 2003 ve 2006 yılında %106, en yüksek oran 2012 yılında %116'dır. Oranın %100 üzerinde çıkmasının nedeni okula erken başlaması ya da sınıf tekrarı yüzünden okul yaşı gelmemiş ya da geçmiş çocukların okula kayıt yaptıranlar arasında sayılmasındandır.

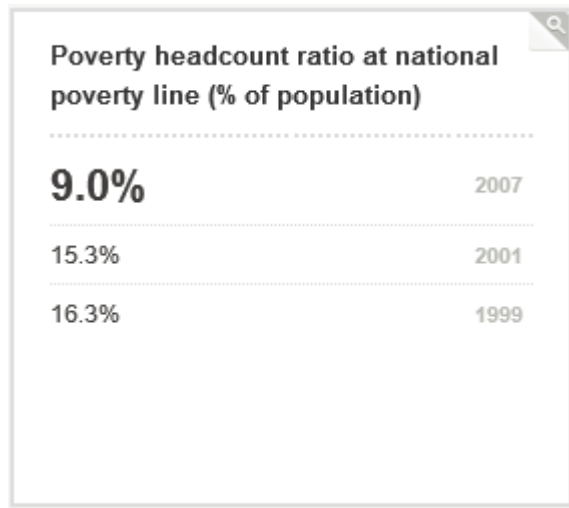
Şekil 4.38 İlköğretime kayıt yaptıran öğrenci oranı (%)

4.39 İlköğretime kayıt yaptıran öğrenci oranı (yıllar)

4.8.4.2 Ulusal Yoksulluk Oranı

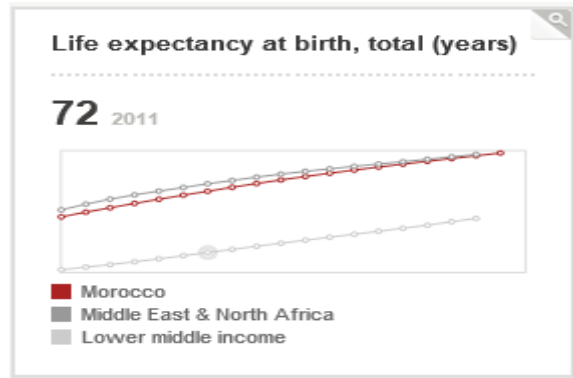
Ulusal yoksulluk oranı, ülkedeki yoksulluk sınırının altında yaşayan nüfusun oranını göstermektedir. 1999 yılında bu oran %16.3 iken, 2001 yılında düşüş ile %15.3'e ve 2007 yılında %9'a inmiştir.

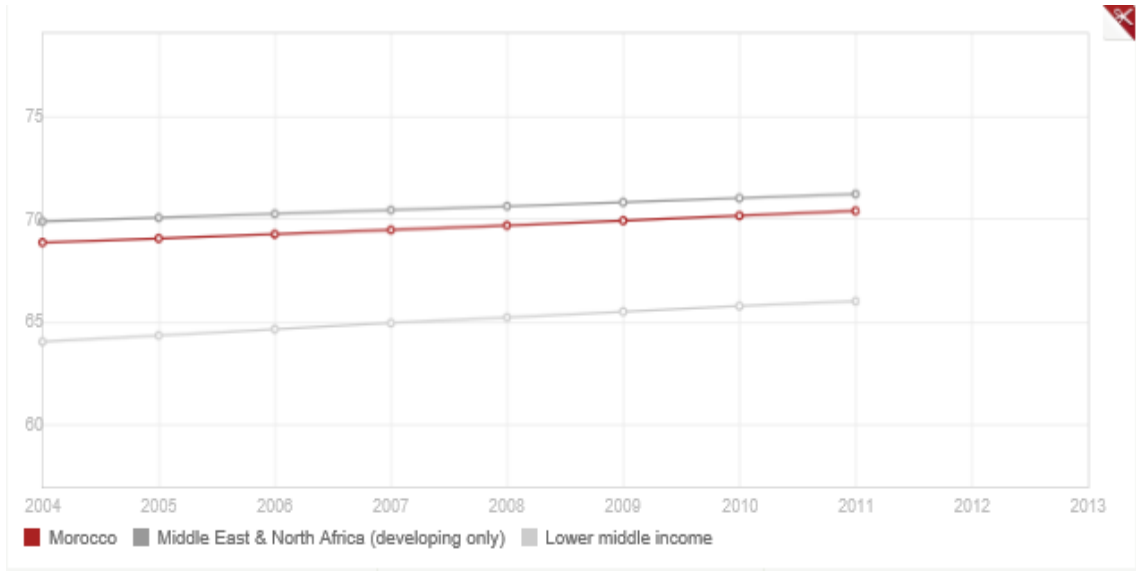
Şekil 4.40 Ulusal yoksulluk oranı

4.8.4.3 Yaşam Yılı Beklentisi Oranı

Yaşam yılı beklentisi oranı ile bir bebeğin doğum anındaki yaşam kalitesi sabit kalmak kaydı ile yaşayabileceği ortalama yıl sayısı gösterilmektedir. 2011 yılı itibari ile bu oran Fas'ta 72 yaştır. Bu oran Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinin düzeyinden az, dünya bazında orta düzeyden fazla geliri olan gruptan daha fazladır.

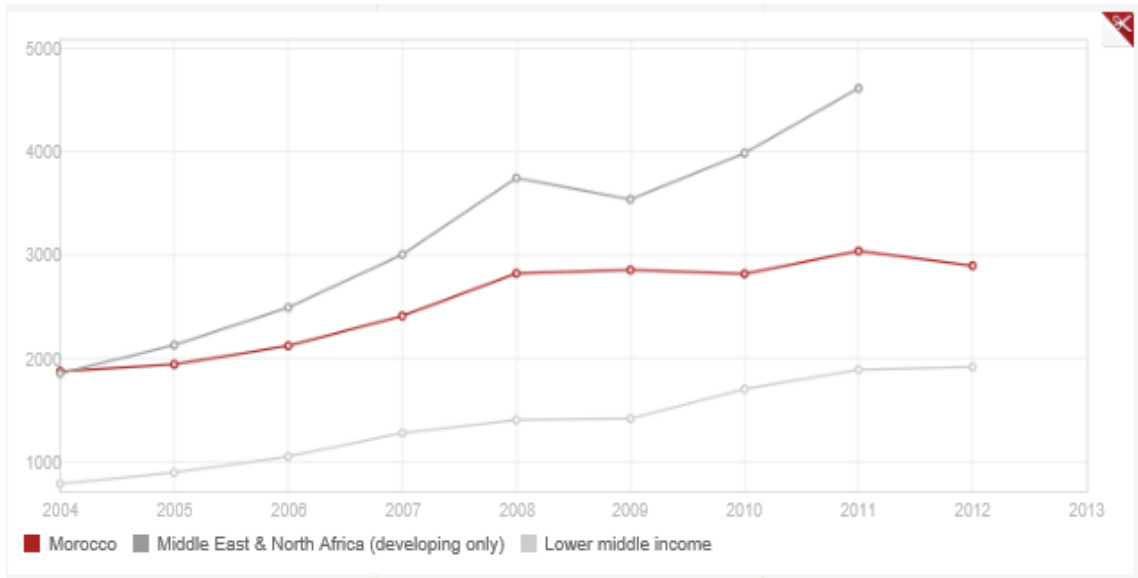
Şekil 4.41 Yaşam yılı beklentisi oranı (2011)

Şekil 4.42 Yaşam yılı beklentisi oranı (yıllar)

4.8.4.4 Kişi Başına Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla (US\$)

Fas'ın 2003 – 2012 yılları arasında kişi başına GSYİH değeri (US\$) cinsinden aşağıdaki grafikte gösterilmiştir. Grafiğe göre Fas'taki GSYİH, orta düzeyden az geliri olan gruptan fazla ve Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinden daha azdır.

Şekil 4.43 Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (US\$)

4.9 Irak

Başkenti: Bağdat

Dili: Arapça ve Kürkçe

Nüfusu: 32.580.000 (2012)

Yüzölçümü: 437,072 km²

Para Birimi: Yeni Irak Dinarı

GSMH: 210,3 Milyar \$ (2012)

Gelir Düzeyi: Orta Gelirin Üstü

Komşuları: Ürdün (181 km), Suriye (605 km), Türkiye (352 km), İran (1.458 km), Kuveyt (240 km), Suudi Arabistan (814 km)

Komşuları: Ada ülkesidir. En yakın ülkeler Suudi Arabistan ve Katar

Yönetim Biçimi: Başkanlık Tipi Cumhuriyet

Bağımsızlık Günü: 3 Ekim 1932

Anayasa: 22 Eylül 1968

4.9.1 Tarihi ve Siyasi Yapı

Irak ilk olarak 637 yılında Müslümanların eline geçmiştir. Bölge İslam kültürünün merkezi haline gelmiştir. Emevilerden sonra Abbasiler bölgede hâkimiyet kurmuştur. 1055 yılında Selçuklular bölgeyi kendi hâkimiyetlerine geçirmiştir. 1258 yılında Moğolların istilasına uğramış ve iki asır boyunca Moğolların yönetiminde kalmıştır. Tarihi kaynaklara göre Moğollar bölgedeki tüm kitapları Dicle Nehrine atmışlar ve bölgenin medeniyetini yıllar öncesine çekmiş ve ileriye gitmesini engellemiştir. Bölge 1444-1467 yılları arasında Akkoyunlular, 1499-1508 yılları arasında Safevilerin kontrolüne girmiştir. Bu dönemde Şiiler ve Sünniler arasındaki farklar belirginleşmeye başlamıştır. Bölge İran ve Osmanlı Devleti'nin hâkimiyet mücadelelerine sahne olmuş ve 1639 yılında Osmanlı Devleti'nin eline geçmiş 1917 yılına kadar da Osmanlı Devletinin hâkimiyetinde kalmıştır. I. Dünya Savaşı sırasında Fransa ve İngiltere, Orta Doğu'ya bakış açısını açıkça ortaya koymuş, 1916 yılında imzalanan Sykes-Picot Antlaşması ile Fransa ve İngiltere bölgenin etnik ve dinsel yapısını da göz önünde bulundurarak kendi çıkarları doğrultusunda yeni ülkelere parçalamışlardır. Anlaşma sonunda kurulan ülkeler Irak, Ürdün, Filistin, İngiliz Bölgesine ait; Suriye ve Lübnan Fransız Bölgesine ait olmuşlardır.

I. Dünya Savaşından sonra İngilizler ülkeyi direkt olarak yönetmek isteseler de çıkan isyanlar ile halk bu duruma mani olmuştur. Bu durumda da İngiltere kendi destekçisi Kral Faysal'ı başa getirmiştir. 1930 yılında ülke bağımsızlığını kazanmak adına İngiltere ile 25 yıllık bir anlaşma imzalamıştır. 1932 yılında Milletler Cemiyetine katılırken artık bağımsı bir ülke idi.

1933 yılında Kral Faysal'ın ölümünün ardından ülkede dini ve etnik çatışmalar baş göstermeye başladı. 1936 yılında genç reformcular tarafından desteklenen, eski bir politikacı olan Hikmet Süleyman, Bekir Sıddık'ın liderlik ettiği askeri darbe ile orduyu ele geçirdi. 1941 yılında ise Mayıs Harekâtı adı verilen ikinci bir darbe meydana

yaşandı. II. Dünya Savaşı sırasında İngilizler Irak'ı Almanya'ya karşı savaşa girmeye ikna etmeye çalışsa da, Irak Türkiye ile aynı politikayı izleyerek savaşa girmemiştir.

1945 yılında Arap ülkeleri birleşerek Arap Birliği örgütünü kurdular. Bu aşamada Irak, Suriye, Ürdün ve Lübnan'ın tek ülke olarak birleşmesi düşüncesi ortaya atıldı. Arap birleşmesi düşüncesi içerde var olan Fransız hâkimiyetinin zayıflamasına yol açacağından, İngiltere bu birleşmeyi destekliyordu. Bölgenin en büyük ülkesi olan Mısır ise etkinliğini kaybedeceğinden bu birleşmenin karşısında idi. Ortadoğu'daki İngiliz etkisinin zayıflaması, İsrail'in kurulması ve Mısır'ın bu birleşmeye karşı çıkması sonucunda bu birleşme yaşanmadı.

İsrail Devleti'nin kurulmasının ardından Türkiye'nin ABD'nin etkisi ile bu yeni devleti tanınması Arap ülkelerinden tepki aldı. Türkiye bu tepkiler karşısında yalnız kalmamak adına Irak'a yanaşmaya çalıştı ve İngiltere ve ABD'nin katılımı ile ülkeler arasında Bağdat Paktı imzalandı.

1958 yılına gelindiğinde ülkedeki en kanlı devrim yaşanarak Krallık devrilip Cumhuriyet yönetimi ilan edilmiştir. General Abdülkadir Kasım ilk cumhurbaşkanı oldu. Irak bu darbenin ardından Bağdat Paktından geri çekildi.

Irakta 'ki bu değişiklikten tüm Ortadoğu etkilenmiş, Suriye'de de benzer bir askeri darbe yaşanmıştır. Ortadoğu'nun tamamen Sovyet Rusya'nın etkisi altına alınmasından korkan ABD Lübnan'a askeri müdahalede bulunmuş, İngiltere ise Ürdün'deki karışıklığı bahane ederek buraya saldırmıştır.

Ortadoğu'daki gelişmelerin ardından, bölgenin Sovyet etkisine girmesinden korkan ABD ve İngiltere'nin baskısı ile Türkiye'ye Irak ve Suriye'ye yönelik bir işgal planı yaptırdığı günümüzde belgeler ile ortaya konmaktadır.

1963 yılında Baas Partisi darbe girişiminde bulundu. Baas Arapçada yeniden dirilik anlamına gelmektedir ve amacı Ortadoğu'da tek bir Avrupa Devleti kurmaktır. Baas Hareketi ilk olarak 1940 yılında Suriye'de ortaya çıkmış, Irak'ta da oldukça çok taraftar bulmuştur. Baas Partisi Suriye ve Irak'ta yaptığı devrimler ile yönetimi ele geçirmiştir; Saddam Hüseyin ve Hafız Esad Baas akımının son büyük temsilcileri idi.

17 Temmuz 1968 yılında meydana gelen kansız bir darbenin ardından yönetim tamamen Baasçılara geçmiştir. 1976'da başbakanlığı beraberinde önemli yetkileri de Hasan el-Bekir'den alan Saddam Hüseyin devlet başkanı olmuştur. 1979 yılında ise devlet başkanlığı sıfatını üstlenmiştir.

1979 yılında İran'daki rejimin değişmesinden faydalanmak isteyen Irak İran'a savaş açtı. Her iki ülkeye de oldukça büyük kayıplar verdiren savaş 1988 yılında imzalanan ateşkes anlaşması ile sona ermiştir.

1990 yılında petrol üretim kotasını aştığı ve uygun olmayan bölgelerden petrol çıkardığı gerekçesi ile Kuveyt'i işgal altına alan Irak'a karşı Birleşmiş Milletlere bağlı birçok ülke ABD'nin öncülüğü ile birleşti. 17 Ocak 1991'de başlayan Körfez Savaşı sonunda 27 Şubat 1991 yılında Kuveyt işgalden kurtulmuştur. Bu savaşın ardından 2 milyona yakın Iraklı Kürt Türkiye ve İran'a sığınmıştır.

20 Mart 2003 tarihinde ABD ve Birleşik Krallık öncülüğünde Irak'ı sahip olduğu kitle imha silahlarından arındırmak, terörle mücadele etmek ve halkı özgürleştirme adına ABD ve koalisyon kuvvetler Irak'a saldırmıştır. 9 Nisan 2003 tarihinde güçler Bağdat' girmiş ve Saddam Hüseyin hükümetini devirmiştir. Aralık 2003 yılında Saddam Hüseyin yakalanmıştır. 15 Nisan itibari ile Irak'ın yönetimi tamamen koalisyon güçlere geçmiştir. Çatışmalar ise günümüze kadar azalan bir eğilim ile süregelmiştir.

4.9.2 Toplumsal Yapı

Irak'taki halkın %75 - %80 gibi bir oranı Arap'tır. Geri kalan halkta % 15 - %20 gibi bir oran Kürt, geri kalan yaklaşık %5'lik kesim Türkmen, Süryani ve diğer milletlerdendir.

Dini olarak dağılıma bakıldığında, %97'si Müslüman, (%60 - %65 Şii, %40 - %35 Sünni); %3 Hristiyan ve diğer dine inanan kesimden oluşmaktadır.

Irak oldukça genç bir nüfusa sahiptir, halkın %55'i 15 – 64 yaş grubu, %42'si 0 – 14 yaş grubu, %3'ü 65 yaş ve üzeri grupta yer almaktadır. Irak'ta bebek ölüm oranı %6 gibi oldukça yüksek bir orandır.

4.9.3 Ekonomik Yapı

Irak'ın ekonomisi; 1980'lerde yaşanan İran - Irak Savaşı, 1990'lardaki Kuveyt işgali ve 2003 yılında ABD'nin müdahalesinden ötürü oldukça tutarsız bir davranış sergilemektedir.

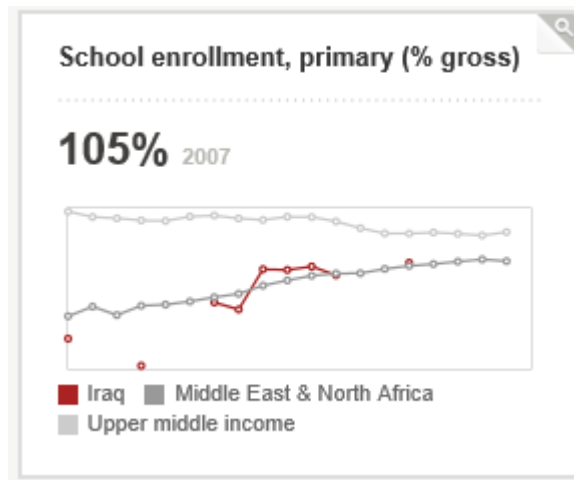
Irak ekonomisi genel olarak petrol üretimine dayanmaktadır. Ham petrol ihracatı Irak ihracatının %98'ini oluşturmaktadır. Ardından ise tarım sektörü gelmektedir. Başlıca tarım ürünleri; buğday, arpa, pirinç ve hurmadır. Diğer tarım ürünlerinin yetiştirilmesi için verimli topraklar bulunmadığından ötürü gıda ürünlerinin %65'ini ithalat yoluyla karşılamaktadır.

Son dönemlerde ise bankacılık sektörünü geliştirme girişimlerinde bulunulmaya başlanmıştır.

4.9.4 Irak'a Ait Bazı İstatistikî Değişkenler

4.9.4.1 İlköğretime Kayıt Yaptıran Öğrenci Oranı

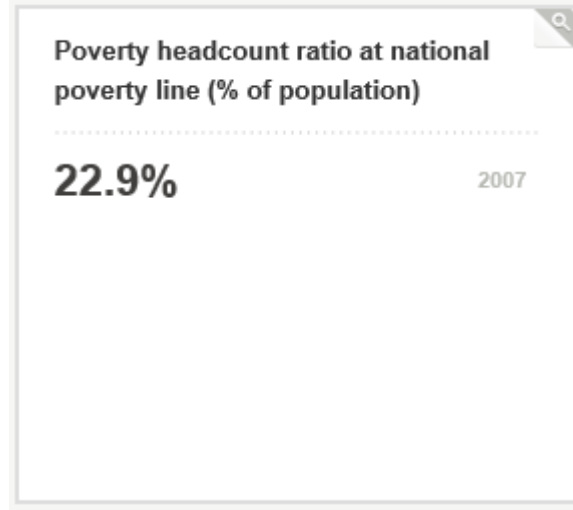
Aşağıdaki grafikte 2003 - 2011 yılları arasında Irak'ta ilkokula kayıt olan genç nüfusun, ilkokula kayıt yaptıрма yaşında bulunan nüfusa oranı verilmiştir. Irak için bu oran 3 yıl için, yorum yapılması doğru olmayacak şekilde ölçümlenmiştir.

Şekil 4.44 İlköğretime kayıt yaptıran öğrenci oranı (%)

4.9.4.2 Ulusal Yoksulluk Oranı

Ulusal yoksulluk oranı, ülkedeki yoksulluk sınırının altında yaşayan nüfusun oranını göstermektedir. Bu değer ülke için sadece 2007 yılında ölçümlenmiş olup %22,9 gibi oldukça yüksek bir orandır.

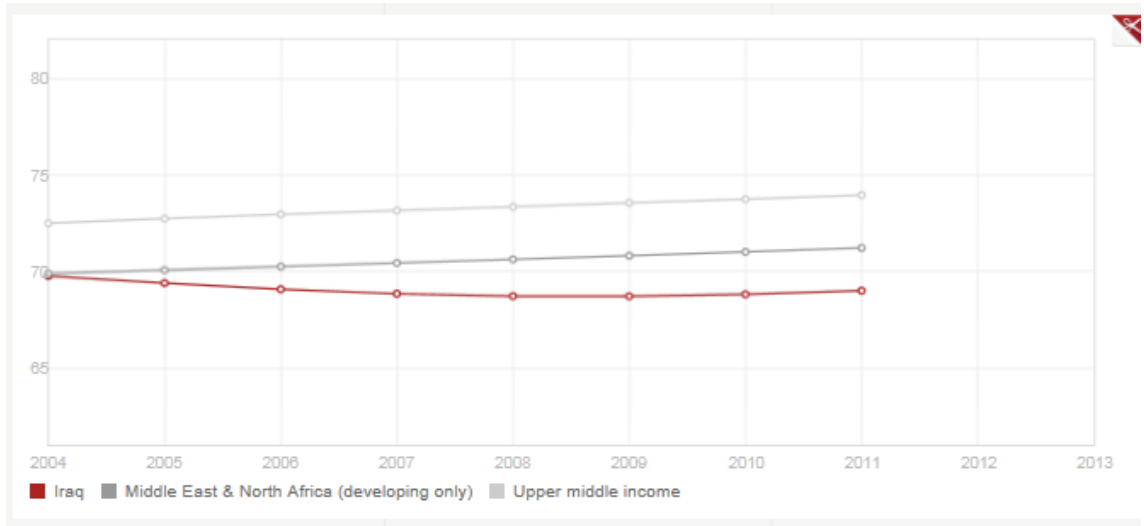
Şekil 4.45 Ulusal yoksulluk oranı

4.9.4.3 Yaşam Yılı Beklentisi Oranı

Yaşam yılı beklentisi oranı ile bir bebeğin doğum anındaki yaşam kalitesi sabit kalmak kaydı ile yaşayabileceği ortalama yıl sayısı gösterilmektedir. 2011 yılı itibari ile bu oran Irak'ta 69 yaştır. Bu oran 200'li yılların başında yüksek iken 2000 yılında düşüşe geçmiş ve Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinin düzeyinden ve dünya bazında orta düzeyden fazla geliri olan gruptan daha düşük kalmıştır.

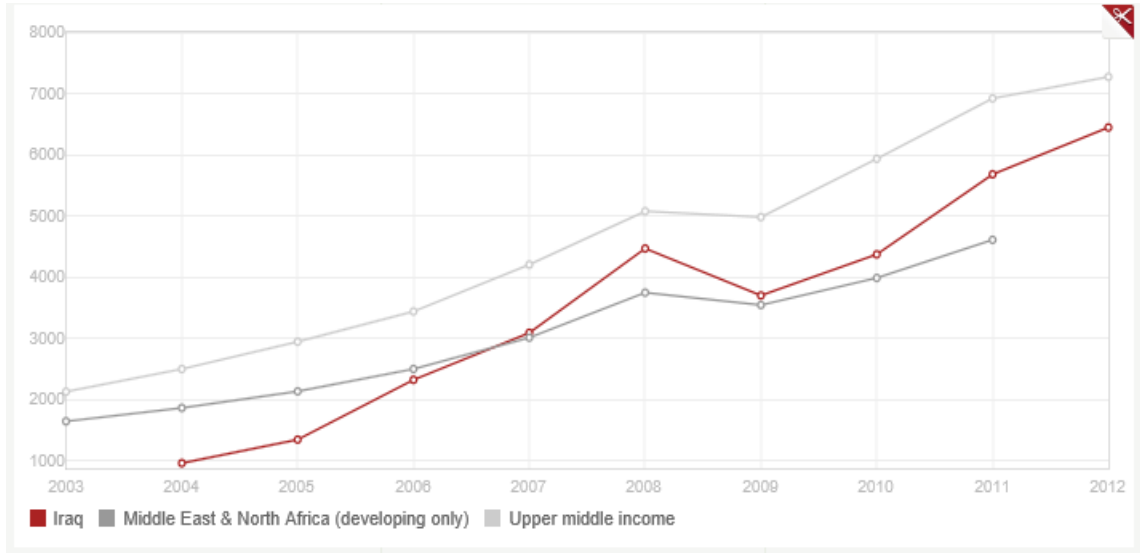
Şekil 4.46 Yaşam yılı beklentisi oranı (2011)

Şekil 4.47 Yaşam yılı beklentisi oranı (yıllar)

4.9.4.4 Kişi Başına Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla (GSYİH)

Irak'ın 2003 – 2012 yılları arasında kişi başına GSYİH değeri (US\$) cinsinden aşağıdaki grafikte gösterilmiştir. Grafiğe göre Irak'taki GSYİH, yüksek düzey geliri olan gruptan az ve Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinden daha fazladır.

Şekil 4.48 Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (US\$)

4.10 Kuveyt

Başkenti: Kuveyt

Dili: Arapça

Nüfusu: 3.250.000 (2012)

Yüzölçümü: 17,820 km²

Para Birimi: Kuveyt Dinarı

GSMH: 160,9 Milyar \$ (2011)

Gelir Düzeyi: Yüksek Gelir Düzeyi

Komşuları: Irak 240 km, Suudi Arabistan 222 km

Yönetim Biçimi: Meşruti Monarşi

Bağımsızlık Günü: 19 Haziran 1961

4.10.1 Tarihi ve Siyasi Yapı

Kuveyt toprakları 7. yüzyılda Dört Halife döneminde Araplar tarafından fethedildi. 17. yüzyılda Arap Bana Halit kabilesi 1756 yılında emirlik kurarak günümüzde Kuveyt'in temellerini atmış bulundu. Bu dönemde Kuveyt önemli bir ticaret merkezi oldu.

19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Arap Yarım Adasının büyük bir çoğunluğu ile birlikte Osmanlı Devleti'nin denetimine girdi. Osmanlı yönetiminde iken El-Sabah hanedanı yönetiminde özerklik elde etti. 1899 yılında Kuveyt'in Birleşik Krallık ile imzaladığı anlaşmaya göre Kuveyt'in dış ilişkileri Britanya'nın kontrolünde olacaktı. 1913 yılında Osmanlı Devleti'nin Birleşik Krallık ile imzaladığı anlaşma ile Mübarek el-Sabah Kuveyt özerk yönetimin yöneticisi olarak tanındı. 1914'te I. Dünya Savaşı'nın çıkması ile Britanya anlaşmayı fesih ederek toprakların Britanya İmparatorluğu'na ait olduğunu duyurdu. 1922 yılında El Akir Konferansı ile Kuveyt ve Suudi Arabistan arasındaki sınırlar belirlendi, 5,770 km²'lik tarafsız bölge oluşturuldu.

Kuveyt 19 Haziran 1961 yılında Birleşik Krallıktan bağımsızlığını kazandı. Arap Birliği üyesi olması ve geniş petrol yataklarının bulunması sebebi ile ülke ekonomisi yabancı girişimcinin ülkeye girmesi ile birlikte yükselişe geçti.

Ülke 1967 ve 1973 yılında İsrail'e destek veren ülkeler petrol ambargosu koymuş ve ekonomiyi oldukça sarsmıştır.

İran – Irak Savaşı döneminde önceleri tarafsız olan ülke daha sonra maddi açıdan Irak'ı desteklemiştir. 8 yıl boyunca Irak'ı destekleyen Kuveyt, savaş sonrası Irak'ın 65 milyon \$'lık borcunun silinmesi teklifini reddedince Irak ile arası bozulmuştur. Kuveyt'in petrol fiyatlarını %40 oranında artırması ile birlikte iki ülke arasında ekonomik kriz baş göstermiştir.

2 Ağustos 1990 yılında Irak Kuveyt'i kendi topraklarına katmıştır. Saddam Hüseyin emir Cebir Al-Sabah'ı görevden alarak Ali Hasan el-Macid'i Kuveyt valisi olarak atamıştır. Diplomatik görüşmelerden sonuç alınamayınca Birleşmiş Milletler Güvenlik Konsey'i tarafından ABD başta olmak üzere 34 ülkeden oluşan bir koalisyon gücü oluşturulmuştur. 17 Ocak 1991 yılında Irak'ı Kuveyt'ten çıkarmak amacı ile Çöl Fırtınası Operasyonu düzenleyerek Körfez Savaşına dâhil oldu ve 6 hafta sonra Kuveyt koalisyon güçlerine 17 milyon \$ ödeyerek topraklarına yeniden kavuştu. Savaşın ardından Irak'ın petrol kuyularına yaptığı hasarın onarılması 2 yılı buldu ve Kuveyt'in petrol rezervinin yaklaşık olarak %2'si gibi bir oran yakılmak zorunda kaldı. Körfez Savaşından kısa bir süre sonra ülke gelişim gösterdi ve savaşın etkilerini minimuma indirdi.

4.10.2 Toplumsal Yapı

Ülkedeki nüfusun yaklaşık olarak %45'ini Kuveytliler, %35'ini Araplar, %9'unu Güney Asya %4'ünü diğer etnik yapılar oluşturmaktadır.

Dini bakımdan ise halkın %85'i Müslüman ve %15'i Hristiyan, Hindu, Pers ve diğer dini mensup üyeleridir.

4.10.3 Ekonomik Yapı

Dünya ham petrol rezervlerinin yaklaşık olarak %10'u Kuveyt tarafından karşılanmaktadır. Ülke ekonomisi de büyük oranla petrole dayalıdır. GSYİH'nın yaklaşık olarak %50'si ve ihracat gelirlerinin %95'i petrol üretiminden sağlanmaktadır.

2008 yılında meydana gelen küresel krizden Kuveyt oldukça ekilense de 2010 yılında ekonomi toparlanmaya başlamış ve yılsonunda %2,7 büyüme kaydetmiştir. Ülkenin 2010 yılı sonundaki dış ticaret fazlası tahminen 47 milyar dolardır. 2012 – 2015 yılları arasındaki tahmini büyüme oranı %5,2 olarak tahmin edilmektedir.

Kuveyt petrol ihracatının büyük bir kısmını Japonya, Güney Kore ve Singapur'a yapmaktadır. Diğer ithalat ürünleri otomobil, mücevherat, ilaç, hava taşıtı, pirinç, plastik hammaddeleri ve amonyumdur. İthalat yaptıkları başlıca ülkeler ABD, Çin, Tayvan, Almanya, Hindistan, Japonya, Kore, BAE, İtalya, Fransa'dır.

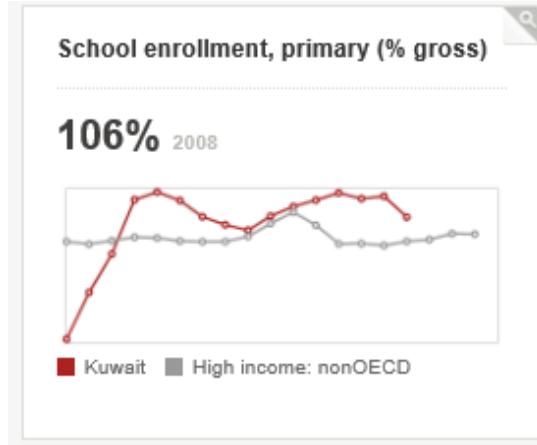
2010 yılında ülkede beş yıllık kalkınma payı kabul edilmiş ve 2014 yılına kadar hazırlanan projeler için yaklaşık olarak 100 milyar dolar üzerinde harcama yapılmıştır.

4.10.4 Kuveyt'e Ait Bazı İstatistikî Değişkenler

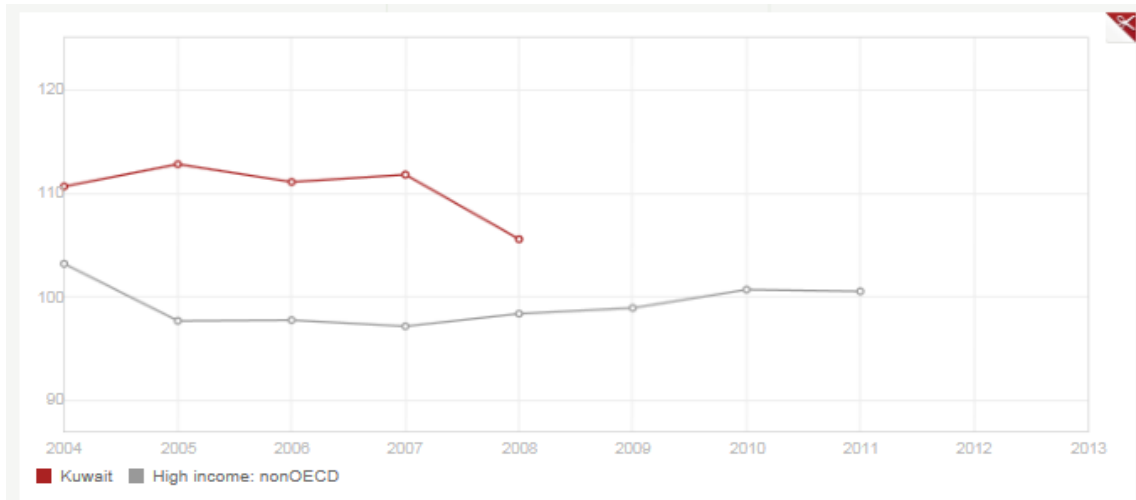
4.10.4.1 İlköğretime Kayıt Yaptıran Öğrenci Oranı

Aşağıdaki grafikte 2003 - 2008 yılları arasında Kuveyt'te ilkokula kayıt olan genç nüfusun, ilkokula kayıt yaptıрма yaşında bulunan nüfusa oranı verilmiştir. En son ölçüm alınan 2008 yılında bu oran %106 iken en düşük oran gene 2008 yılında %106, en yüksek oran 2005 yılında %113'tür. Oranın %100 üzerinde çıkmasının nedeni okula

erken başlaması ya da sınıf tekrarı yüzünden okul yaşı gelmemiş ya da geçmiş çocukların okula kayıt yaptıranlar arasında sayılmasındandır.

Şekil 4.49 İlköğretime kayıt yaptıran öğrenci oranı (%)

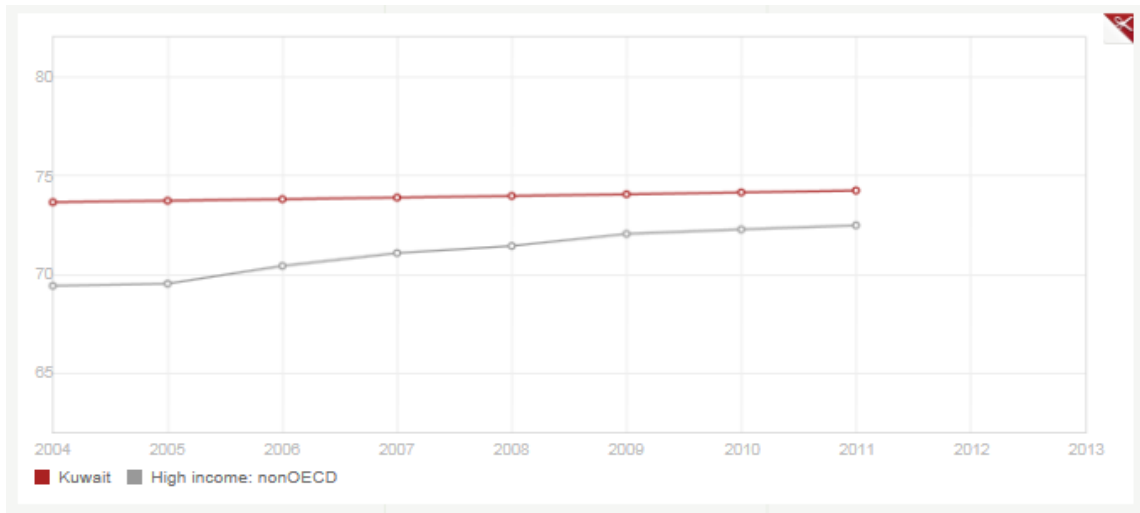
Şekil 4.50 İlköğretime kayıt yaptıran öğrenci oranı (yıllar)

4.10.4.2 Yaşam Yılı Beklentisi Oranı

Yaşam yılı beklentisi oranı ile bir bebeğin doğum anındaki yaşam kalitesi sabit kalmak kaydı ile yaşayabileceği ortalama yıl sayısı gösterilmektedir. 2011 yılı itibari ile bu oran Kuveyt'te 75 yaşıdır. Bu oran dünya bazında yüksek geliri olan gruptan daha fazladır.

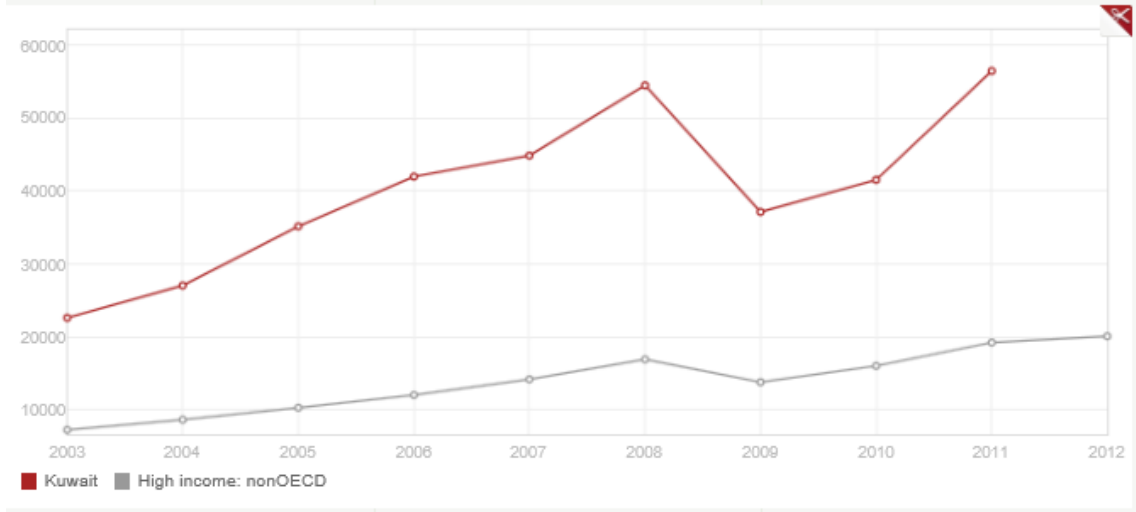
Şekil 4.51 Yaşam yılı beklentisi oranı (2010)

Şekil 4.52 Yaşam yılı beklentisi oranı (yıllar)

4.10.4.3 Kişi Başına Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla (GSYİH)

Kuveyt'in 2003 – 2011 yılları arasında kişi başına GSYİH değeri (US\$) cinsinden aşağıdaki grafikte gösterilmiştir. Grafiğe göre Kuveyt'teki GSYİH, yüksek düzeyde geliri olan gruptan daha fazladır.

Şekil 4.53 Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (US\$)

4.11 Lübnan

Başkenti: Beyrut

Dili: Arapça ve Fransızca

Nüfusu: 4.425.000 (2012)

Yüzölçümü: 10,400 km²

Para Birimi: Lübnan Poundu

GSMH: 42.95 Milyar \$ (2012)

Gelir Düzeyi: Orta Düzey Gelir Üstü

Komşuları: Suriye (375 km) ve İsrail (79 km)

Yönetim Biçimi: Başkanlık Tipi Cumhuriyet

Bağımsızlık Günü: 23 Mayıs 1926

4.11.1 Tarihi ve Siyasi Yapı

Lübnan oldukça karışık bir din yapısına sahip olmasına rağmen, Arap – İsrail çatışmasında ülkeye gelen Filistinlilerin çoğalmasına kadar kendi içerisinde oldukça istikrarlı bir ülke idi. 1970 yılında artan nüfus ile birlikte Müslümanlar demografik üstünlüğü de ele geçirmişlerdir. Müslümanların demografik üstünlüğü ele geçirmesi ile

birlikte yönetimde de söz sahibi olmaya başlaması ülkedeki Müslüman- Hristiyan çatışmalarını da beraberinde getirmiştir. Bu çatışmalar 13 Nisan 1975 tarihinde iç savaş halini aldı. Cumhurbaşkanı Franciye'nin talebi üzerine Suriye Nisan 1976 yılında Hristiyanların yanında savaşa katılmıştır.

Lübnan İç Savaşı 1975 yılından 1990 yılına kadar sürmüştür. Bu dönemde 150.000 – 230.000 kişi hayatını kaybetmiş, yaklaşık 350.000 kişi yaralanmış ve bir milyondan fazla insan ülkesinden ayrılmıştır. 17 – 18 Ekim 1976 yılında Lübnan, Suriye, Mısır, Kuveyt ve Suudi Arabistan devlet başkanlarının Riyad Toplantısında aldığı karar ile savaşan taraflar 1975 yılı öncesindeki sınırlarına geri çekilecek ve Filistin Kurtuluş Örgütü Lübnan'da kalmaya devam etmekle birlikte Lübnan'ın egemenliğine saygı duyacaktır. FKÖ son şarta çok uymamakla beraber İsrail kuvvetlerinin Beyrut'u kuşatmasının ardından Lübnan'ı terk etmek zorunda kalmıştır. Ağustos 1982 yılında ise Lübnan'a çıkan 2.000 kişilik Amerikan, Fransız ve İtalyan askerlerinden oluşan barış gücü aracılığı ile FKÖ kuvvetleri Lübnan'dan uzaklaştırılmıştır.

FKÖ'nin Lübnan'ı terkinin ardından İsrail 1985 yılında ülkeden ayrılmaya başlamıştır. İsrail'in çekilmesi ile birlikte Müslüman-Hristiyan çekişmeleri tekrardan başladı. Suriye ve İran tekrar müdahaleye başladı ve FKÖ Lübnan'a yerleşmeye başladı. 1991 yılında savaş bittiğinde ülke çok yıpranmış, oldukça büyük kayıplar verilmişti.

12 Temmuz 2006 yılında başlayan İsrail-Lübnan krizinde, İsrail Lübnan ve Beyrut kentini bombalamış ve ülke ekonomisini büyük ölçüde zarara uğratmıştır.

4.11.2 Toplumsal Yapı

Lübnan nüfusunun %93'ü Arap'tır. İç savaştan önce ülkedeki Hristiyan ve Müslüman sayıları birbirine yakın iken günümüzde Müslüman nüfus çoğunluktadır. Müslüman nüfus içerisinde ise Şiilerin oranı oldukça yüksektir.

1975 yılından %67 olan şehirleşme oranı iç savaşında etkisi ile birlikte 2008 yılında %87 olmuştur.

Ülkenin resmi dili Arapçadır. Arapça dili dışında nüfusun geneli Fransızca ve İngilizce de konuşabilmektedir.

Lübnan Arap ülkeleri arasında en iyi eğitim düzeyine sahip ülkelerdendir; ülkenin büyük bir üniversitelerde eğitim görmektedir.

4.11.3 Ekonomik Yapı

Ülkenin çoğunluğu tarım ile uğraşmakla birlikte, mili hâsılanın %35'i tarım ve %13'ü imalatçılık oluşturmaktadır.

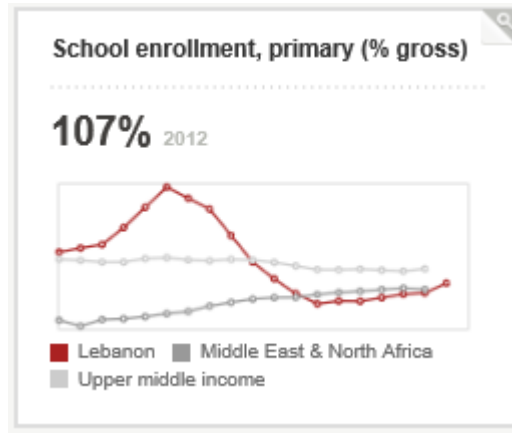
Başlıca tarım ürünleri buğday, arpa, muz, üzüm, şeker kamışı, zeytin, pamuk ve patatestir. Gıda, tekstil, çimento ve petrol sanayi mevcuttur.

Ülke ayrıca transit taşımacılık konusunda oldukça gelişmiştir. Karayolları oldukça gelişmiş olmakla birlikte, 420 km.'lik demiryolu vardır. Sayda, Beyrut ve Trablus limanları oldukça işlektir. Beyrut havalimanı ise Ortadoğu'daki işlek havalimanlarından. İç savaş döneminde ticari yollar zarar görse de günümüzde de transit taşımacılıkta ülke oldukça ön plandadır.

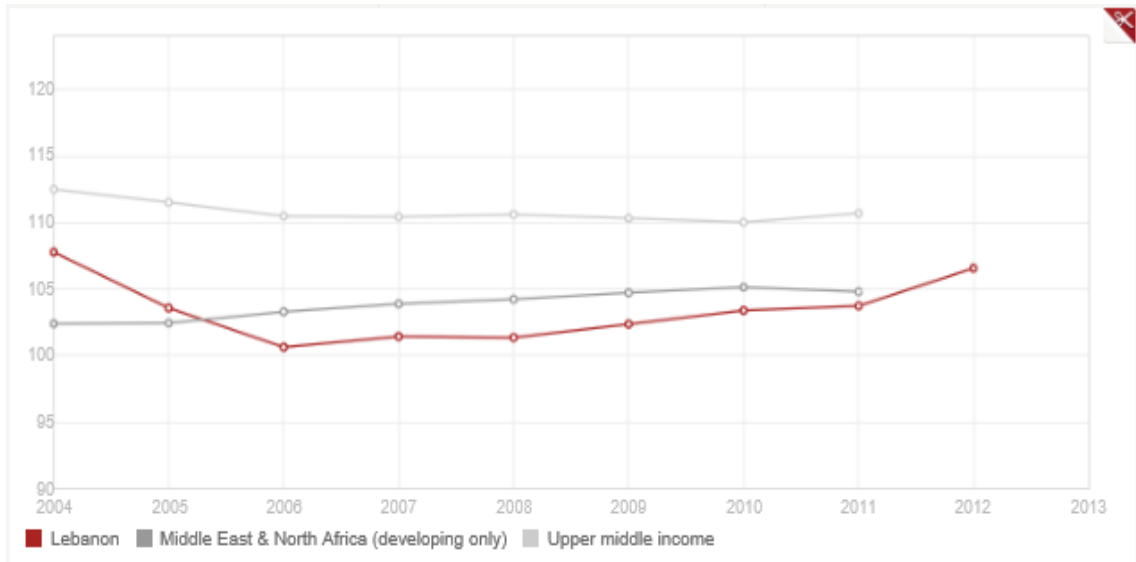
4.11.4 Lübnan'a Ait Bazı İstatistikî Değişkenler

4.11.4.1 İlköğretime Kayıt Yaptıran Öğrenci Oranı

Aşağıdaki grafikte 2004 - 2012 yılları arasında Kuveyt'te ilkokula kayıt olan genç nüfusun, ilkokula kayıt yaptıрма yaşında bulunan nüfusa oranı verilmiştir. En son ölçüm alınan 2012 yılında bu oran %107'tir. Oranın %100 üzerinde çıkmasının nedeni okula erken başlaması ya da sınıf tekrarı yüzünden okul yaşı gelmemiş ya da geçmiş çocukların okula kayıt yaptıranlar arasında sayılmasındandır.

Şekil 4.54 İlköğretime kayıt yaptıran öğrenci oranı (%)

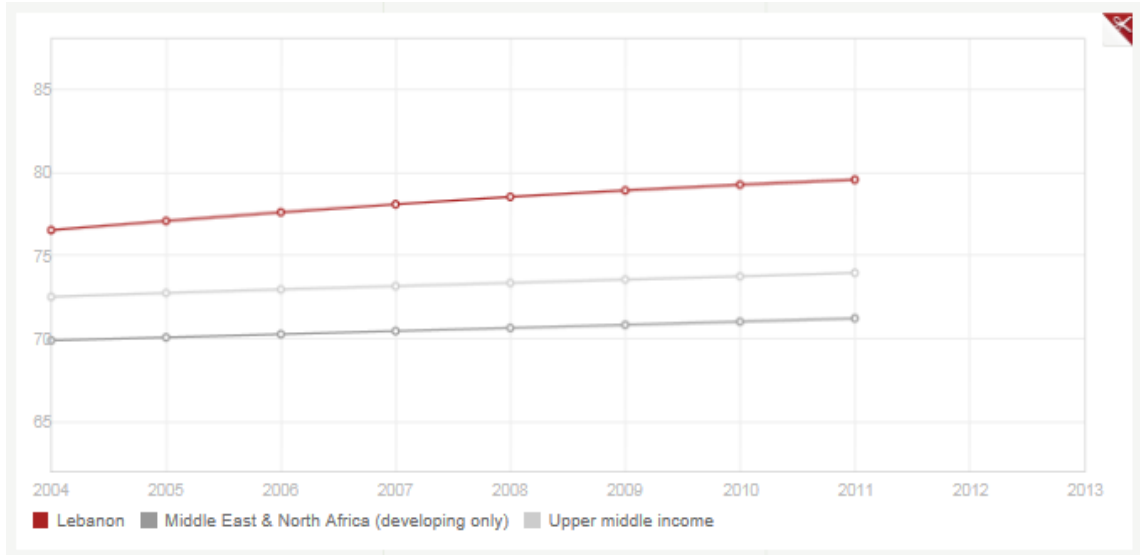
Şekil 4.55 İlköğretime kayıt yaptıran öğrenci oranı (yıllar)

4.11.4.2 Yaşam Yılı Beklentisi Oranı

Yaşam yılı beklentisi oranı ile bir bebeğin doğum anındaki yaşam kalitesi sabit kalmak kaydı ile yaşayabileceği ortalama yıl sayısı gösterilmektedir. 2011 yılı itibari ile bu oran Lübnan’da 80 yaştır. Bu oran dünya bazında yüksek geliri olan gruptan daha fazladır.

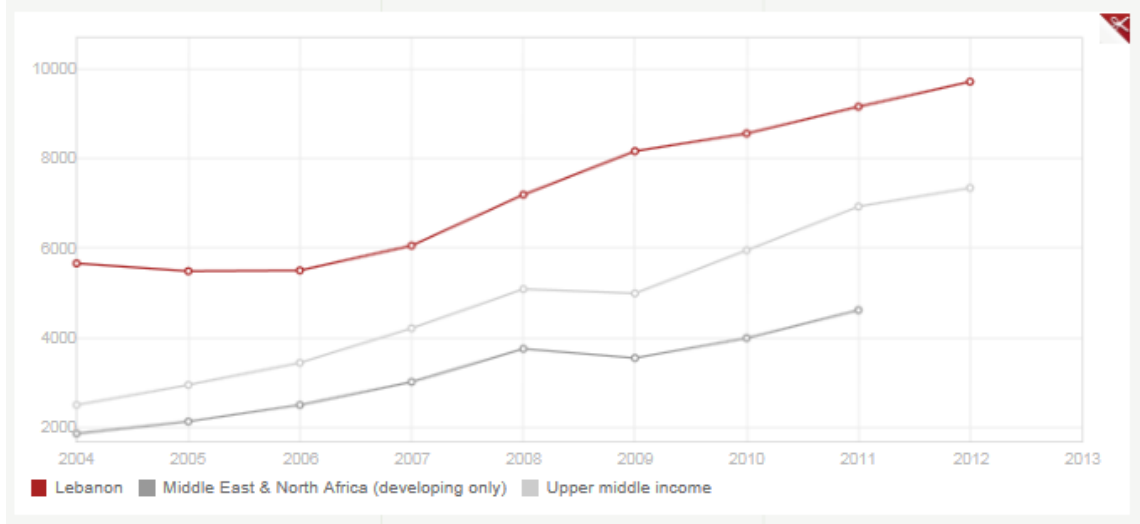
Şekil 4.56 Yaşam yılı beklentisi oranı (2011)

Şekil 4.57 Yaşam yılı beklentisi oranı (yıllar)

4.11.4.3 Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYİH)

Lübnan'ın 2004 – 2012 yılları arasında kişi başına GSYİH değeri (US\$) cinsinden aşağıdaki grafikte gösterilmiştir. Grafiğe göre Kuveyt'teki GSYİH, yüksek düzeyde geliri olan gruptan daha fazladır.

Şekil 4.58 Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (US\$)

4.12 Sudan

Başkenti: Hartum

Dili: Arapça ve İngilizce

Nüfusu: 37.020.000 (2012)

Yüzölçümü: 2.505.810 km²

Para Birimi: Sudan Dinarı

GSMH: 58,77 Milyar \$ (2012)

Gelir Düzeyi: Orta Gelir Düzeyinin Altı

Komşuları: Orta Afrika Cumhuriyeti (1.165 km), Cad 1.360 km, Demokratik Kongo Cumhuriyeti (628 km), Mısır (1.273 km), Eritre (605 km), Etiyopya (1.606 km), Kenya (232 km), Libya (383 km), Uganda (435 km)

Yönetim Biçimi: Parlamenter Cumhuriyet

Bağımsızlık Günü: 1 Ocak 1956

4.12.1 Tarihi ve Siyasi Yapı

Sudan adını Biladu's Sudan (Siyahlar Ülkesi) kelime grubundan alır. Tarihte zencilerin yaşadığı Kızıldeniz kıyılarından Batı Afrika'ya kadar olan alan bu isimle anılırken, günümüzde sadece Sudan adı kullanılmaktadır.

Sudan'da yaşayan halk ilk olarak ticaret amacı ile bölgeye gelen Mısırlılardan İslamiyet'i öğrenmişlerdir. Mısır seferleri ile birlikte ülkedeki Müslümanlık daha da yaygın hale gelmiştir. Mısır'ın Sudan üzerindeki tutumunun hatalı olduğunu savunan İngiliz güçler 1899 yılında Sudan'a girmişlerdir. Ülke 1 Ocak 1956 yılında bağımsızlığını ilan edene kadar İngiliz işgalinde kalmıştır.

4.12.2 Toplumsal Yapı

Sudan'da halkın %90'ı Müslüman, Müslümanların çoğunluğu Suni ve Sunilerin büyük çoğunluğu Şafii ve Maliki'dir. Geri kalan nüfusun %10'luk kesimi Kıpti veya Ortodoks'tur.

Ülkedeki resmi dil Arapça olmakla birlikte, ana dil olarak Nübyece, Beja, Fur Nuban gibi diller konuşulur. İşgal dönemlerinin etkisi olarak da halk İngilizce de bilmektedir.

4.12.3 Ekonomik Yapı

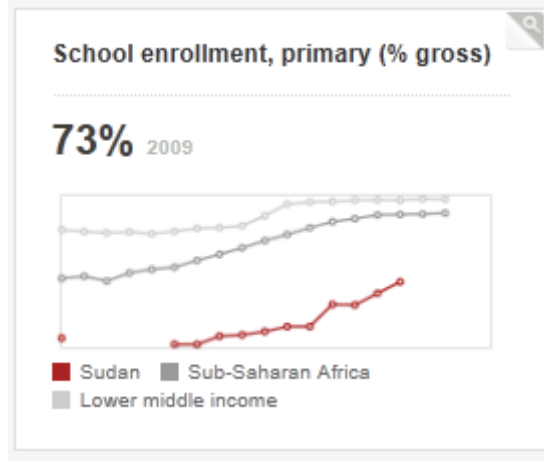
Ülkede petrol ihracatının başladığı 1999 yılına kadar ülkenin ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmakta idi. Ülkede günlük 450-475 bin varil petrol üretilmektedir.

Ülkedeki sanayi üretimleri de petrol ihracatı dönemi birlikte ivme kazanmıştır. Ülkede başlıca üretilen sanayi malları; petrol ürünleri, canlı hayvan ve et, susam, pamuk, şeker, altın ve deridir.

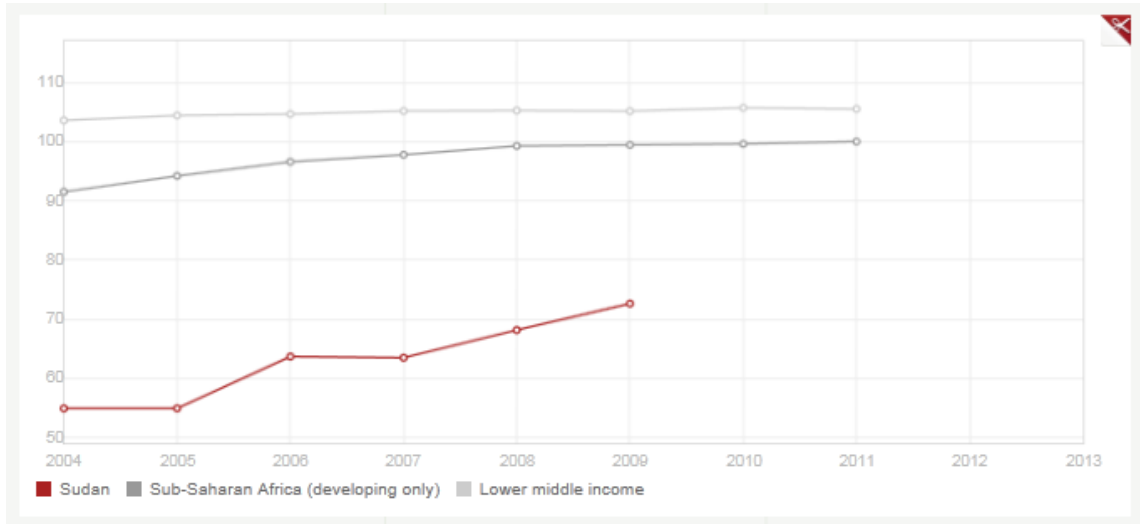
4.12.4 Sudan'a Ait Bazı İstatistikî Değişkenler

4.12.4.1 İlköğretime Kayıt Yaptıran Öğrenci Oranı

Aşağıdaki grafikte 2004 - 2011 yılları arasında Kuveyt'te ilkokula kayıt olan genç nüfusun, ilkokula kayıt yaptıрма yaşında bulunan nüfusa oranı verilmiştir. En son ölçüm alınan 2011 yılında bu oran %72,7'dir.

Şekil 4.59 İlköğretime kayıt yaptıran öğrenci oranı (%)

Şekil 4.60 İlköğretime kayıt yaptıran öğrenci oranı (yıllar)

4.13.4.2 Ulusal Yoksulluk Oranı

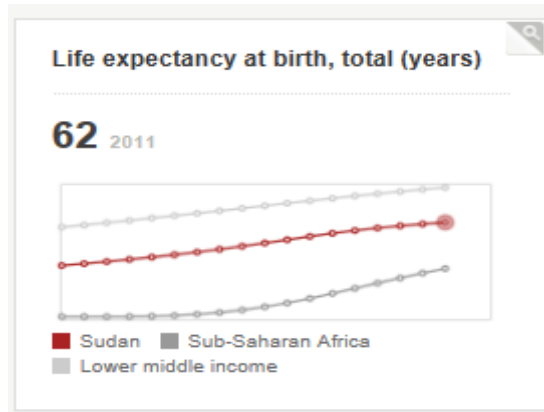
Ulusal yoksulluk oranı, ülkedeki yoksulluk sınırının altında yaşayan nüfusun oranını göstermektedir. Bu değer ülke için sadece 2009 yılında ölçümlenmiş olup %46,5 gibi oldukça yüksek bir orandır.

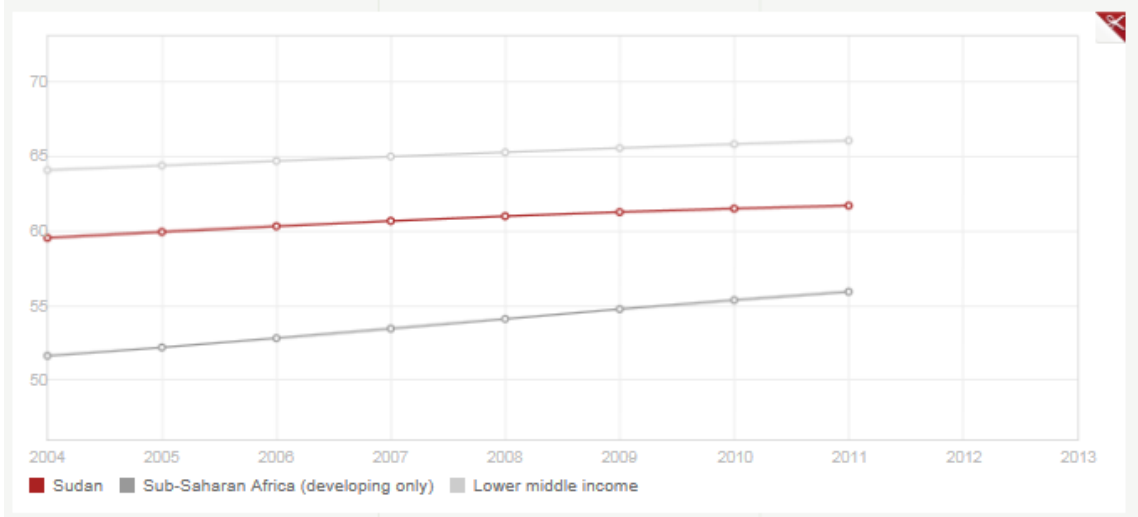
Şekil 4.61 Ulusal yoksulluk oranı

4.12.4.3 Yaşam Yılı Beklentisi Oranı

Yaşam yılı beklentisi oranı ile bir bebeğin doğum anındaki yaşam kalitesi sabit kalmak kaydı ile yaşayabileceği ortalama yıl sayısı gösterilmektedir. 2011 yılı itibari ile bu oran Sudan’da 80 yaştır. Bu oran dünya bazında düşük gelir düzeyine sahip ülkelere daha azdır.

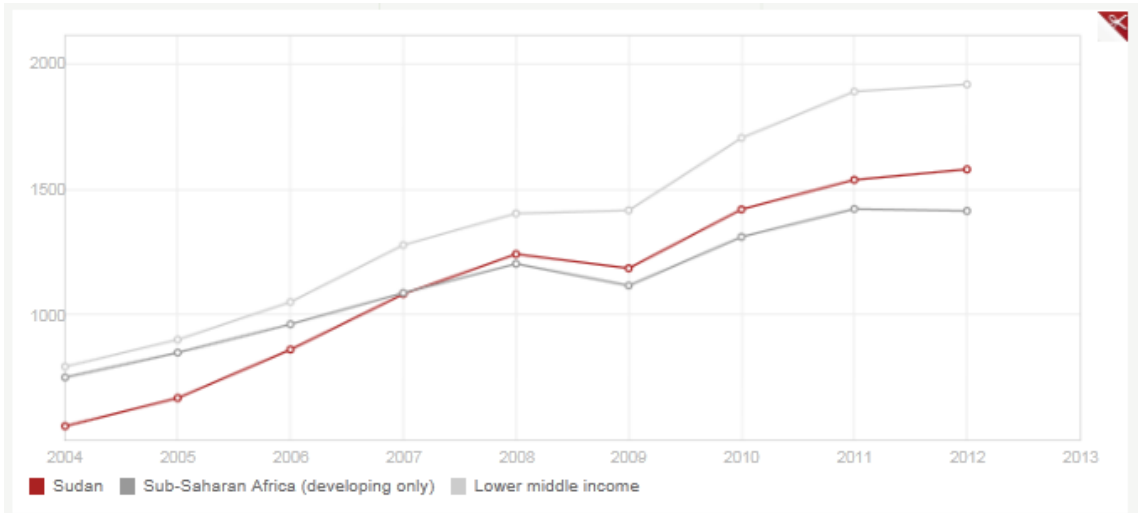
Şekil 4.62 Yaşam yılı beklentisi oranı (2011)

Şekil 4.63 Yaşam yılı beklentisi oranı (yıllar)

4.12.4.4 Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYİH)

Sudan'ın 2004 – 2012 yılları arasında kişi başına GSYİH değeri (US\$) cinsinden aşağıdaki grafikte gösterilmiştir. Grafiğe göre Sudan'daki GSYİH, düşük düzeyde geliri olan gruptan daha azdır.

Şekil 4.63 Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (US\$)

4.13 Suudi Arabistan

Başkenti: Riyad

Dili: Arapça

Nüfusu: 28.290.000

Yüzölçümü: 1.960.582 km²

Para Birimi: Suudi Riyali

GSMH: 711 Milyar \$

Gelir Düzeyi: Yüksek Gelir Düzeyi

Komşuları: Irak (814 km), Ürdün (728 km), Kuveyt (222 km), Umman (676 km), Katar (60 km), Birleşik Arap Emirlikleri (457 km), Yemen (1.458 km)

Yönetim Biçimi: Mutlak Monarşi

4.13.1 Tarihi ve Siyasi Yapı

571 yılında Hz. Muhammed'in Mekke'de doğması ile birlikte Arabistan'ın önemi artmıştır. Arap Yarımadası 16. Yüzyıldan I. Dünya Savaşına kadar Osmanlı Devleti yönetiminde kalmıştır. Osmanlı Devleti'nin çöküş aşamasında Necit amiri ve vahhabi imamı Abdülaziz Suud topraklarını genişletmeye başladı, 1926 yılında Hicaz kralı, 1932 yılında Suudi Arabistan kralı ilan edildi. Suudi Arabistan'ı ilk tanıyan ülke aynı yıl içerisinde Türkiye Cumhuriyet'i olmuştur.

Ülkedeki yönetim günümüze kadar Suud sülalesinin oğulları üzerinden devam etmiştir.

4.13.2 Toplumsal Yapı

Suudi Arabistan halkının büyük bir bölümünü yerli soyundan gelen kabileler oluşturmaktadır. Nüfusun %97'si Müslümandır; Müslümanların ise büyük çoğunluğu Selefiyye Mezhebinden Sünniler olmakla birlikte %20 ila %25'i Şii'dir.

Nüfusun büyük bölümü Riyad, Cidde, Mekke, Taif, Medine, Dhahran, Dammam, El Hubur ve Hufuf kentlerinde yaşamaktadır.

4.13.3 Ekonomik Yapı

Ülkede 1936 yılında petrol bulunana kadar ülkenin en büyük gelir kaynağı Mekke ve Medine'ye gelen ziyaretçiler ve hurma satımının getirdiği gelirdi.

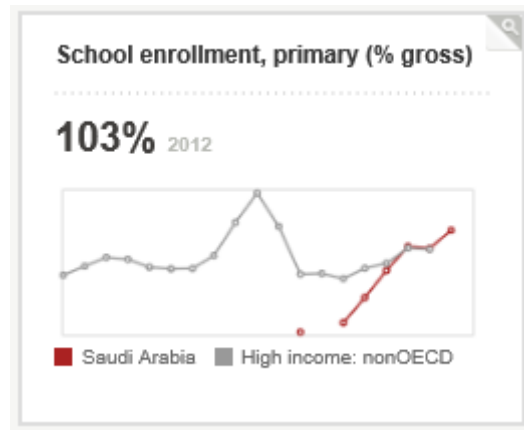
Petrolde gelen gelirin bir kısmı çeşitli sanayi kollarının oluşturulmasının alt yapısında kullanılmıştır. Ülkede petrol yan ürünleri ile birlikte yapay gübre üretimi, demir çelik sanayisi, çimento sanayisi ve besin sanayisi bulunmaktadır.

Ülkenin dışardan tarım ürünleri ithal etmesinin önüne geçilmesi için tarım ürünleri üretmeye teşvik vardır. Benzer şekilde ülkenin balıkçılığı da gelişmeye başlamıştır.

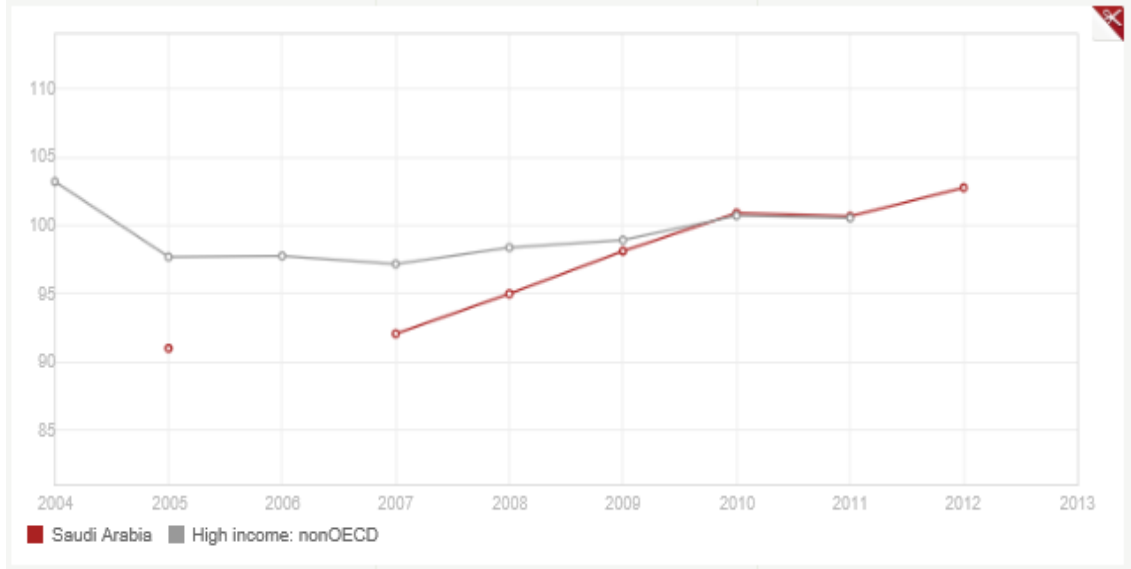
4.13.4 Suudi Arabistan'a Ait Bazı İstatistikî Değişkenler

4.13.4.1 İlköğretime Kayıt Yaptıran Öğrenci Oranı

Aşağıdaki grafikte 2004 - 2012 yılları arasında Suudi Arabistan'da ilkokula kayıt olan genç nüfusun, ilkokula kayıt yaptıрма yaşında bulunan nüfusa oranı verilmiştir. En son ölçüm alınan 2012 yılında bu oran %103'dür. Oranın %100 üzerinde çıkmasının nedeni okula erken başlaması ya da sınıf tekrarı yüzünden okul yaşı gelmemiş ya da geçmiş çocukların okula kayıt yaptıranlar arasında sayılmasındandır.

Şekil 4.64 İlköğretime kayıt yaptıran öğrenci oranı (%)

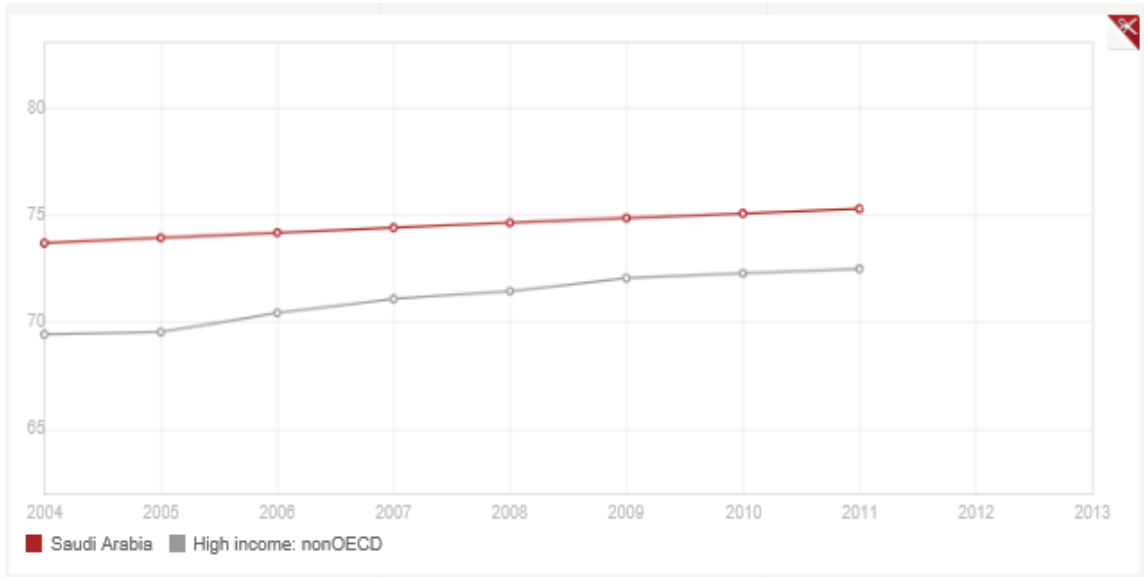
Şekil 4.65 İlköğretime kayıt yaptıran öğrenci oranı (yıllar)

4.13.4.2 Yaşam Yılı Beklentisi Oranı

Yaşam yılı beklentisi oranı ile bir bebeğin doğum anındaki yaşam kalitesi sabit kalmak kaydı ile yaşayabileceği ortalama yıl sayısı gösterilmektedir. 2011 yılı itibari ile bu oran Suudi Arabistan'da 75 yaştır. Bu oran dünya bazında yüksek gelir düzeyine sahip ülkelerden daha fazladır.

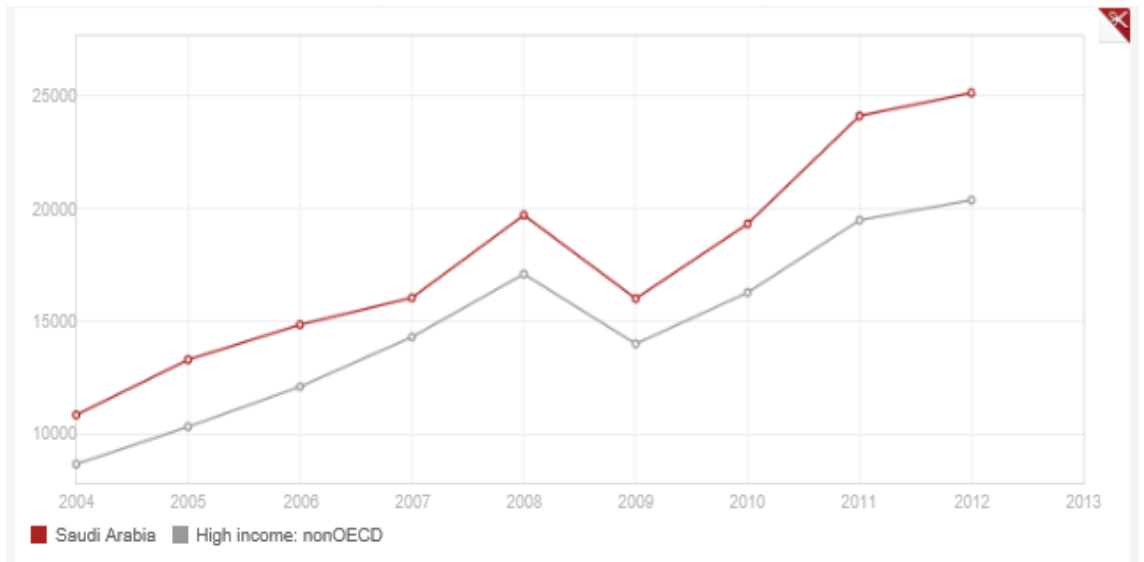
Şekil 4.65 Yaşam yılı beklentisi oranı (2011)

Şekil 4.66 Yaşam yılı beklentisi oranı (yıllar)

4.13.4.3 Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYİH)

Sudan'ın 2004 – 2012 yılları arasında kişi başına GSYİH değeri (US\$) cinsinden aşağıdaki grafikte gösterilmiştir. Grafiğe göre Suudi Arabistan'daki GSYİH, yüksek düzey geliri olan gruptan daha fazladır.

Şekil 4.67 Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (US\$)

4.14 Umman

Başkenti: Muskat

Dili: Arapça

Nüfusu: 3.314.000 (2011)

Yüzölçümü: 1.960.582 km²

Para Birimi: Umman Riyali

GSMH: 69,97 Milyar \$ (2011)

Gelir Düzeyi: Yüksek Gelir Düzeyi

Komşuları: Birleşik Arap Emirlikleri (410 km), Suudi Arabistan (676 km), Yemen (288 km)

Yönetim Biçimi: Meşruti Monarşi

4.14.1 Tarihi ve Siyasi Yapı

Umman Arap Yarımadasında çeşitli kabilelerin yaşadığı bir bölge olarak varlığı sürdürmekte iken kabile çekişmeleri ve İran'dan gelen saldırılarla birlikte 7. yüzyılda İslam dinini benimsemiştir. Culende bin Mesud'un 751 yılında imam seçilmesi ile birlikte kabilelerde bir araya getirilmiş ve ülkede dinsel bir rejim ortaya çıkmıştır. 1154 yılında yönetim, kabileler ve dinsel önderler arasındaki anlaşmazlıklardan olayı tekrardan hanedanlara geçti. 1428 yılında dinsel yönetim tekrar kurulurken ülkedeki yönetim boşluğundan yararlanan Portekizliler 1507 yılında kıyı şeridi ele geçirmişlerdir. 1624 yılında imam seçilen Nasr bin Mürşid kabile çatışmalarına son vermiş ve ülkedeki Portekizlileri çıkarmış, İran ve Doğu Afrika'daki Portekiz kolonileri de Umman'a bağlanmıştır.

18. yüzyılda Gafiri ve Hinavi kabileleri arasında başlayan iç savaş sonucunda İran Şahı Umman'ı ele geçirmiştir. Ahmen bin Said başa geçerek İran'ı yenilgiye uğratmış ülkeyi tekrardan kendi yönetimlerine almıştır. Bu dönemde İngilizlerle sıkı iş birliği yapılmıştır.

1932-1970 yılları arasında Said bin Teymur ülkedeki denetimi sağlamıştır. 1975 yılında saray darbesi sonucu oğlu Kabus bin Said yönetime geçti.

Umman 1971 yılında Arap Birliği ve Birleşmiş Milletlere katılmıştır. Ülke 1980-1988 yılları arasında yaşanan İran-Irak savaşında tarafsızlık politikası izlemiştir. Körfez Savaşı'nda belirgin bir rolü olmamakla birlikte, batılı güçlere üslerini açmıştır. 1992 yılında Yemen ile imzaladığı anlaşma ile ülke ile yaşadığı sınır sorununa son verdi.

4.14.2 Toplumsal Yapı

Ülkedeki resmi din İslam'dır. Halkın %99'u Müslüman, %1 Hindu'dur. Müslümanların ise %70'i İbadiyye mezhebine mensup %30'u Sünni'dir.

Umman'da konuşulan yaygın dil Arapça olmakla birlikte Farsça ve Urduca da konuşulmaktadır.

4.14.3 Ekonomik Yapı

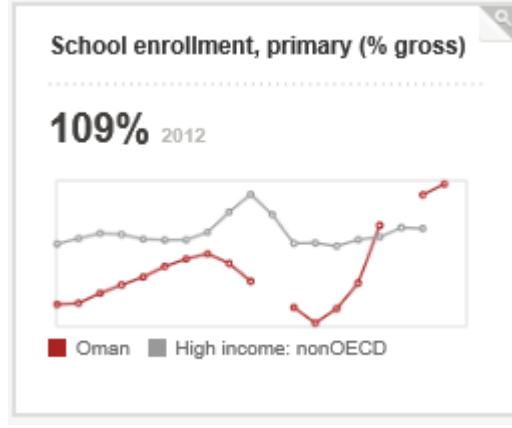
Umman petrol ve doğalgaz bakımından zengin bir ülkedir. Ayrıca oldukça yaygın bakır rezervleri bulunmaktadır. Bakır'ın yanı sıra alüminyum, deniz kumu ve çakıl, mermer üretilmektedir. Petrol, doğalgaz ve yeraltı zenginlikleri GSYİH'nın yarısını oluşturmaktadır.

Ülkenin coğrafi yapısı tarıma uygun değildir, buna karşılık hayvancılık oldukça gelişmiştir. Başlıca üretilen tarım ürünleri; tahıl, hurma, muz, üzüm, ceviz, badem ve incirdir.

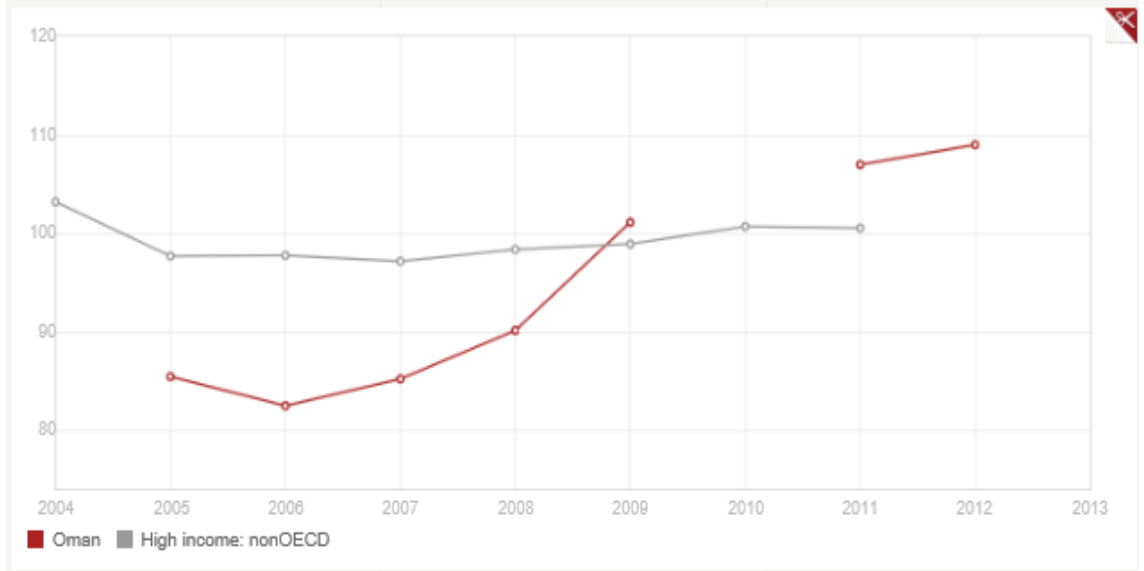
4.14.4 Umman'a Ait Bazı İstatistikî Değişkenler

4.14.4.1 İlköğretime Kayıt Yaptıran Öğrenci Oranı

Aşağıdaki grafikte 2004 - 2012 yılları arasında Umman'da ilkokula kayıt olan genç nüfusun, ilkokula kayıt yaptıрма yaşında bulunan nüfusa oranı verilmiştir. En son ölçüm alınan 2012 yılında bu oran %109'dur. Oranın %100 üzerinde çıkmasının nedeni okula erken başlaması ya da sınıf tekrarı yüzünden okul yaşı gelmemiş ya da geçmiş çocukların okula kayıt yaptıranlar arasında sayılmasındandır.

Şekil 4.68 İlköğretime kayıt yaptıran öğrenci oranı (%)

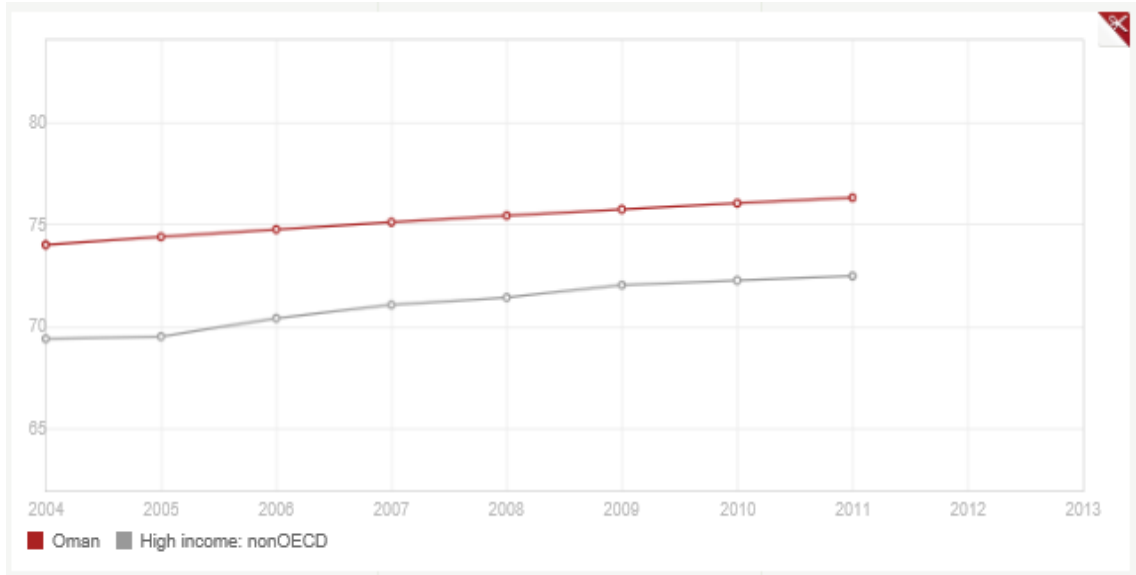
Şekil 4.69 İlköğretime kayıt yaptıran öğrenci oranı (yıllar)

4.14.4.2 Yaşam Yılı Beklentisi Oranı

Yaşam yılı beklentisi oranı ile bir bebeğin doğum anındaki yaşam kalitesi sabit kalmak kaydı ile yaşayabileceği ortalama yıl sayısı gösterilmektedir. 2011 yılı itibari ile bu oran Umman'da 76 yaştır. Bu oran dünya bazında yüksek gelir düzeyine sahip ülkelerden daha fazladır.

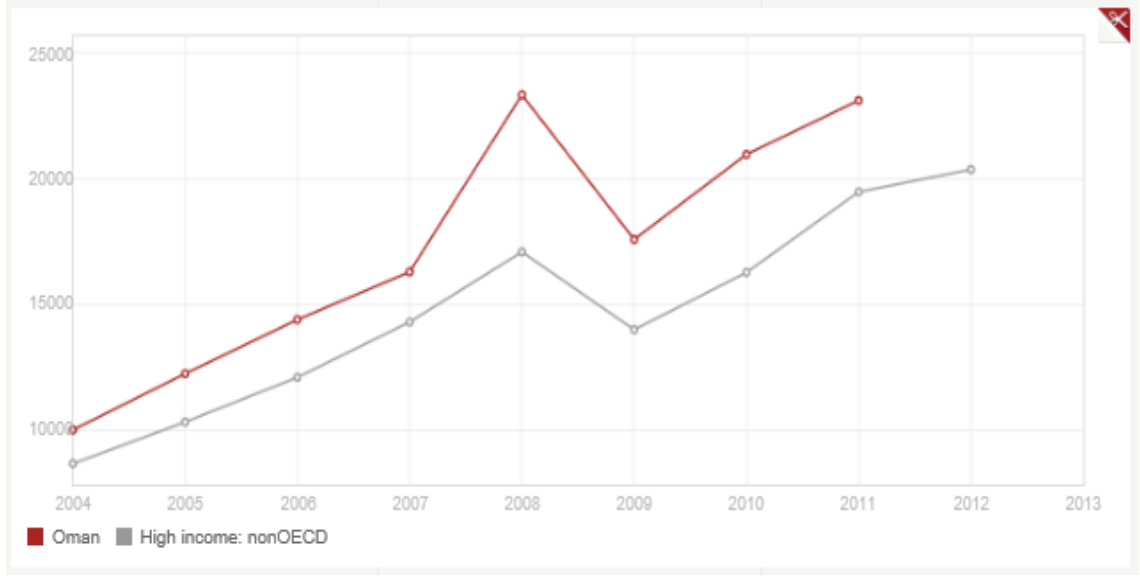
Şekil 4.70 Yaşam yılı beklentisi oranı (2011)

Şekil 4.71 Yaşam yılı beklentisi oranı (yıllar)

4.14.4.3 Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYİH)

Umman'ın 2004 – 2012 yılları arasında kişi başına GSYİH değeri (US\$) cinsinden aşağıdaki grafikte gösterilmiştir. Grafiğe göre Umman'daki GSYİH, yüksek düzey geliri olan gruptan daha fazladır.

Şekil 4.72 Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (US\$)

4.15 Ürdün

Başkenti: Amman

Dili: Arapça

Nüfusu: 6.318.000 (2012)

Yüzölçümü: 92.300 km²

Para Birimi: Ürdün Dinarı

GSMH: 31,02 Milyar \$ (2012)

Gelir Düzeyi: Orta Gelir Düzeyi Üstü

Komşuları: Irak (181 km), İsrail (238 km), Suudi Arabistan (728 km), Suriye (375 km), Batı Şeria (97 km)

Yönetim Biçimi: Parlamenter Monarşi

Bağımsızlık Günü: 25 Mayıs 1946

4.15.1 Tarihi ve Siyasi Yapı

Ürdün'deki ilk düzenli yerleşik hayat milattan önce 2000 yılına dayanır. Bölgede il olarak Enbad Arapları Enbad Krallığını kurmuştur. Bölgede sırasıyla Gilead, Amman, Moab, Edom, İsrailoğulları, Asur, Med ve Babil yönetimine girmiştir. Bölge ardından 400 sene boyunca Romalıların egemenliği altında kalmıştır. 542 yılında veba Ürdün halkının büyük bir kısmını öldürmüştür. Geri kalan halkı ise Sasaniler öldürmüştür.

İslam orduları Şam Devleti'ni fethedene kadar Bizans yönetiminde kalmış ve Hz. Ömer döneminde bölge sırasıyla Hz. Ömer bin Hattab ve Hz. Osman tarafından yönetilmiştir. Bu dönemde halkın çoğu İslam dinini benimsemiştir. Bölge Emevi, Abbasi, Selçuklu, Eyyubi ve Yavuz Sultan Selim Han döneminde Osmanlı tarafından yönetilmiştir.

Ülke 1920 yılında İngiltere manda yönetimi altına girdi. 1946 yılında Londra Anlaşması gereğince Ürdün'ün bağımsızlığını tanıdı. 1948 yılında Kudüs ve Ürdün Nehri'nin batısındaki bölgeyi işgal etti. 1951 yılında Emir Abdullah Kudüs'te öldürüldükten sonra yerine oğlu Talal geçtikten bir süre sonra hastalığından dolayı tahtı oğlu Hüseyin'e bıraktı.

1967 yılında Arap-İsrail Savaşında Ürdün 1948 yılında kazanmış olduğu toprakları kaybetti ve oldukça şehit verdi. Savaş sonrasında ülkenin ekonomisi çöktü.

Ülke 1973-1974 Arap-İsrail Savaş'ına katılmadı. Mart 1979 tarihinde Mısır ile diplomatik ilişkilerini 1984 tarihine kadar kesti. 1980 İran-Irak Savaşında Irak'ın silah kaynağı oldu. 1989 yılında Irak'ın Kuveyt'e işgaline karşı çıksa da Amerika'nın Irak'ın karşısında olmasından dolayı Irak'ı desteklemiştir.

4.15.2 Toplumsal Yapı

Ürdün'ün resmi dili Arapçadır. Resmi olmasa da İngilizce de bölgede oldukça yaygın olarak kullanılmaktadır. Ürdün Vatikan işgalinde kaldığından halkın %60-70'lik kesimi Latince de bilmektedir. Ülkede kullanılan diğer bir dil ise Fransızcadır.

Ülkede resmi din İslam'dır. Halkın %92'lik kesimi Müslüman ve Müslümanların büyük çoğunluğu Sünni'dir. Azınlık olarak kalsalar da ülkede Hristiyan halk da yaşamaktadır.

4.15.3 Ekonomik Yapı

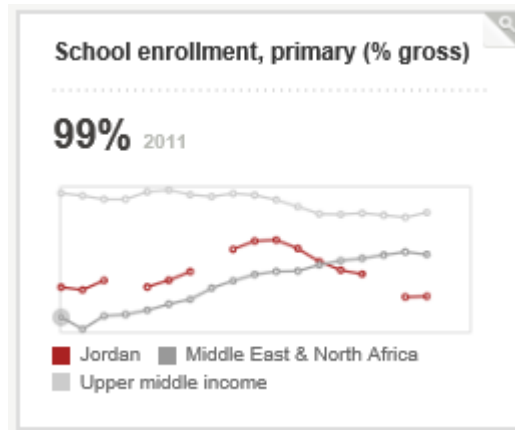
Ürdün’de petrol ve doğalgaz rezervleri bulunmamaktadır. Enerji ihtiyacının neredeyse tamamı ithalat ile temin edilmektedir. Ülkenin tarım ve sanayi yönünden de gelişmiş olduğunu söylemek mümkün değildir.

Ürdün’deki işsizlik oranı yaklaşık olarak %14 dolaylarındadır. Ülkenin bütçe açığı ve dış borcu da yüksek düzeydedir. 8 milyar Dolar civarındaki bütçede, milli gelirin % 6-7’sine tekabül eden, 1,5-2 milyar Dolar düzeyinde açık verilmektedir. Dış ticaret açığı da bir diğer önemli sorundur. 13 milyar Dolar dolayındaki ithalata karşın, ihracat 7 milyar Dolar düzeyindedir²².

4.15.4 Ürdün’e Ait Bazı İstatistikî Değişkenler

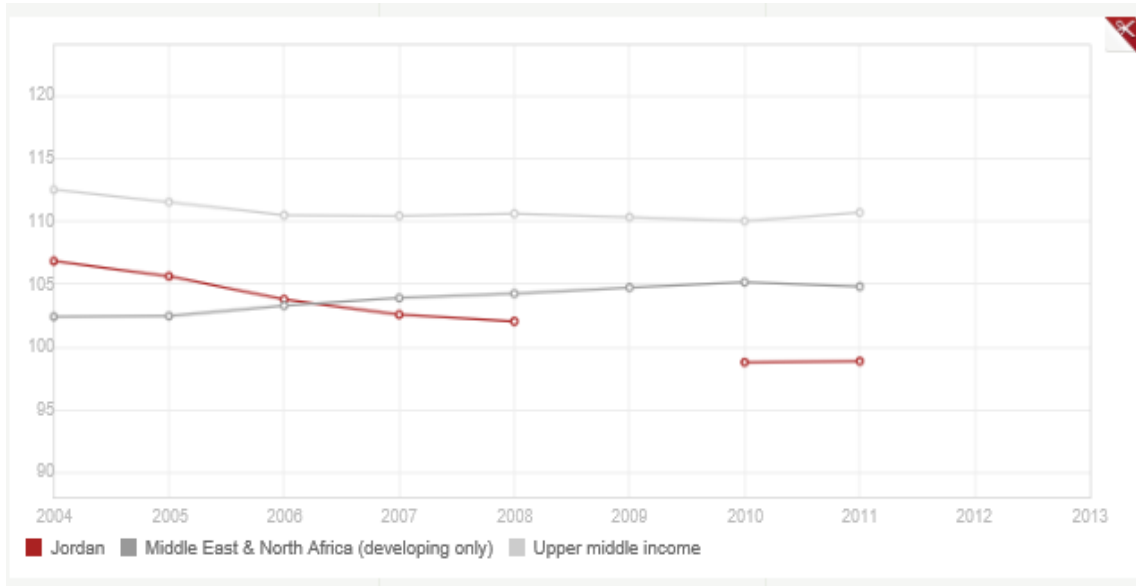
4.15.4.1 İlköğretime Kayıt Yaptıran Öğrenci Oranı

Aşağıdaki grafikte 2004 - 2011 yılları arasında Ürdün’de ilkökula kayıt olan genç nüfusun, ilkökula kayıt yaptıрма yaşında bulunan nüfusa oranı verilmiştir. En son ölçüm alınan 2010 yılında bu oran %92’dir.

Şekil 4.73 İlköğretime kayıt yaptıran öğrenci oranı (%)

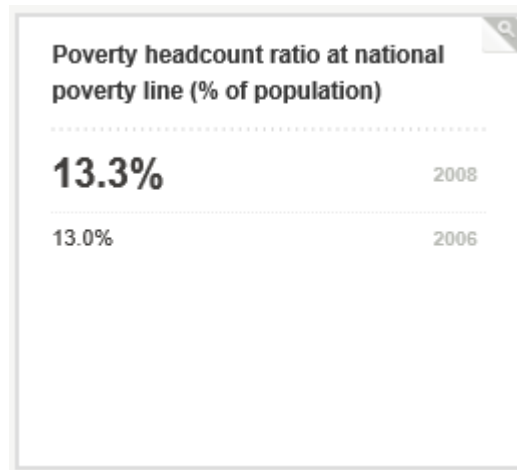
²² <http://www.mfa.gov.tr/urdun-ekonomisi.tr.mfa>

Şekil 4.74 İlköğretime kayıt yaptıran öğrenci oranı (yıllar)

4.15.4.2 Ulusal Yoksunluk Oranı

Ulusal yoksulluk oranı, ülkedeki yoksulluk sınırının altında yaşayan nüfusun oranını göstermektedir. Bu değer ülke için sadece 2008 yılında ölçümlenmiş olup %13,3 çıkmıştır. Bu oran ülke ekonomisi göz önüne alındığında hiç de kötü bir oran değildir.

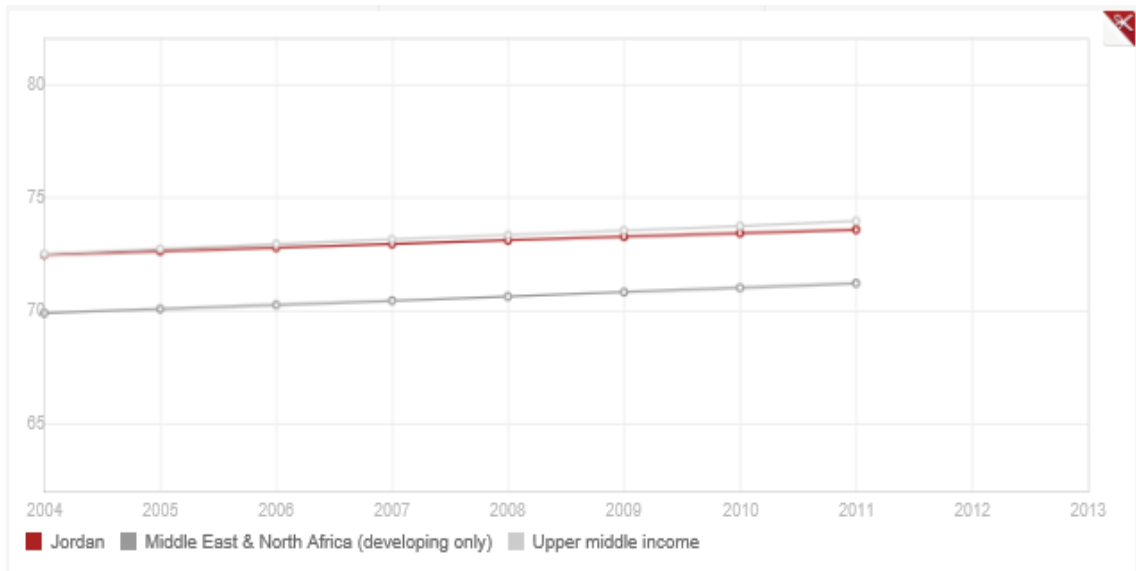
Şekil 4.75 Ulusal yoksulluk oranı

4.15.4.3 Yaşam Yılı Beklentisi Oranı

Yaşam yılı beklentisi oranı ile bir bebeğin doğum anındaki yaşam kalitesi sabit kalmak kaydı ile yaşayabileceği ortalama yıl sayısı gösterilmektedir. 2011 yılı itibari ile bu oran Ürdün’de 75 yaştır. Bu oran dünya bazında orta gelir düzeyinin üstünde gelire sahip ülkelerden daha fazladır.

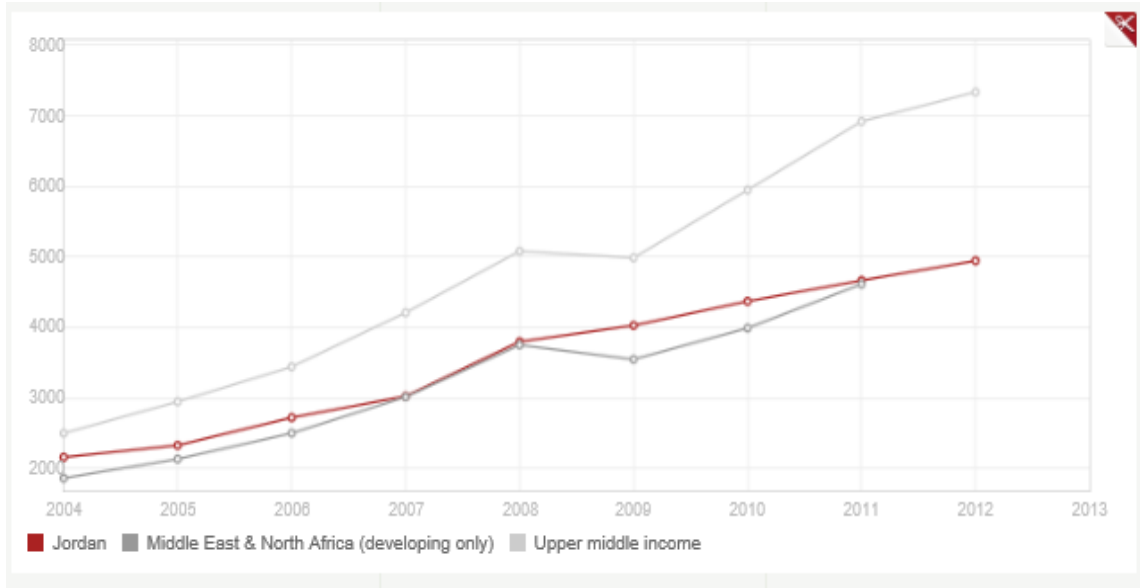
Şekil 4.76 Yaşam yılı beklentisi oranı (2011)

Şekil 4.77Yaşam yılı beklentisi oranı (yıllar)

4.15.4.4 Kişi Başına Düşen Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYİH)

Ürdün'ün 2004 – 2012 yılları arasında kişi başına GSYİH değeri (US\$) cinsinden aşağıdaki grafikte gösterilmiştir. Grafiğe göre Ürdün'deki GSYİH, Ortadoğı ve Kuzey Afrika ülkelerinden fazla ve dünya bazında orta düzeyden fazla geliri olan gruptan daha azdır.

Şekil 4.78 Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (US\$)

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı :Hatice Bahar ATİLLA
Doğum Tarihi ve Yeri :01.01.1987 / İstanbul-Kartal
Yabancı Dili :İngilizce
E-posta :hatice.atilla@allianz.com.tr

ÖĞRENİM DURUMU

Derece	Alan	Okul/Üniversite	Mezuniyet Yılı
Yüksek Lisans	İstatistik	Yıldız Teknik Üniveritesi	2010-2014
Lisans	Matemetik	Yıldız Teknik Üniveritesi	2006-2010
Lisans	İstatistik	Yıldız Teknik Üniveritesi	2005-2009
Lise	Matematik/Fen	Özel Uğur Anadolu Lisesi	2001-2005

İŞ TECRÜBESİ

Yıl	Firma/Kurum	Görevi
2011-...	Allianz Yaşam ve Emeklilik A.Ş.	Raporlama ve Analiz Uzmanı